

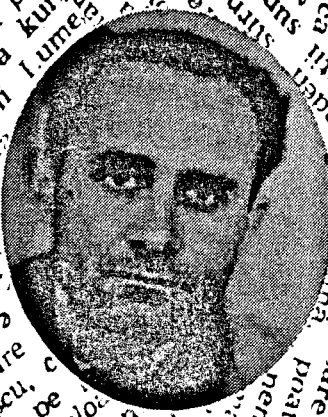
APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

APOSTROF

Dosar: In-teressant! de Nicolae Balotă

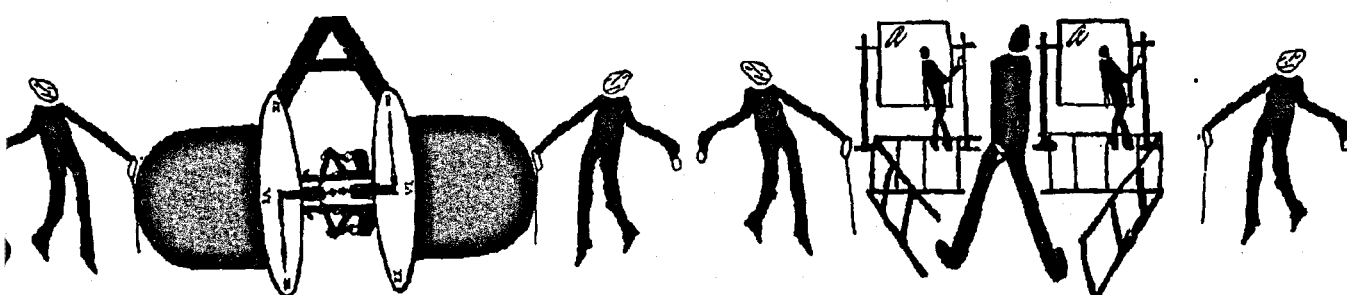

Al Mirodan în vizită la Cioran

Tolstoi în România (II)

CLUJ
nr. 3 (130)
2001

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII
și al FUND FOR CENTRAL-AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS

A P O S T R O F

• Mă întreb câtă lume știe că la Nădlac funcționează Societatea Culturală și Științifică „Ivan Krasko”, care editează revista bilingvă, română și slovacă, *Oglinzi paralele*, și, totodată, cărți. Editura a depășit 100 de volume, iar revista a împlinit de curând cinci ani de existență. Sufletul și mintea acestei societăți care ne trezește admirația este dl Ondrej Štefanko, redactorul șef al revistei, poet și traducător (din română în slovacă și viceversa); probabil că dl Ondrej Štefanko face multe alte lucruri –

BOHUMIL HRABAL

Vreți să vedeți
Praga de aur?

EDITURA „IVAN KRASKO”

de pildă, din caseta redacției, aflăm că face și „culegere computerizată” pentru revistă. Din producția editorială a Societății Ivan Krasko, semnalăm apariția, în română, a nu mai puțin de șase volume Bohumil Hrabal, traduse de Ondrej Štefanko, Florin Bănescu și Corneliu Barborică. Volumele sînt: *Ore de dans pentru vîrstnici și avansați*, *Trenuri cu prioritate*, *Flecarii*, *Prea zgomoatoasa singurătate*, *Vreți să vedeți Praga de aur?*, *Bărbatul tandru*. Alte apariții editoriale ne pun la dispoziție prozatori slovaci contemporani: Ladislav Ballek, *Poșta din sud*; Pavel Vilikovsky, *Calul la etaj, orbul în Vrăble*; Vincent Šikula, *Cu Rozarka*; Ján Lenčo, *Cronică didactică a dinastiei de Hohenzollern*; apoi, poeți: Miroslav Válek și Ivan Štrpka.

România
literară

• În numărul 8 al *României literare* citim o capodoperă a prozei memorialistice: Nicolae Balotă, *În subpămînta din Pitești*, fragment din *Abisul luminat*. În partea a doua a fragmentului, *Crispin's day*, Nicolae Balotă povestește ultimele zile de la Pitești, în care toți deținuții din celula sa așteptau, conform unor semne discrete că se va produce ceva, o schimbare. Schimbarea vine într-o dimineață, cînd un gardian le ordonă să-și strîngă lucrurile și să se pregătească de plecare. Cu o artă literară rară, Nicolae Balotă reface atmosfera tensionată din „subpămîntă”, emoția copleșitoare a deținuților politici; într-un fragment de extraordinară ambiguitate literară, căci îmbină grotescul cel mai de jos cu sublimul, compasiunea cu autoironia, Nicolae Balotă descrie scena pregătirilor de plecare: din cauza emoției, în celulă se declanșează o adevărată epidemie de diaree, grotescă și înduioșătoare, la care naratorul însuși participă printr-o „diaree a memoriei”, care-i scoate la suprafață versuri de-ale lui Shakespeare despre oștenii care, fie că vor pieri, fie vor supraviețui, vor fi înnobiți pentru suferința lor. Versurile înalte ale lui Shakespeare, ieșite la lumina amintirii în urma unei mărturisite, de narator, „diarei a memoriei”, transfigurează scena grotescă și pestilențială din celulă și ne pune în față aceste pagini de mare literatură.

OBSERVATOR
CULTURAL

• *Observatorul cultural* a împlinit un an. Și-a serbat aniversarea (în nr. 53/27 II-5 III 2001) inventariindu-și temele și... gafele, gest simpatic și neobișnuit în spațiul nostru publicistic. Urăm *Observatorului cultural* bani și la mulți ani. În numărul 54 al revistei, în prelungirea memorabilei anchete despre romanul românesc, *Observatorul*... găzduiește opiniile unor romancieri despre această anchetă: Ștefan Agopian, Vasile Andru, Nicolae Breban, Gheorghe Crăciun, Adrian Oțoiu, Mircea Horia Simionescu, Dumitru Țepeneag, Daniel Vighi.

• *Ramuri* (nr. 1/2001) – după ce Mihai Șora răspunde la întrebarea care a fost cea mai importantă personalitate cul-

RAMURI

turală românească din secolul XX, numindu-i pe Eliade, Ionescu, Cioran, plus Palade și Lupășcu, plus Brăncuși și Enescu – publică cronici literare (semnalăm *Un fenomen numit Dan Stanca* de Ioan Lascu, cronică lui Gabriel Coșoveanu despre volumul lui Gabriel Dimisianu, *Lumea criticului*, Bucur Demetrian despre volumul de poeme al lui Mircea Bărsilă), proză de Alexandru George, un interviu cu Mihai Zamfir. Articole de observație culturală; Eugen Uricaru, Adrian Popescu, Gabriel Dimisianu, Nicolae Preliceanu; Sorin Mihai Rădulescu se ocupă de *Francmasoni în Oltenia...* la sfîrșitul secolului trecut. O revistă de o remarcabilă acuratețe.

• *Vatra*, nr. 11-12, 2000, după ce a realizat, în ultima vreme, numere tematice

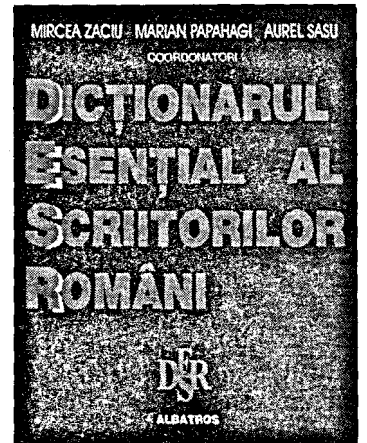
Vatra

10 / 11 - 2000 Târgu Mureș

dedicate literaturii maghiare, lui Eliade, lui Mircea Zăciu etc., publică un număr pe tema: *Cum poate fi cineva scriitor român evreu*. Întrebarea, care mie îmi zgîrie timpanele pentru simplul motiv că definesc (de la Zăciu citire) un scriitor prin limba în care scrie, iar nu prin sînge – și remarc faptul că cel puțin Gabriela Adameșteanu, Octavian Doclin și Cornel Mihai Ungureanu au răspuns cam în același sens – a fost luată în serios. Au fost solicitați să răspundă „scriitorii români evrei” și „scriitorii români” pur și simplu. Răspunsurile „scriitorilor români evrei”, ca să-i numesc așa, sînt pline de surprize: Iosef Eugen Campus: „Deși scriem românește [...] nu suntem scriitori români precum cei din cuprinsul granițelor României. Și nici scriitori din exil”; Leon Volovici problematizează și se ferește să tranșeze problema; Andrei Fischeș vorbește despre „scriitorul evreu de pretutindeni” cu o „dublă cetățenie culturală”; Al. Mirodan, la fel, de existența a „două dimensiuni”, cea de origine și cea evreiască; Alexandru Sever despre dubla apartenență prin care „slujește” „la două altare ale aceluiași Demiurg”; tot dubla apartenență spirituală e invocată și de Luiza Carol, în timp ce Bianca Marcovici evocă „condiția scriitorului de limbă română care locuiește în Israel”.

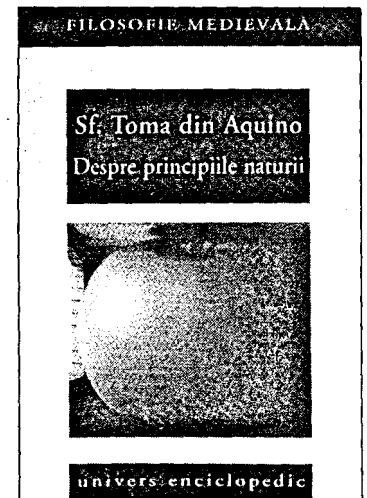
• Am primit la redacție două impozante *Caiete Tristan Tzara*, realizate și pu-

blicate de *Asociația Tristan Tzara din Moinești* la Editura Vinea din București. Caietele sînt în mai multe limbi, în română, germană, franceză și engleză, și reușesc comentarii despre Tzara din România, Franța, Olanda, Germania, SUA, Ungaria, Italia, Japonia. Cuprinzînd eseuri, poeme, studii și documente de istorie literară etc. *Les Cahiers Tristan Tzara* contribuie la cunoașterea și evaluarea avangardismului românesc și european.

• A apărut, la Editura Albatros, *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, coordonat de Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu. La sfîrșitul lunii martie, *Dicționarul...* va fi lansat la Cluj (și, atenție, pus în vânzare la preț promoțional!).

• La Editura Univers Enciclopedic s-a înființat o colecție de filosofie medievală coordonată de colegul nostru Alexander Baumgarten. O primă apariție:

Sfântul Toma din Aquino, *Despre principiile naturii către fratele Silvestru*, traducere din limba latină de Valentin Doru Căstăian, note și comentarii de Alexander Baumgarten, 2001, 120 p.

• Ultima oră
Ne-ar fi plăcut să publicăm fotografiile de la premiile Asociației Scriitorilor din Cuj, din 8 martie, dar din păcate revista noastră intră la tipar azi, 5 martie.

Număr ilustrat
cu desene de
ION VLASIU

Un mit nociv

Marta Petreu

Puțin cunoscut încă, deoarece a intrat în arena dezbaterilor culturale a ultimilor ani venind dinspre științe politice, iar nu dinspre literatură, George Voicu și-a încheiat anul (și secolul, și mileniul!) trecut publicând trei cărți simultan: *Zei și zeițe*, *Cultura conspirației în România postcomunistă* (Ed. Polirom), *Teme antisemite ale discursului public și Mitul Nae Ionescu* (ultimele două, la Ed. Ars Docendi). Deși cele trei cărți comunică una cu alta, nu mă voi ocupa decât de *Mitul Nae Ionescu*. Este, o spun de la început, o carte curajoasă și severă la adresa inerțiilor de mentalitate ale culturii noastre.

Autorul circumscrie cultul lui Nae Ionescu – atât în varianta lui vie, din anii '30, cât și în varianta postumă, reînviată și agresivă, de după 1989 – și, pe baza analizei, pune un diagnostic sever culturii noastre care îl adăpostește, îl practică și îl amplifică mereu, cu o fervoare demnă de o cauză mai înaltă. Și anume, George Voicu susține că în spatele acestui cult la adresa „Profesorului” se ascunde o miză malignă: miza politică. Adică, Nae Ionescu este obiect de cult nu pur și simplu pentru „învățătura” sa metafizică (aceasta, se cuvine adăuga, nici nu este a lui, ci a fost furată prin multiple ciupeli și plagiate de la diverși autori adevărați), ci pentru învățătura sa politică (p. 33). Or, învățătura politică a lui Nae Ionescu – singura parte scrisă de mâna lui, cum observă nu fără îndreptățită ironie dl Voicu – este una reacționară. George Voicu acordă concepției politice naeionesciene amplul capitol median al cărții sale, circumscriind-o, într-un demers sintetic și cu bogate exemplificări, drept o gândire politică holistă/organicistă, antidemocratică, elitistă. George Voicu nu urmărește strict evoluția și etapele gândirii politice a lui Nae Ionescu, scopul său fiind altul, și anume, să scoată în evidență dominantă de tip totalitar a acestei concepții; totuși, autorul surprinde o anumită devenire a acestei gândiri politice,

care a avut, pe rând, drept țel, monarhia absolută de drept divin, apoi varianta autohtonă a *Führerprinzip*-ului german: „căpetenia” sau „Căpitanul” (Zelea Codreanu). Punând în relief caracterul totalitar al gândirii politice naeionesciene (teoria Căpitanului, a «colectivelor», a dictaturii partidului unic etc.), George Voicu identifică adesea și sursele teoretice – bineînțeles, trecute sub tăcere de autorul *Rozei vânturilor* – din care acesta s-a inspirat. Foarte interesant, acest capitol al cărții ar merita să fie reluat și completat de autor cu o cercetare a evoluției politice a lui Nae Ionescu în funcție de conjunctura istorică a României; căci atât subiectul Nae Ionescu, cât și răul pe care acesta l-a făcut României, nu sînt încă pe deplin consumate. Din nefericire.

Foarte drastic este dl George Voicu și cînd inventariază și analizează cultul postcomunist al lui Nae Ionescu. M-am izbit, de la sfîrșitul anului 1994, de cînd am publicat în *România literară* dovezile plagiatului lui Nae Ionescu din Evelyn Underhill, și pînă astăzi, de zidul acestui cult. Îmi amintesc că profesorul Ion Ianoși mi-a spus, atunci, la începutul anului 1995, că trebuie să-i fiu recunoscătoare lui Nicolae Manolescu, căci fără editorialul lui din *România literară*, fanaticii lui Nae m-ar fi făcut zob. Așa a fost. În zarva (uluitoare, pentru mine) creată de publicarea dovezilor plagiatului, autoritatea dlui Nicolae Manolescu a oprit atacurile din „Lumea bună”; nu pe toate, desigur; și-mi amintesc acel număr de vară din *Dilema*, gândit să apere onoarea – totuși, pierdută! – a lui Nae Ionescu, număr ce lovea, din plin, în mine; sau reacții din *Jurnalul literar*.. Nu s-au oprit nici pînă astăzi atacurile din noua presă legionară și atacurile „chibiților”. Forța mitului Nae Ionescu este enormă – o măsură după rezistența la adevăr a năștilor, dar și după intensitatea cu care m-au atacat. Recunosc că m-am bucurat de apariția cărții lui George Voicu nu numai pentru că este foarte

bună, solid construită, documentată și curajoasă, ci și dintr-un calcul personal; dacă cei care demonstrem mitul, jenant și toxic pentru cultura română, al lui Nae Ionescu sîntem mai mulți, ne cresc șansele de reușită, pe de o parte; iar pe de altă parte, loviturile contra noastră, deci și contra mea, se vor dispersa, vor fi mai puțin violente și frecvente...; căci imediat după apariția dovezilor plagiatului, cineva mi-a zgîriat o zvastică pe oglinda retrovizoare a mașinii mele, primeam colete misterioase conținînd broșurica „Echipa morții” și-mi soseau scrisori de avertizare; iar un domn legionar m-a agățat într-un loc public să-mi comunice (el, mie!) că sînt bine plătită pentru ceea ce fac. Mă întreb dacă George Voicu nu a pățit sau nu va păți la fel.

Reîntorcîndu-mă la cartea dlui George Voicu, remarc faptul că autorul inventariază semnele cultului actual al lui Nae Ionescu din zona „bună”, de elită, a culturii noastre, fără să-și lărgească cercetarea și asupra presei și producției editoriale neolegionare; e o zonă tulbură, care ar merita luată în considerație, măcar pentru a ști exact dimensiunea ei. El observă că Nae Ionescu este o „valoare de întrebuințare” utilizată în trei feluri: cultural, religios (adică ortodox) și ideologic propriu-zis. Autorul vede în extraordinara trăinicie a acestui cult, nedemn pentru o cultură adultă, o „carență de fond a culturii noastre”; descrisă precaut prin perifraze, carența este, de fapt, una etică și politică: cultura noastră, excesiv estetică, este imatură etic și politic, de unde ușurința cu care abdicăm în fața totalitarismelor. Mă tem că dl George Voicu are dreptate.

Cuprins

• PUNCTE DE REPER

Bolnavul Al. Mirodan 4

• POEME

Zeul de piatră, Imaginifer, Împărat și bărbier, Sacrificiul mithriacum Dumitru Velea 5

• CRONICA LITERARĂ

Ultime... 6

„Un discurs simplu și totuși înspăimîntător de profund” 6

„Lumile” Luceafărului Irina Petraș 7

Deavoleasca fantazie... Claudiu Groza 8

De la Mihai Eminescu la

Ruxandra Cesereanu – într-un delir Alexandru Vakulovski 9

A fi sau a nu fi Maria Vodă Căpușan 9

Cronica ideilor/Elogiu liberei exprimări Ovidiu Pecican 10

Cronica ideilor/Axiologia operei de artă Cătălin Ghiță 11

• PROZĂ

Schechter Liviu Bleoca 12

• POEME

Căutări, În fiecare zi, Spațiul meu Iustinian Gr. Zegreanu 13

• BALCANOLOGIE

Dor și Mall Mircea Muthu 14

• DOSAR

„In-teressant!” Nicolae Balotă 15

• ESEU

O idee a lui Cioran Ionel Necula 21

• BIBLIOTECI ÎN AER LIBER

Jurnal (fragmente despre România) II Lev Tolstoi 22

(traducere de Janina Ianoși)

The mold, Sibiu in fog, S.F., The Double,

The commune of paradise, Jiva Ion Mircea 25

(traducere de Adam J. Sorkin și Liliana Ursu)

• SUPPLEMENT APOSTROF

Imaginarul colectiv. Imaginea maghiarului în cultura română/

Imaginea românului în cultura maghiară (II) 25

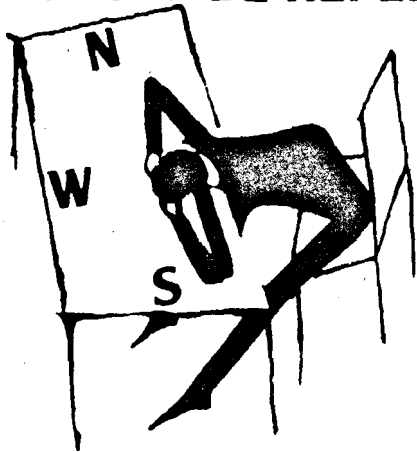
(participă: Kántor Lajos, Ion Mureșan, Alexandru Vlad,

Balázs Imre József, Ion Pop, Marta Petreu,

Mihai Dragolea, Judith Martin, Ovidiu Pecican)

• VESTIAR

Cronică teatrală / Romeo și Julieta Eugenia Sarvari 30

Paris, zi de august, călduroasă... mă duc cu Silvia să o vizităm la spital pe prietena noastră Veronica Mihăileanu. A fost lovită anul trecut de-o congestie cerebrală, rămânând paralizată pe-o jumătate a corpului. Era (dar de ce spun că era - este) o femeie energică, hiper-activă, condusesse la București o editură cu mîna de fier. Prin 1987 sau 1988, cînd s-a instalat la Paris, împreună cu soțul și cu cei doi băieți (Dan și Radu, amîndoi cu personalitate) a luat-o de la zero, cu aceeași ambiție fără de margini ca la douăzeci de ani. Soții M. și-au înghiebat un apartament simpatic pe lângă Piața Bastiliei (Opera cea nouă). Dar V. face parte din speța femeilor care se *consumă* «punînd totul la inimă». Numai că inima a ajuns la vista cînd, prea îndelung pusă la încercare, nu mai suportă presiunea vieții, drept care a clacat. Acum V. este la «recuperare».

Spitalul «Broca» e bun, ba chiar faimos în tot Parisul, faci coadă ca să fii admis într-o odaie.

Cînd am intrat în hol, împreună cu Ion Mihăileanu, soțul ei (ne întîlnisem la stația de metro «Glacière»), ne aștepta, într-un scaun cu rotile. Vorbea - greu, dar vorbea. Creierul funcționează ireproșabil. «Credeți că o să mă fac bine?» Cred, zic eu. Sigur, zice S.

Ne-am așezat la masă, în hol e un fel de restaurant pentru bolnavii capabili să circule.

La sfîrșit, cînd ne-am ridicat să urcăm împreună cu liftul la etajul doi («vrei să vezi camera?»), a surîs:

- Ți-am pregătit o surpriză. Apoi, vigilentă, către soțul ei:

- Le-ai spus cumva, ceva?

- Nimic, a asigurat-o el. Surpriza e surpriză.

Am coborît din lift la etajul doi, am trecut prin fața camerei ei («o să vă întoarceți după aceea»), ea a intrat, noi am mers pe coridor mai departe.

M. s-a oprit în fața camerei nr. 244. Ușa era întredeschisă. M. ne-a făcut semn (degetul la gură) să așteptăm nițel, după care a vîrît capul pe ușă. A salutat, a intrat în cameră, a discutat ceva încet și parcă îndelung, cu cel dinlăuntru, pe urmă a apărut în prag, făcîndu-ne semn să intrăm.

- I-am spus cine sînteți. Vă roagă să poștiți.

- Sigur? - am întrebat eu.

Sînt atît de rău în materie de vizită acasă, neanunțate, încît (acționînd după lozincă «ce ție nu-ți place, altuia nu-i face») am oroare să bat, din senin, la ușa oamenilor.

Al. Mirodan

Am invocat, în articolul *A devenit Cioan, în anii '80, antisemit?*, publicat în numărul 1, ianuarie a.c., al revistei noastre, printre multe alte documente și mărturii care dovedesc vindecarea, după 1946, a lui Cioran de orice urmă de antisemitism, o mărturie a dlui Al. Mirodan. Dl Al. Mirodan a avut amabilitatea de a ne trimite volumul II al *Dicționarului său neconvențional*, în care a publicat istoria dramaticii sale întîlniri cu ultimul Cioran. Îi mulțumim dlui Mirodan pentru acordul ce ni l-a dat de a publica acest cutremurător text în *Apostrof*.

În continuare, pagina 56 a volumului Ion Deaconescu, „Dacă m-aș fi aruncat în Sena... Convorbiri cu Emil Cioran” rămîne singura și cu atît mai ciudata mărturie despre un Cioran antisemit în anii '80; pentru această pagină i-am cerut dlui Deaconescu proba autenticității ei; iar proba încă nu a venit. În schimb, dl Deaconescu ne-a intentat un proces de calomnie, cerînd daune de patru sute milioane lei. (M.P.)

- Absolut sigur, răspunde M. încîntat.

Intrăm. În stînga camerei albe, lipit de perete, un pat acoperit cu o cuvertură galbenă. Lîngă pat, cam perpendicular cu ușa, o mîsuță de plastic, pe care se afla o sticlă de apă minerală «Vittel», un pahar și un pachet de șervețele de hîrtie «Kleenex». În

EMIL CIORAN, înnăr.
La bătrînețe arăta și gîndea altfel

• Ilustrație și explicație din Al. Mirodan, *Dicționar neconvențional al scriitorilor evrei de limbă română*, vol. II, D-E-F

fața măsuței, așezat pe un scaun cu rotile, un bărbat cu chipul zbîrcit și-a îndreptat privirea spre noi.

Îl recunoaștem după fotografia: este Emil Cioran.

Îl salutăm, ne întinde mîna, cu un murmur inauzibil, îi strîngem mîna. Ochii lui, ca două bobițe de lichid albastru-deschis, ne cercetează atent, nesigur, de parcă ar fi încărcăți cu o anumită neliniște.

(În timpul acesta, M. apucase să-mi șoptească: ai grijă... vorbește foarte greu... face mari eforturi ca să scoată un cuvînt.)

Rostesc, încurcat, cîteva fraze convenționale; îi urez însănătoșire grabnică. Bolnavul îmi face semn, cu o mîna, să mă apropiu.

Fac o jumătate de pas înainte.

Mîna mă cheamă și mai aproape.

Am ajuns lîngă obrazul lui. Cioran se încordează, asemenea unui atlet în bloc-starturi pregătindu-se pentru cursa de 100 de metri, și rostește:

- Eu...

(Eu dau din cap, încurajator, semn că înțeleg.)

Pe urmă face o pauză.

Bobițele se frămîntă.

- nu...

Pe urmă face o pauză.

Bobițele se opintesc

- sînt...

Pe urmă face o pauză.

Bobițele se agită din nou

- anti...

Pe urmă face o pauză.

Bobițele s-au oprit asupra mea

- se...

Pe urmă face o pauză.

Bobițele trimit săgeți în ochii mei

- mit...

Apoi, răsufînd ușurat, mă privește atent, ca și cum ar vrea să se încredințeze că l-am înțeles.

Surîd, dînd din cap moale, liniștitor.

- Am înțeles, zic eu, îmi pare bine că am avut prilejul să vă cunosc.

Aerul e totuși încordat. Simt că trebuie să fac ceva. Îi vorbesc despre un văr de-al meu care suferă de aceeași boală cu el și care, după trei luni de tratament, s-a vindecat. Îi mai spun că, după cîte știu, în zilele acestea de căldură, trebuie să bea mult lichid. Pun mîna pe eticheta sticlei de pe masă.

- E vital pentru dumneavoastră să beți cît mai mult Vittel.

Fața lui Cioran, pînă acum înțeleștată, s-a destins într-un zîmbet. Bobițele se joacă voios, dovadă că bolnavul a prins micul meu calambur. Omul se lasă nițel pe spate, întru relaxare. Mîna mă prinde de-un nas-ture.

- Să... mai... veniți... - spune.

Dau din cap.

- O să mai venim. Cu plăcere.

Dar știu că nu vom mai veni. Mîine plecăm la Deauville pentru cîteva ceasuri, și de-acolo direct la aeroport.

(Al. Mirodan, fragment dintr-un jurnal de călătorie)

Al. Mirodan, *Dicționar neconvențional al scriitorilor evrei de limbă română*, vol. II, D-E-F, Tel Aviv, Ed. Minimum, 1997, pp. 246-248.

Poeme de Dumitru Velea

Zeul de piatră

După zidirea Capitolului a rămas o uriașă piatră, jumătate cioplită, jumătate ca smulsă din munte: nimeni nu reușise să ducă lucrarea pînă la capăt, ca piatra să poată fi folosită. Au numit-o *Terminus*, și au rostogolit-o cît mai departe de ziduri.

Pentru dănuirea construcției este invocat *Jupiter*. La fulgerul său se pleacă Împăratul cu legiunile sale, mulțimea învălmășită, cu cioplitorii în frunte, toți zeii, părăsindu-și tiparele aparenței, numai piatra împinsă departe refuză să se miște,

să intre pe poartă și, alături de toți, să i se închine. *Cu partea cioplită să stai spre lumină, cu cealaltă din întuneric să nu te smulgi niciodată – scrie Fulgerul înflorit pe linia orizontului. Doar ochii împăraților să te poarte printre aparențe, încremenitele Terminus!*

Imaginifer

Lîngă Colegiul fabricilor sunt steagurile și arhiva. Pe cel mai mare dintre drapele este chipul Împăratului: în arhivă, actul de înființare a Colegiului, semnat chiar de Septimiu Sever; sub el, șirul de nume pe centurii și decurii; tîmplari, fierari, armurieri și, la loc de cinste, Iulius Herculianus, decurion și imaginifer, cu fiii săi: Iulius Marcianus, imaginifer, Aurelius Iulius, imaginifer, și Iulius Marcellinus, vexilar. În ordine au lucrat la armuri, la mașini de război, cu fir de aur au cusut pe drapel chipul lui Septimiu Sever, dar toată osîrdia au pus-o la figurile de zei pe care să le poarte pe umeri în ziua în care Împăratul va trece podul lui Traian.

Bătrîna Vivenia, bucuroasa mamă, a văzut întîmpinarea convoiului: pe puternicul decurion, Iulius, purtînd pe Hercule, iar fiii, în floarea vîrstei, pe Jupiter, protectorul Colegiului și al Romei. Și-a încredințat convoiului numeroasa familie și a cerut cioplitorelui anonim să-i sape în piatră, neștiind că acesta venea din veșnicie, iar ei erau doar imaginiferi de zei.

Zeilor Mani. Iulius Herculianus, decurion al Colegiului Fabricilor precum și imaginifer, a trăit 80 ani. Soția sa fu Iulia Vivenia. Iulius Marcianus, fiu, imaginifer al Colegiului fabricilor a trăit 27 ani. Aurelius Iulius, soldat în cohorta I de arcași și imaginifer a trăit 30 ani. Iulius Marcellinus, fiul său și vexilar al Colegiului fabricilor a trăit 25 de ani. Iulia Marcia, fiica, a trăit 14 ani. Iulia Eraclia, fiica, a trăit 9 ani. Iulia Marcellina, nepoata, a trăit 4 ani. Vivenia, mama, fiind în viață, a pus piatra.

Împărat și bărbier

Iulian intră fără lupte în Constantinopol. În palatul împodobit cu marmură colorată, ornamentat cu aur, cere să i se aducă un bărbier. Îndată, acesta i se prezintă Împăratului, în veșminte superbe și cu mănuși în mâini.

„Am cerut un bărbier și nu un inspector general de finanțe!” – a exclamat principele. „Ce venituri ai?” „Pe lîngă salariu și bacșișuri – reclamă el –,

am o alocație zilnică doar pentru douăzeci de servitori și pentru caii lor. Eu sunt cel din urmă și mai neonorat din cei o mie de bărbieri care, uitîndu-și meseria, au o alocație zilnică, pentru salariile și bacșișurile altor o mie de bărbieri finuți pentru ei înșiși – și aceștia pe cale de a-și uita meseria, vă cer – mai zise, înclinîndu-se – și eu un bărbier.” Împăratul și-a mîngîiat barba și, luînd seama la orbitorul roi de muște strînse pe trupul statului, cu dispreț a dat un edict și-a pustiit palatul. Pentru barba sa n-a mai folosit briciul.

Cu barba neglijată, ca un filosof grec, rînit în luptă, moare în mijlocul ostașilor săi, dincolo de Eufrat și Tigru.

În fabula sa, *Caesarii*, Jupiter lasă coroana cerească pe fruntea lui Marcus Aurelius. Azi, mîngîie barba lui Iulian.

Sacrificium mithriacum

Prin gaura stîncii să treci de șapte ori, ca și cum te-ai smulge din gheara unei boli și gol să ieși de sub cele șapte văluri.

Tot mai plecat și bătrîn, cauți sub malul apei, la cotitura Oltului dintre Slăveni și Gostavățu, locuința cu cele șapte încăperi, fiecare

cu tot atîtea trepte de coborîre în adînc. Pe fiecare treaptă, în tăcere, îți spui numele rîinii, făcută de spada din umbră.

Aștepti pînă poarta ți se deschide – și intri, pășești pe pardoseala de cărămidă și ipsos, zugrăvită în diferite culori. Pe pereții de piatră,

vezi taurul doborît sub genunchiul lui *Mithra*, stînga, prinzîndu-l de-un corn, i-a răsucit capul, iar dreapta i-a împlîntat adînc cuțitul în gît.

Corbul îi transmite mesaj de la Soare și Lună; Zeul înțelege, tu nimic nu auzi, semne nu sunt, ai grijă, cine din încăpere să te ajute?

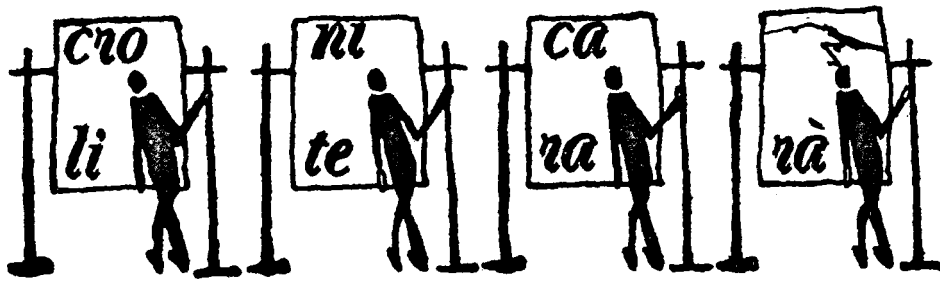
Cu rana deschisă, cobori în cealaltă-ncăpere: cîinele și șarpele se tîrăsc să bea sîngele, scorpionul încearcă cu acul său otrăvit

să-nșepe sămînța din organul înmulțirii. Pînă în a șaptea încăpere, cuțitul de șapte ori în gît ți se-implîntă. Nu mai știi cine ești.

La intrare *Cautes* era cu facla ridicată, acum, *Cautopates* este cu ea aplecată. *Mithra* trage cu arcul în stîncă și apa țîșnește,

un șuvoi luminos, de-argint și aur topit. Te speli de sînge, de rănile tale prin cuțitul său, și-ți numeri anii pînă la ultima zi.

Am ajuns un copil, ca și *Mithra* din stîncă. Mă întorc afară, sărînd din treaptă-n treaptă, cu cuțitul de piatră în mîna dreaptă. Oltul era altul.

Ultime...

Irina Petraș

Nu știu dacă volumul *Ultime explonări critice* (Editura Atlas, 2000, 254 p.) a fost și în ce măsură pus la cale și organizat de autor. Cornel Regman, între timp, s-a dus să moară puțin. Oricum, așa cum sînt, „ultimele” conțin subtextual și o serie de recuperări. Înainte de toate, recuperarea fățișă, chiar insistentă, a „ardelenității” – adică a unei dimensiuni subiective la un critic care și-a exhibat de-a lungul celorlalte cărți, într-o manieră foarte personală, obiectivitatea. Volumul se deschide cu o aproape-odă închinată imnului național. *Deșteaptă-te române* al ardeleanului Andrei Mureșanu este asumat aproape patetic pentru versurile sale „deloc convenționale, cu profil de efigie”, pentru „caracterul de urgență al demersului existențial”. Regretul de a nu fi fost romancier sau poet pentru „a vorbi cu deplină acoperire de «fondul spiritual» ce stă la temelie creației” – prezent la începutul convorbirii din 1999 cu Farkas Jenő la Budapesta – e contrazis de cele câteva pagini despre imn, dar și de secțiunea *Evocări*. Chiar dacă tirziu, Cornel Regman a lăsat să iasă la suprafață în textele sale ardelenitatea – adică o capacitate anume de a conviețui cu *diferența*, transformarea acesteia în relansator periodic al conștiinței de sine, spirit gospodăresc în organizarea arhivei intime și naționale, deopotrivă, așa încît creșterile să fie asigurate. O anume voință de apropiere, de luare repetată și uneori „abuzivă” în stăpînire a unei *intîmplări* ardelenesti este detectabilă în aceste pagini ultime. Așa se face că, vorbind despre reprezentanți ai Cercului literar de la Sibiu – Doinaș, Negoitescu, Dominic Stanca, I.D. Sîrbu –, chiar dacă nu e greu de presupus că a avut acordul celor încă în viață, felul în care o face ar putea fi psihanalizat. De pildă, descrie amănunte din viața lui Ștefan Aug. Doinaș ca și cum acesta ar fi plecat departe ori de mult. Reproduce scrisori ale altora cu gestul celui care se spovedește, vorbind, așadar, despre sine. Apartenența la un anumit spațiu și la o anume configurație spirituală pare să-i dea dreptul de a încălca regulile discreției. Toți aceștia sînt, cumva, ei însuși. Fenomenul se repetă cînd pomenește, de pildă, despre gruparea echinoxistă: „Cred că nu greșesc cînd văd în gruparea tinerilor de la *Echinox*-ul clujean, revistă studențească apărută un sfert de secol mai tirziu, o posibilă înrudire, ca de la părinte la urmaș, cu precedentul nostru”. *Echinoxul* apăruse într-un climat propice, o dată cu reviste studențești din capitală ori din alte centre universitare. Nașterea sa fusese posibilă prin coincidența unor factori multipli și complecși. Relația părin-

te/urmaș e cel puțin discutabilă, chiar dacă *Echinox*-ul era ardelean și păstra trăsături ale unui anume fond spiritual, iar echinoxistii îi citeau și îi admirau pe cerchiști. Dincolo de exagerare, emoționantă această înclinație recuperatoare despre care vorbeam. Debutînd în ruptură cu toată lumea și întreținînd abil o anume distanță, câteodată teribilistă, dar mereu eficace în ordinea notorietății, Cornel Regman simte în crepuscul nevoia re-legării unor ițe, reconsiderării unor apartenențe și filiații. Ba, mai mult, a adăugării unor valențe etnice și culturale „transilvanismului estetic”.

Revenind la cronicar, înclinația, plăcerea, programul, știința de a scrie doar/mai ales incitat de scrisul celorlalți – critica criticii – îmi aduce aminte o nuvelă din *Antologia prozei fantastice* (nu-mi mai amintesc autorul) în care jocul dintre personaj și țesătoarea ce se zărește la geamul casei de peste drum începe ca un joc – el se amuză că gesturile sale sînt pe loc imitate, reproduse, maimuțarite, orb și implacabil de silueta de vizavi. Prins în joc, înțelege prea tîrziu că el e cel care face supus gesturile sugerate de țesătoare. Că strivește între dinți un paianjen cînd e găsit mort nu-i decît o revanșă tirzie și inutilă... Cornel Regman riscă arareori ieșirea la rampă în premieră absolută. Preferă să aștepte, cîrțitor și vibrînd de nerăbdare, în culise, să-i lase pe ceilalți să-și dea în petic, dar și să sape primele galerii spre filonul autentic al operei, pentru a irumpe apoi gata să le inventarizeze cinic prestațiile scenice, dar și să le ducă măcar cu un pas mai departe intuițiile. De aceea, opiniile sale despre opera cutărui sau cutărui autor nu sînt niciodată de descoperit rapid în „vitrina” luminată a cronicii. Acolo sînt disecate cu o plăcere nedisimulată și cu o colegialitate incomodă, deloc predispusă la politețuri și „rafinerii”, opiniile celorlalți. La vedere, scrișnit, gata să prindă în ace orice enunț anapoda, se petrece răfuiala critică. Nuanța personală a examenului critic e sufocată de culorile stridente și pasta nu de puține ori groasă a polemicii. În *Cică niște cronicari...* (1970), sigur că asentimentul cititorului și al adevărului se află de partea sa, promite să-și dea osteneala să coopereze la risipirea „ceții stînjenitoare”, „trecătoare, nici vorbă, într-o epocă de clarificări decisive”. Deși stilul său e greu de definit ca așezat, calm, senin, iar sintagmele cele mai memorabile s-au născut tocmai din inflamare și pripire, Regman își definea el singur în volumul amintit idealul de cronică drept „critica de a doua zi”, cea așteptînd nerăbdătoare să se oprească zbenugiala termometrului critic între glacialitate și năduf. Programul său se înscrie, sugerat adesea, în descendența maioreșciană, admirația pentru ironia expresivă în stare de întemeieri și clarificări, de intervenții tăioase și strict necesare mărturisind, desigur, mo-

delul. În *Ultime...* e de remarcat o altă discretă gesticulație recuperatorie – criticul nu judecă în primul rînd, ci înțelege. Îmblînzit, caută împăcarea, visează acordul, identifică motive pentru laudă. Îi pasă de celălalt, gata să îndulcească o frază prea tranșantă (despre Daniel Bănulescu: „Dar să amănunțim puțin înrudirile cu autorii amintiți, cu toate că – nouăzecist fiind – poetul n-ar admite în ruptul capului că teribilismului său i s-ar putea găsi antecedente. Să nu le zicem totuși influențe, ci mai degrabă prelungirea sau, și mai bine, trezirea la viață într-un nou context moral-comportamental...”). Să mai spun tot aici că Regman însuși a parat, prin critica criticii pe care a practicat-o cu atîta aplicațiune, prea ușoara identificare a înrudirilor sale – echidistanța părea perfectă). Gata să ironizeze obiectivitatea, își îngăduie pași personali și piruete gratuite, chiar zîmbetul ghidus la cine știe ce amintire: „... un pivot fantastic, cel al diavolului coborît (*sau urcat!* – [s.m.]) printre pămînteni”. Ba, mai mult, e dispus (pre-dispus?) la evocări festive, deci fără ghimpi și giumbușlucuri. O dată cu vîrsta, își ține tot mai bine în frîu pana zgłobie. Cronică descrie, apreciază, compară, trezește amintiri și se încheie înainte ca cronicarul să fi apucat să înțepe. Aproape comic, ironicul de odinioară iese la suprafață doar cînd e vorba despre autoare. Scrisorile Monicăi Lovinescu par transcrise anume pentru a ieși la iveală femeiasca ei preocupare pentru o bluză răticită. Cînd scrie despre Marta Petreu, poemele dintr-o carte precedentă celei comentate sînt „surate”, în cronică la Constanța Buzeza abundă diminutivele, volumul Florenței Albu „se întîmplă să fie unitar”, iar la Ioana Drăgan crede că titlul – *Vietăți și femei* – pune semnul egal între cele două „categorii”. Dincolo de aceste mici accese, *Ultimele...* sînt de citit pe „linia ondulată, cu sușuri și coborîșuri” a unui sentimental deghizat în cinic care tocmai se pregătea să se demaște.

„Un discurs simplu și totuși înspăimîntător de profund”

La o primă vedere, să-ți numești poemele „politice” (Magda Cârneci, *Poeme politice*, Editura Axa, 2000, 108 p.) înseamnă să le obligi la locuirea unui spațiu îngust, trecător, datat, ne-poetic prin definiție fiindcă presupune renunțarea la o sumă de valențe individuale/personale pentru a le înlocui, silit și programatic, cu ale altora („Politica și libertatea se exclud căci politica înseamnă idoli” – Paul Valéry). Situația se schimbă, însă, cînd e vorba de traducerea în vers a ceea ce Pascal Bruckner numea *la mélancolie démocratique*. Poezia ocazională ivită în legătură directă cu *evenimentul* din decembrie '89 are șanse să devină emblematică, să se deschidă spre Omenescu cu majusculă tocmai fiindcă tranziția prelungă, amenințînd să fie nesfîrșită, nu mai e o simplă ocazie, punctuală și efemeră, cu violența unei cotituri și valoarea concentrată a unui reper, a unui prag de trecut, ci marca încă nedefinită, tensionată și turbure a unei perioade întregi, cu efecte asupra mai multor generații. Două

proze poetice din volum transcriu exact întâmplarea: „Nu vor spune niciodată cuvintele ceea ce s-a întâmplat în decembrie. Literă moartă, îmi va fi rușine cu ele. A fost o Minune, a fost o Fatalitate? Nu știu. Nu voi ști niciodată. A fost o enormă Revărsare de mînie și sînge, o Descărcare enormă de obidă și suferință. O sacră, splendidă Nebunie a spîței brusc regăsindu-se. Spontană și totuși pregătindu-se de un vast consens nevăzut, neauzit, inefabil crescînd în milioane de inimi și creiere, an de an, zi de zi, ceas de ceas...” (*Suntem totuși flacăra*) și „Doamne, ce am visat în decembrie? Că urcasem în sfîrșit pe crupa arrogantă a Istoriei. Depășisem blestemul ancestral mioritico-fatalist și, printr-o răsturnare spectaculoasă a soartei, săream direct din periferie în chiar centrul lumii, acolo unde se joacă zarurile evoluției speței...” (*Mai ales să nu obosim*). Melancolia democratică, în descrierea bruckneriană, numea starea de perplexitate a celui tocmai ieșit dintr-o societate tiranică, dar paternalistă pentru care libertățile nu sînt decît forme ale derutei, ale părăsirii. „Cum să trăiești fără dușmani?” se întreabă subtitlul cărții lui Bruckner. Socialitatea nesocială capătă forme aberante. Înclinația umană de însciere, înrolare în societate este dublată de repulsia față de aceeași societate, gata să ia forme distrugătoare. Fiindcă stricta organizare comunistă fusese dușmanul necesar pentru construirea utopiilor libertare ținînd locul *rostului*. Fără acest dușman, are loc căderea bruscă în utopia goală, suspendată, fără rost, fără scop, fără autoritate. Dispărînd *autoritatea de comandament* (cea ideologică), ar trebui să intre în acțiune o *valoare interiorizată autoritară* – Frumosul, Adevărul, Sinceritatea (vezi Jean Starobinski, *L'auteur et son autorité*, cu sugestii valabile și la nivelul simplului cetățean, nu doar al autorului). Însă toate acestea sînt încă grav maculate, demonetizate și chiar demonizate de aparențele și măștile cîtorva decenii. *Manifestul Magdei Cârneli* traduce convingător această senzație a libertății inutile, goale, dezîncîntate de propriile visuri: „Acum e bine./ Acum suntem liberi./ Acum avem ce să mîncăm și să bem./ Acum nu ne mai bate nimeni la cap./ Acum putem să înfulecăm munți de mititei și sarmale./ Acum putem să bem quintale de țuică./ Acum putem să rupem florile și să călcăm pe peluze./ Acum putem să aruncăm hîrtii și semințe pe jos./ Acum nu ne mai bate nimeni la cap./ Suntem liberi// Acum putem să nu mai facem nimic [„sîntem liberi să facem ce vrem ori de cîte ori nu vrem să facem nimic” – Paul Valéry] și să spunem toate mășcările./ Acum putem să fugim de acasă și să ne batem pîrînții./ Acum putem să nu ne mai gîndim la nimic./ Suntem liberi./ Acum nu ne mai cere nimeni nimic./ Acum nu ne mai spune nimeni ce avem de făcut./ Acum nu ne mai dă nimeni sfaturi și ordine./ Acum nimeni nu ne mai îndrumă, nimeni nu ne mai ocrotește./ Nimeni nu ne mai ceartă, nu ne mai laudă nimeni/ Acum nimeni nu mai vrea să fie mama și tata...” Orfanitatea – cel mai stăruitor sentiment al epocii de tranziție din Europa de Est – acutizează nevoia de autoritate pînă la cote auto-demolatoare, demobilizatoare: „Ce-o să faceți cu literatura/ murmură sceptic Eccliazistul călare pe Sfinx, oare/ ce, îl întreabă doct Socrate pe Platon, oare ce,/ șoptește

mîhnit Dostoievski din căruciorul lui cu rotile/ oare ce, grohăie politicienii și prezenții// Da, chiar ce-o să facem?/ ce-o să ne facem? ne trezim singuri în mijlocul pieții...” Absolut firească atunci invocarea *Matriei* – autoritatea înglobantă, ocrotitoare, care să-ți vegheze pașii și să-ți dorească performanțele. Sentimentul *matriotic*, atît de puternic la un Octavian Goga, poetul Țării amenințate, al înstrăinării (vezi și *matriea* descrisă de un Auguste Comte), renaște exacerbat și crizic în haosul contemporan (vezi poemele *Matrie* și *Patrie*). Re-psihificarea propovăduită în *Final provizoriu – fragmente despre poezie și actualitate* nu se poate realiza decît conștient, adică prin re-deprinderea gesturilor constructive, ordonate, în condițiile unei noi societăți. *Canonul politic* are nu doar sensul armonizării celor patru voci într-o melodie coerentă – intelectualul, poetul, femeia, poporul pledîndu-și amar și acuzator cauzele, aparent divergente –, ci și pe acela al supunerii canonice la un nou ideal, încă ceșos, cu contururi zdrențuite și hărțuite. Vocile cvartetului imaginează, cu forța de sugestie a *Surrusului Hiroshimei* (și ea poezie ocazională, dar cu valențe valabile în durata lungă a istoriei, războiul și crima nefiind abolite din biografia pămîntenilor), un proces al societății contemporane. Adevărurile ezitante și contradictorii ale celor patru martori denunță, întreabă, așteaptă răspunsuri. Ciudată, dar nu de tot, unitatea volumului. Poemele politice dinainte de '89 și cele de după nu se deosebesc radical, ele traducînd, în fond, conștiința neliniștită a Poetului în Cetate. *Finalul provizoriu* spune, de altminteri, suficient de răspicat: „Poezia – exigență a unității cu lumea și în același timp refuz al lumii așa cum e, istoric dată”. Exaltare și negare a existenței, indiferent de timpul politic. Sete de unitate și abstenență de la realitate, fie ea «de tranziție». Paradoxală mișcare de îmbrățișare și de distrugere, de laudă și de negare a poemului haotic și armonic al lumii. Identificare și transcendere a datului contingent, ineluctabil și derizoriu: coincidența contrariilor”.

„Lumile” Luceafărului

Scriu cu întîrziere despre cartea cercetătoarei clujene Rodica Marian (*„Lumile” Luceafărului – o reinterpretare a poemului eminescian*, Cluj-Napoca, Editura Remus, 1999, 500 p.). Am amînat mereu lectura celor 500 de pagini nu doar fiindcă timpul e tot mai scurt, iar cărțile tot mai multe, ci și fiindcă, din cîte știam despre autoare, puteam presupune că ispitele vor fi multe în text și subtext, iar o cronică nu le-ar fi putut cuprinde nicidecum pe toate ori măcar pe cele mai importante. Apariția la sfîrșitul anului trecut a *Dicționarului „Luceafărului”* (Rodica Marian, Felicia Șerban, *Dicționarul Luceafărului eminescian*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2000, 324 p.) mă obligă să-mi fac amînarea mai puțin vinovată. Nu o cronică propriu-zisă vor fi rîndurile ce urmează, ci o semnare binemeritată a două cărți de excepție. Dicționarul – „prima lucrare de lexicografie consacrată unei singure opere poetice românești, și anume unui «arhi-

text» – textul poetic integral, constituit din forma definitivă, versiuni și variante” – este dovada incontestabilă că adevărata ediție critică a operei eminesciene e departe de a fi încheiată. Instrumentul de lucru oferit de cele peste 300 de pagini pentru un *singur poem eminescian* face o demonstrație mai mult decît convingătoare că visul lui Noica de a vedea reeditate integral caietele eminesciene nu era capriciul unui îndrăgostit de o anume operă, ci proiectul lucid al unei conștiințe, al unui cunoscător. Lucrarea celor două cercetătoare nu lasă nimic pe dinafară. Capitolul *Geneza Luceafărului* schițează un scurt istoric, descrie relațiile dintre basmul versificat și poem, enumeră versiunile manuscrise autonome. E rezumată valoarea filosofico-poetică a formei genuine față în față cu variantele. Cititorului îi sînt explicate conceptul poetic de *text integral* și *lectură tematică*, principiile de redactare și dificultățile surmontate. Dicționarul propriu-zis cuprinde toate cuvintele interesante din punct de vedere semantic – așadar substantivele, verbele, adjectivele și adverbele, dar nu prepozițiile, conjuncțiile, adjectivele relative, articolele. Pentru fiecare sens și subsens, propriu sau figurat, sînt redat cite exhaustiv din poem și din variante. O sută de pagini sunt reproducerea în paralel a versiunilor A (1880-1881), B (1881), C (10 aprilie 1882), D (28 octombrie 1882), E (textul poemului definitiv publicat în *Almanahul România Jună*, apoi în *Convorbiri literare*, aprilie 1883) și F (textul din ediția Maiorescu, decembrie 1883). „Transformările, prefacerile spontane și revenirile la forme anterioare” sînt, abia acum, un spectacol total, cu sugestii nesfîrșite de reinterpretări și remanieri ale unor enunțuri exegetice contrazise, iată, de textul integral. Înțeleg acum de ce reinterpretarea poemului în „Lumile” *Luceafărului* se întinde pe 500 de pagini. Nu diluare, nu amănunțire excesivă, nu analiză în detrimentul sintezei, ci, pur și simplu, exploatare a unui nou instrument – dicționarul textului integral. În cazul unui laborator de combustii profunde și mereu reluate și al unui poet care nu a avut șansa de a veghea la (re)editarea operei sale, luarea în seamă a textului integral e mai mult decît obligatorie. Pornind dinspre *cuvinte*, cu biografia lor încărcată și înrudiri mereu surprinzătoare, Rodica Marian cartografiază „lumile” *Luceafărului* cu un instrumentar complet, doar ei la îndemînă pînă astăzi. Ca urmare, polemicele discrete, elegante, argumentate cu locurile comune ale exegezei premergătoare sunt perfect legitime. Invitația la re-lectură nu e doar insistență, ci și de o competență, azi, neegalată. Întrebat de un prieten, într-o convorbire cu miez și arțag, în ce ar trebui să creadă omul, Chesterton se eschiva, aparent, de la răspuns, promițînd s-o facă într-o carte, dată fiind vastitatea provocării. Simt impulsul de a-l imita. Despre „Lumile” *Luceafărului* nu se poate scrie decît printr-o carte de răspuns! Mă mulțumesc, deocamdată, cu mărturisirea a două încîntări. Secundată îndeaproape de toate sugestiile textului integral, Rodica Marian propune o nouă interpretare a relației dintre cele trei „personaje” – Hyperion, Cătălina, Cătălin – și a evoluției lor în poem. Dualitatea lor e demonstrată în pagini greu de contrazis. Într-o carte apărută deodată cu „Lumile”... (*Limba-stăpîna noastră. În-*

ercare asupra feminității limbii române), genosanalizăm succint *Lucașfărul* (interpretăm, adică, textura și versura pornind de la genul substantivelor) și ajungem la o încheiere asemănătoare. Metafizica androginiei, întemeiată pe verva seminală a ambigenului, îi arăta pe cei doi (trei) neînțregi la început, dobândind întregirea o dată cu aspirația pătimașă, cu „dorul nemărginit”. Lucașfărul a exaltat, a trezit partea sa muritoare, diurnă. Cătălina a câștigat „visul de luceferi”, nocturn. Deși despărțiți, amândoi ies din poveste „mai” împliniți. „Androginizati”. Alchimia dorinței a funcționat. Povestea propriu-zisă se petrece prin fluxuri și refluxuri, prin valențe de sex opus. Fata de împărat vine în întâmpinarea Lucașfărului cu *pasul, dorul, sufletul, trupul, surîsul, visul, a pieptului meu coarde, cu ochii mari și grei*. În „umbra negrului castel”, în *luminișul oglinzii*. El, Lucașfărul, coboară din *ceruri, din sfenă*, din „a chaosului văii”, „alunecând pe-o rază”. Din recile-i *scînteii* țese „o mreajă de văpaie”. Are *umerile (!)* goale, îi cresc *aripe*. Contaminarea reciprocă e comentată atent de Rodica Marian, *dualitatea* fiind esențialul. Nu unitatea celor două contrarii nete și distincte era ținta poemului, ci recuperarea *dublului interior*. Ea dobândește „*prizant nemărginit*”, „nopti de un *farmec sfînt*”, „*vis de luceferi*”, *dor*. El câștigă *trmurul* și ieșirea, chiar temporară, din adîncul „asemenea uitării celei orarbe”. Câștigă amintirea. Rămîn marcați de revelarea *androginității* ca ideal. Cu alte argumente și cu altă cadență, dar tot de la *cuvinte* plecînd, Rodica Marian ajunge la o interpretare perfect înrudită pe care am descoperit-o, cum spuneam, cu încîntarea unei confirmări. La fel de bogată mi s-a părut, și iarăși înrudită, interpretarea sensurilor *morții* la Eminescu. Am găsit în „*Lumile*...”, dar și în *Dicționar...* noi argumente pentru ceea ce spuneam în *Știința morții*: înfățișările morții sînt de o varietate vecină cu obsesia, ele depășind viziunea romantică, a morții celui alt, gata să atingă stadiul morții intravitale, al morții asumate printr-o veritabilă reformă.

Firește, oricît de plăcute mi-ar fi, nu aceste coincidențe garantează valoarea celor două cărți. Contrarietățile pe care le pot stîrni sînt la fel de incitante și fertile. Dincolo de orice îndoială, instrumentele puse anume la îndemîna cercetătorilor fac imposibilă complacerea în interpretarea comodă doar a variantei Maiorescu. Textul integral al *Lucașfărului* așteaptă și alte lecturi proaspete, în dialog fertil cu lectura Rodicăi Marian.

Deavoleasca fantazie...

Claudiu Groza

În categoria *realismului imaginar* s-ar înscrie, cred, recentul roman al lui Gabriel Chifu, *Cartograful puterii* (Ed. Cartea Românească, 2000, seria „Cartea românească de proză”). Căci, deși începe ca o narațiune frustă, *orizontală*, chiar punctată cronologic, cartea își pierde curînd linearitatea epică, intrînd în meandrele unui *aproape vis*.

Eroul-victimă al romanului (căci victimă e, în cele din urmă) se numește Matei Pavel: un bărbat în pragul a cincizeci de ani, funcționar guvernamental, despărțit de soție și tată al unei fete „excesiv de independentă”. Conjunctura familială, serviciile profesionale prea împovărătoare și o ușoară criză existențială îl fac pe Matei Pavel să-și dorească, subliminal, o schimbare. Face dese popasuri reflexive, construindu-și un univers propriu, care-i oferă libertate și-i alimentează o anume, terestră altfel, vocație demiurgică.

Și firește, așteptata schimbare apare. Într-o zi, Matei Pavel primește o scrisoare din Germania, dar nu-i dă atenție. După o vreme, însă, prietena lui îi traduce strania epistolă, prin care blazatul funcționar devine moștenitorul unei averi fabuloase, în posesia căreia va intra respectînd cîteva condiții: să locuiască doar în două orașe, Calafat și Vârșeț, să petreacă anual zece zile la Băile Herculane și, într-un an, să scrie o lucrare despre *putere*. Bulversat, Matei Pavel se crede victima unei farse. Convingîndu-se însă, după circumspete și laborioase cercetări, că scrisoarea nu e opera vreunui prieten, el socotește că moștenirea aceasta, cu tot cu straniile ei clauze, e providențială. Așa încît își face bagajele și părăsește Capitala.

Abia tîrziu semnele și evenimentele dimprejur îi arată ciudățenia posturii în care se află. Și călătorind în Germania, pe urmele misteriosului unchi Karl Paul, îl întîlnește pe Sigfried: acesta i-a oferit moștenirea, acesta l-a ispitit, acesta este diavolul. De acum încolo, Matei Pavel va încerca să înfrîngă ispita satanică.

(În treacăit fie spus, Sigfried pare să fie un hystion, care-și consumă energiile demiurgice în înfruntări mai degrabă ludice. Din această perspectivă, Matei Pavel e, într-adevăr, victima unei farse.)

Triunghiul e figura geometrică ce circumscrie construcția epică. (Să aibă vreun rol aici referențial mistic?) Există, întîi triunghiul topografic, „Triunghiul Bermudeilor” Calafat-Vârșeț-Herculane, care limitează orice virtuală evaziune. Există apoi triunghiul uman Matei Pavel-Teodor Brenovici-Vladimir Dumnea – marionetele drăguțe și buclucașe ale celui de-al treilea triunghi – cel diabolic – Alecu Floran-Sigfried-domnu’ Costel. Contrar aparențelor, aceste triunghiuri nu sînt echilaterale, ci isoscele, adică susceptibile de ierarhizări. În vîrfurile celui dintîi e orașul Herculane, unde Matei Pavel îl întîlnește pe Yves, poate „îngerul său personal”. Centrul de greutate al celui de-al doilea este Matei Pavel, iar în cel de-al treilea triunghi domină Sigfried, cei doi secundanți avînd doar rol executiv.

Prin firea-i labilă, tinzînd să îl îndrepte fie spre o excesivă frămîntare, fie spre un echilibru indiferent, Matei Pavel se situează întotdeauna *între*: între anxiosul pictor Teodor Brenovici, care iubește pătimaș două femei, neputînd evita trauma unei atît de nemăsurate iubiri, și inginerul Vladimir Dumnea, natură aparent saturniană, însă empatică, ce viețuiește sever și aristocratic departe de forfota lumii. Fiecare din cei doi pare să intrupeze o dimensiune complementară a personalității lui Matei Pavel, spiritul iscoditor, însă chinuit, oscilant, dez-echilibrat. De altfel, deși Matei Pavel e cel ce se întîlnește cu Sigfried-diavolul, cel care cunoaște, adică, nemijlocit

sardonica farsă ludică, ceilalți doi sînt, de fapt, adevărații exorciști. Femeia-înger din fabulosul tablou al lui Brenovici evadează din strînsoarea pînzei și devine o tîrfă de motel sordid; mînăstirea ce-i redase credința lui Dumnea și a cărei construcție acesta o sprijinise rămîne neterminată. Inginerul dispăre, iar pictorul va muri. Dar puterea lor, infima *mîntuire* pe care-o dobîndiseră, îi revine scepticului Matei Pavel. Patetica scenă a convertirii acestuia e previzibilă: e doar desăvîrșirea unui ritual.

Atent construit, romanul e abundent în momente/situații/personaje semnificative. Momente/situații/personaje ce pot fi citite/simțite/văzute în afara întregului, doar de dragul expresivității lor: destinul dual, divin-satanic, al femeii-înger din tabloul lui Brenovici, moment înfățișat în contrapunct, cu monstruoasă tandrețe (îngăduiți oximoronul); seraficul și atît de intangibilul personaj Yves, înger itinerant, un fel de Gimini exilat; viața calafeteană a lui Matei Pavel, cu amabilitatea unsuroasă și grijuliu veghetoare a lui dom’ Costel, „ucenicul diavolului”. Și, dincolo de aceste pasaje, dureros-încîntătoare sînt două capitole: cel al zborului, în care Matei Pavel străbate, în doar cîteva minute, vaste spații geografice – un soi de ironic-comprimate călătorie inițiată –, și cel al retroproiecției temporale, care-i permite eroului să-și revadă, în compartimentele unui tren, momente – plăcute, rușinoase, nostalgice – ale propriei vieți.

Cartograful puterii nu este, firește, un roman perfect. I se poate reproșa, de pildă, scriitura ușor compozită: discursul realist și dinamic de la început este înlocuit de pasaje introspectiv-digresive care obturează lectura, agresînd oarecum orizontul de așteptare. (O capcană auctorială cam primejdioasă.) Vag suspendat pare și finalul (ultimul capitol): justificat patetic, dar cam clișeizat. Ar merita poate insistat asupra raportului dintre cele două planuri narative (cel realist, *orizontal*, și cel *vertical*, *imaginar*). Tiparul oniric își vădește prezența de la bun început: aflat într-o delegație de serviciu, Matei Pavel poposește la Calafat. La doar cîteva kilometri de vlăguitoarea animație a Capitalei, el descoperă un oraș pînclos, depopulat, acoperit cu o ceață viscoasă, ce încetinește parcă pînă și curgerea timpului. După acest interludiu, însă, lucrurile își recapătă contururile firești.

Planul real este delimitat precis, cu date cronotopice detaliate. Dar și cîmpul imaginar are o aparență de realitate. Cu excepția momentului zborului – singurul capitol deplin oniric al cărții – scenele planului vertical se înscriu în limite cuantificabile. Gradul lor de ireal derivă din *de-vitalizarea* personajelor, din lipsa liberului arbitru al acestora, transformate în marionete *jucate* de altcineva. Romanul descrie (și) o răzvrătire, de care Matei Pavel singur n-ar fi capabil. Mizantropia lui ia sfîrșit odată cu dispariția celor doi prieteni ai săi.

Poate că Gabriel Chifu ar fi trebuit să insiste mai mult pe *mîntuirea umană* a eroului său decît pe convertirea mistică a acestuia. Datele *story*-ului convergeau spre un asemenea deznodămînt.

Dincolo însă de aceste asperități formale, romanul lui Gabriel Chifu poate fi citit ca o parabolă. O parabolă a cărei miză și-o poate fiecare stabili.

De la Mihai Eminescu la Ruxandra Cesereanu – într-un delir

Alexandru Vakulovski

S-a vorbit mult despre literatură ca despre un delir/aiureală. În general, această era o acuză destul de gravă adusă literaturii. Mulți scriitori se apărau de ea demonstrând luciditatea construirii operelor/textelor lor. Alții, din contra, recunosc senin că textele lor își au baza în delir, venind dinspre inconștient. Delirul este o ușă ce duce direct la imaginar, de aceea mi se pare normal să fie exploatat/studiat de/in literatură.

Prin *Deliruri și delire. O antologie a poeziei onirice românești* (Editura „Paralela 45”, 2000) Ruxandra Cesereanu vrea să creeze „o istorie subterană a poeziei românești”, adică o istorie a poeziei delirante românești. E o idee cel puțin interesantă, dar *visul și delirul* sunt două lucruri deosebite, oricâte tangențe ar avea. Ruxandra Cesereanu ne avertizează în *Preambul* că: „Aparent, termenul *delir* (care poate fi real sau mimat) poate părea restrictiv, dar eu am încercat să-l deschid nu doar înspre vis [...], ci și înspre himeric, nebunie, febrilitate, funambulesc, psihedelic ori chiar fantastic pur”. E o deschidere destul de mare, care revendică termenul *delir* de pe copertă, dar nu și onirismul. Astfel, subtitlul antologiei nu e doar inutil, ci chiar nociv, de aici pornind cele mai multe dintre neînțelegerile legate de această antologie. Tot în *Preambul* mai găsim o confundare (intenționată?) a poeziei, eului poetic cu persoana/poetul: „Poeții aleși pot fi încadrați în două tendințe: unii sunt morbizi, funebri, bolnavi, „alcoolizați”, bîntuiți, alții sunt fanteziști, jucăuși și viveuri fantasmatici”. Același „procedeu” va mai apărea în multe miniportrete ale poezilor și poeziei lor: „George Bacovia halucinează auditiv și vizual, sub semnul nevrozei și al alcoolului”, „Radu Stanca este un morbid halucinatoriu”, Ion Caraion „ar suferi continuu de spaime pe care nu le poate controla”, „alcoolizat sau nu, Nichita Stănescu... Astfel, după aceste caracterizări, poeții din antologie par a fi cu toții niște alcoolici, narcomani, idioti și nebuni. În rest, miniportretele sunt concise, definind prin câteva fraze poezia autorilor și dîndu-le câte o poreclă: Mihai Eminescu, un abisal delirant („a ales visul în două ipostaze: prin opoziție cu realitatea și [...] trăindu-l intens în realitate”); Basmele și vedeniile lui Alexandru Macedonski („delirul său nu este niciodată unul pînă la capăt”); Reveriile seraficului Dimitrie Anghel („delirează sfios și stîngaci”); Hiatus declanșator la Tristan Tzara („delirul de război și cel erotic”); George Bacovia, un morbid cu predilecția cimitirelor („sminteală teatrală”); Sașa Pană între suprafață și subterană („poate fi suspectat în mod logic de artificialitate”); Delirul non-stop al lui Ilarie Voronca („delirant încifrat”); Delirul auto-impus la Ștefan Roll („delirul forțat”); Colaj buimăcitor la Gherasim Luca („poezia obținută astfel în eprubetă”); Inspirat delirium tremens la Virgil Teodorescu („poetul scriind ca și cum ar fi fumat marijuana”); Paul Păun, scufundat în lumile de după

pleoape („vis cleios”); *Trăire delirantă la B. Fundoianu* („ridică nevroza la rang de normalitate”); Lucian Blaga, între delir dionysiac și halucinație nocturnă („frenesia dionysiacă [...] tradusă în mediul rural românesc”); Adrian Maniu, un lunatic cu auri neagră („neogotic fastuos”); Cobeia stihială a lui Ion Barbu („senzația de delir”); *Opiomania vagaboandă a lui Dimitrie Stelaru* („are o naturalețe de opiomani senin”); Constant Tonegaru, un straniu între străni („un himeric cu ochii holbați spre Nevăzut”); *Calea lactee-onirică a lui Constantin Nisipeanu* („delir fantasmatic”); *Văporosul Ion Vinea* („halucinații cuminți”); Tudor Arghezi între delir mistic și delir de detenție („pe alocuri un poet delirant”); *Delirul mistic al lui V. Voiculescu* („halucinația [...] are veșmînt de psalm”); Gellu Naum, un senior al regatului hipnagogic („Luciditatea delicată stopează intrarea definitivă în vis”); Radu Stanca, un neogotic demonstrativ („delir cu blazon”); *Coșmaresc apocaliptic la A.E. Baconsky* („imagini de coșmar concentrat”); *Coșmarurile lui Ion Caraion* („trăire pînă la singe”); *Delirul de detenție al lui Radu Gyr* („excese mistice”); Emil Botta halucinînd teatral („delirul este jumătate mimat, jumătate trăit”); Leonid Dimor, un Merlin oniric („între vis, feerie, coșmar și reverie”); Tudor George, un truver deliroid („scrie într-un fel de argou al delirului”); *Delirul verbal al lui Dan Laurențiu* („bolborosind parcă într-o beție acută”); *Stranietatea sticloasă a Gabrielei Melinescu* („maladie inefabilă”); Nora Iuga, o autostopistă a delirului („vîrtej nebunesc”); *Efect de senă halucinatorie la George Almosnino* („oarecum «drogată»”); *Reverie surdă la Constantin Abăluță* („reverii în ralenti”); Mihai Ursachi, nici în vis, nici în real („onirism cu ochii deschiși”); *Iluminările febrile ale lui Virgil Mazilescu* („delirează fățiș”); *Vintilă Ivănceanu, un hocus-pocus al onirismului* („are imaginația unui mutant”); Nichita Stănescu, un trambulînd prin tunelul orange („imagistica sa sublunară”); Angela Marinescu, ducesa de singe („sora strigoi a lui Trakl”); Emil Brumaru, un fantast cu bulimie („o bună dispoziție delirant lucidă”); Mircea Dinescu, delirînd spumos („delirînd cu umor negru”); Arcadie Suceveanu, un apocaliptic frenetic („delir mimat”); *Carusel nălucitor la Traian T. Coșovei* („fantezist spumos”); *Videoclipurile lui Mircea Cărtărescu* („suferă de invenționită și de hibriditism”); *Caricatura delirului la Florin Iaru* („o circărie de halucinații scornite cu veselie șugubeață”); *Bomba miniatURALĂ cu efect întîrziat a lui Lucian Vasiliu* („un fapt cotidian devine la acesta o întregă călătorie fantastică”); *Nălucile lui Nichita Danilov* („un micro-delir sumbru de prea multă interiorizare”); *Ion Cristofor, un fantast intelectualizat* („imaginație stilizată și laborioasă”); *Viziunile incandescente ale Magdei Cărneci* („delirul construit monumental”); *Liviu Ioan Stoiciu mimînd delirul* („himerizat care delirează aproape neorealism de cotidian”); *Psiho-astro-delirul lui Călin Vlăsie* („blițuri în creier”); *Impact schizo la Augustin Pop* („par scrise dintr-un ospiciu”); *Delirul fauve al lui Ion Mureșan* („un delir imprezvizibil, tăiat în două de luciditatea vizionară”); *Delir livresc la Octavian Soviany* („un delir livresc, ritmic de elucubrant, dar cu efect ludic”); *Judith Meszaros, o îngereasă cu febră* („halucinează din perspectiva unui înaripat sfînt,

dar bolnav”); *Ioan Es. Pop, răbdurii în delirul narativ* („delirează calm, cu sfătoșenie, ca un ardelean amețit de aburii țuicii de prune pe care o fierbe la cazan”); *Onirologia Simona Popescu* („vizează o artă poetică explicită din onirism”); *Febrele de spital ale lui Vasile Baghiu* („concepe poezia ca pe o boală”); *Ruxandra Cesereanu* („lume schizo”).

Mulți poeți sunt „învinuiți” de artificialitate, de luciditatea cu care își construiesc delirurile, deși literatura nu e sinonim chiar absolut cu delirul. Delirul e conștientizat cînd apare în literatură. De exemplu, Tristan Tzara e „mai apropiat de ideea de delir, decît de dadaism, întrucît delirul său primește motivație contextuală”. Dar dadaismul prin definiție include delirul. Lucrul cel mai neînțeles (inclusiv de autorii manualelor școlare) e că manifestele Dada ale lui Tristan Tzara nu sunt texte teoretice propriu-zise, ci mai ales literatură.

Ruxandra Cesereanu recunoaște că *Deliruri și delire* e o antologie subiectivă (ceea ce ne face mai puțin pretențioși), dar care vrea să fie „o panoramă a celor mai deliranti poeți români”. Firește că mulți poeți ar merita să fie incluși în această antologie, măcar Cristian Popescu, măcar Daniel Pișcu...

În rest, *Deliruri și delire* e una dintre puținele simpatice antologii de poezie apărute după '90. Deși cam delirantă (sau din cauza asta) antologia rămîne utilă și savuroasă.

A fi sau a nu fi

Maria Vodă Căpușan

Cel care se sinucide aleargă după o imagine pe care și-a făurit-o despre sine însuși; nu ne omorîm decît pentru a exista. Autorul acestor rînduri, scriitor al *Condiției umane*, nu face parte din cei ce și încheiau din proprie voință destinul. Dar precum atîția alți mari creatori – de la Sofocle la Shakespeare, la Dostoievski ori Camus –, și André Malraux medita la alternativa omenească fundamentală rostită rîspicat de Hamlet: a fi sau a nu fi.

Și iată, o carte apărută recent, *Sinuciderea, studiu în perspectivă biopsihosocială*, (Risoprint, Cluj-Napoca, 2001) sub semnatărea unui prestigios medic, Doina Cosman, ne înfățișează din nou, spre reflecție, această problemă întemeietoare. Punctul de pornire e întrebarea formulată cu limpezime de autoare, și care poate fi a oricărui dintre noi: „Sinuciderea semnifică dorința persoanei de a nu mai trăi ziua de mîine. Cum poate să apară o asemenea aspirație sau idee în mîntea și sufletul unei ființe umane programate pentru viață, cu un instinct de autoconservare capabil să o facă rezistentă în fața celor mai grele pericole?”. Bineînțeles, lectura unui asemenea studiu, din perspectiva omului de litere, nu poate fi decît pîrtinitoare. Mai puțin sensibilă la impresionanta informație pe care o cuprinde, la riguroasele definiții și clasificări, la pertinenta analitică ori la anvergura sintezei, ea poate pune valoare mai degrabă întrepîtrunderea domeniilor, nu numai multidisciplinarul, ci interdiscipli-

naritatea întregului. Cartea o spune de altfel încă de pe coperta ei: ea se definește prin subtitlu, în chiar „perspectiva biopsihosocială”. Se adresează deci, ca informație dar și ca intenție de lectură, spre cei ce aparțin feluritelor domenii, fie ei specialiști ori învățați pe băncile universitare, dar și unui public mult mai larg. Precizia remarcabilă a cuvântului scris nu cade în încercare, ea vine să deschidă spre această problematică pe oricine e destul de serios ca s-o abordeze.

Demersul pornește riguros prin definirea unor noțiuni-cheie: suicid, parasuicid, euthanasie. În ultimele decenii, autoagresiunea deliberată ce nu duce neapărat la rezultate fatale crește îngrijorător, realizându-se prin diverse mijloace. Aflăm apoi trăsăturile comune ale comportamentului suicidar, și nu doar ca geneticieni sau sociologi – ce regăsesc în aceste pagini ceea ce-i poate interesa – ci pur și simplu ca oameni ne dăm seama că baia de moarte, la care ne invită seară de seară ecranul televizorului, nu ține doar de spectacul. Revolverul sau otrava din mîna cuiva întoarse spre ceilalți sau spre sine sînt un dat inevitabil al existenței noastre.

Dincolo de abstragerea necesară realizată de omul de știință semnînd studiul despre sinucidere, cartea își trage substanța dintr-o amplă gamă de cazuri, unele cunoscute direct, cînd viața cuiva se sfîrșește de liberat tragic. Demonstrația de mare acuitate interesată de natura și cauzele suicidului, de vârstele sale, se hrănește în profunzime dintr-o umanitate autentică în gravele ei încercări.

Se impun în aceste pagini cazurile de viață, sutele de existențe ce au cunoscut sau au realizat această ispită: tînrul obsedat de amintirea tatălui, ori femeia ce trăise decenii de frică sub un regim totalitar. Am zăbovit asupra secvențelor consacrate unor mari nume ale culturii: Van Gogh și Ceaikowski, Schumann ori Gauguin. „Interesul vieții artistice nu coincide cu acela al conservării vieții personale. Artistul nu-și trăiește viața, artistul și-o consumă. Durerea încercată de un artist poate deveni impulsia creatoare, descătușată de acest semnal.” Remarca lui Tudor Vianu statuează cu limpezime acest paradox al artei, în oscilația dintre creație și distrugere de sine.

Paginile semnate de Doina Cosman ne pun în față, catarctic, lucruri pe care trebuie să le aflăm despre ceilalți și, de ce nu, despre noi înșine. Dar mai mult decît ațit, această carte invită pe fiecare dintre noi să-i dăm o continuare. În clipele grave, de cumpănă ale unei existențe ce nu mai poate fi concepută astăzi, o știm prea bine, în afară de stress și agresivitate, găsim în ea punctul de sprijin și echilibrul necesar spre a judeca lucid omenescul, fie și în excesele și căderile sale.

Vocea auctorială își păstrează cu consecvență caracterul obiectiv și seninătatea ce impun omul de știință și medicul în aceste pagini. Și totuși, nu poți să nu descoperi în ele, dincolo de neutralitatea asumată, o pledoarie împotriva răului ce macină, mai mult ca oricînd acum, la răscrucea mileniilor, lumea noastră.

Să alegem deci drept încheiere ceea ce autoarea însăși a înțeles că trebuie să figureze în finalul cărții sale: „Dacă nimicește cineva Templul lui Dumnezeu, pe acela îl

va nimici Dumnezeu, căci Templul lui Dumnezeu e sfînt, și așa sunteți și voi” (I Corinteni, cap. 3.17).

Cronica ideilor

Elogiu liberei exprimări

Ovidiu Pecican

După ce a umplut librăriile și rafturile bibliotecilor cu tomuri masive, Adrian Marino revine în atenție cu o broșură pe cît de subțire, pe atît de consistentă. *Cenzura în România. Schiță istorică introductivă* (Craiova, Ed. Aius, 2000, 96 p.) nu este prima contribuție a autorului care, prin importanța demersului în peisajul cultural românesc, surclasează aspectul cantitativ. Așa s-a întîmplat și cu volumul de eseuri *Pentru Europa. Integrarea României. Aspecte ideologice și culturale*, publicat deja în mai multe tiraje – și epuizat de mai multe ori – de către Ed. Polirom din Iași (prima ediție: 1995). Pe atunci, Adrian Marino dădea la iveală primul manifest, înflăcărat, însă și argumentat, al opțiunii românești pentru Europa, conceput dintr-o perspectivă intelectuală, modernă și urbană. El se opunea astfel unei României întîrziate în instinctele ei de clan ancestral, tradiționalistă și rurală, deocamdată majoritar reprezentată în planul public. Bătălia pentru schimbarea axului de dezvoltare al țării, în care Marino s-a angajat astăzi de unul singur, precum odinioară E. Lovinescu, se împlinește acum pornind dintr-un alt unghi. *Cenzura în România* inaugurează o altă linie de cercetare în cultura noastră: este vorba despre cea întemeiată pe dorința de a investiga trecutul din perspectiva interesului pentru drepturile – burgheze, în esența lor – ale omului și cetățeanului.

După cum se știe, mișcările sociale și manifestele ideologice care au zguduit, din răstimp în răstimp, și pămînturile locuite de români, nu au fost, mai niciodată, radicale și complete. La 1784, „tumultul Horii”, cum îl numea un istoric mai vechi, a atras după sine o efemeră îmbunătățire a vieții românilor transilvăneni, dar reacția nobilimii maghiare postiozefine a anulat pentru încă un timp emanciparea din iobăgie și ameliorarea calității vieții pentru această categorie socială cu care, în linii mari, se confunda însăși românimea ardeleană a secolului XVIII. La 1821, „zavera” lui Tudor, pandurul din Vladimiri, a eșuat pe dimensiunea ei socială, reușind doar în ce privește înlocuirea oligarhiei fanariote din fruntea statului cu una românească. Ea crea premise promițătoare, dar nu rezolva, în fapt, mare lucru. Revoluția de la 1848 a sucombat și ea fără a trece prea mult de nivelul elanurilor și enunțurilor generoase. A supraviețuit însă biologic generația pașoptistă, iar consecvența ei cu propria orientare progresistă, liberal-burgheză și europenistă a creat mai tîrziu statul românesc al Principatelor Unite. În noul cadru statal, libertățile democrat-burgheze prindeau contururi reale, chiar dacă rapiditatea sin-

cronizării făcea ca viața publică să dobîndească aspecte hilare, să asiste la reforme incomplete și la discontinuități de tot felul. Nici lunga domnie glorioasă a lui Carol I de Hohenzollern, nici întregirea statală din 1918 nu a marcat, sub aspectul adîncirii democrației și a reformei sociale, un progres. După două răscoale țărănești majore – cea din 1888 și cea din 1907 –, România a trebuit să ajungă, în timpul primului război mondial, pe marginea prăpastiei și a haosului pentru ca vîrfurile politice să accepte ca o prioritate absolută realizarea reformei agrare. Împroprietărirea țăranilor în 1921 nu a fost însă una radicală, care să abolească injustițiile feudale, așa încît sărăcia țărănimii – populație în continuare majoritară a României – nu a putut fi curmată. Cînd au venit la putere, comuniștii au adus, de aceea, lozinca unei noi reforme privitoare la proprietatea asupra pămîntului, dar restituirea din 1945, oricît de salutară ar fi fost, s-a dovedit mai efemeră decît oricare. Reașezarea societății întreprinsă de ei – cu înlăturarea masivă a intelectualității și burgheziei orașenești și rurale din prim-plan, și cu împingerea în față a maselor de muncitori și țărani ca masă de manevră a Partidului și Securității – a avut și efecte oblice, salutare. Amintesc dintre ele doar răsturnarea raportului dintre rural și urban în folosul celui de-al doilea termen, industrializarea României, ca și alfabetizarea quasi-totalității țării. Sub raportul cuceririi de drepturi și libertăți individuale, experiența socialistă a fost însă una de restricții care, în unele momente – cele acut totalitare – a însemnat reducere la minimum a dreptului la liberă expresie, a libertăților personale (liberă opțiune profesională, strămutare dintr-un loc într-altul, emigrare, gîndire și exprimare fără interdicții, asociere etc.) sub pretextul predominanței interesului colectivității și al dicatului majorității.

În pofida atîtor noi demersuri, istoriografia română nu a investigat încă implicațiile evoluției colectivității românești din acest unghi. Interesul predominant al ultimului deceniu de investigare a trecutului s-a îndreptat către istoria bisericii (dar nu neapărat a libertății confesionale), a națiunii și conștiinței naționale (dar nicidecum a toleranței și intoleranței etnice), a imaginii celuiilalt (însă doar ca înregistrare a clișeelelor despre alteritate, nu ca o construcție a unei alte imagini, mai permissive și mai cordiale), a istoriei culturii (proprii, și nu a interferențelor culturale). Există, desigur, lucrări de pionierat în trecutul vieții noastre culturale pentru acest domeniu, dar ele rămîn încă inițiativele izolate ale unor spirite luminate. Să-mi fie îngăduit, pentru o mai bună apreciere a contextului, să le invoc pe cîteva: microsinteza lui B. P. Hasdeu *Istoria toleranței religioase în România*; studiul lui I. L. Caragiale, *1907 din primăvară pînă-n toamnă*; cartea lui Pompiliu Eliade despre *Influența franceză asupra spiritului public în România*; sinteza lui E. Lovinescu dedicată *Civilizației române moderne*; cercetarea lui Nicolae Iorga referitoare la *Ideea de libertate* (în general, nu cu o privire specială asupra spațiului românesc); C.D. Zeletin, *Burghezia română* și pamfletul lui *Din țara măgurilor*; Eliodor Focșeneanu, *Istoria constituțională a României*. Trebuie recunoscut cu sinceritate că intelectualitatea demo-

crată și liberală în opinii din România nu a făcut prea mult pentru răspândirea dragostei față de libertățile de care se poate bucura individul uman într-o societate care așează la baza ei principiile libertății, egalității, fraternității, prosperității și al statului de drept.

Prin analiza acută a necesității de a contura un asemenea cadru de dezvoltare, ca și în Occident, în lucrarea *Pentru Europa*, iar acum prin trecerea lucidă în revistă a succesivelor cenzurări ale libertății cuvântului în România, Adrian Marino aduce un mare serviciu culturii noastre generale și civismului din România. Schița lui istorică introductivă este o trecere în revistă a cenzurii românești „sintetică, deși sumară, dar completă în momentele esențiale” (p. 10). Ea poate servi unei mai bune aprecieri a respectului de care s-a bucurat insul uman în Moldova, Transilvania și Țara Românească de-a lungul timpului. La capătul demonstrației devine clar că, după cenzura impusă de biserică, de ocupanții străini sau, pur și simplu, de ideologiile mai mult sau mai puțin autohtone, rămân în continuare sechele durabile, greu – și cu lentoare – de înlăturat.

Vorbind despre cenzură, Adrian Marino evocă, de fapt, opusul ei, prețioasa libertate a gândului neîngrădit. „Valoarea unică este factorul care a dus la exclusivismul cel mai radical, la exclusivismul complet. La baza cenzurii totalitare se află exclusivismul”, precizează textul de prezentare a cărții de pe coperta a IV-a, chemând implicit la toleranță, deschidere, interes pentru celălalt; nu în ultimă instanță, iubire de semenii.

După ce și-a tipărit inițial prezenta contribuție în revista *Sfera politică*, rezervând prioritatea apariției în engleză pentru *Censorship. An International Encyclopedia* (Londra, 2000) în prezent, Adrian Marino lucrează la o sinteză amplificată pe aceeași temă, al cărei titlu anunțat este cel de *Cenzură și libertate în România*. Prin efortul său singular, Adrian Marino intră și în prima linie a istoriografiei române postdecembriște, rămânând în același timp fidel domeniului său predilect: istoria ideilor.

Axiologia operei de artă

Cătălin Ghiță

Tezele unei filosofii a operei, ultima lucrare din volumul *Postume* al lui Tudor Vianu, constituie un reper teoretic imposibil de ignorat în cercetarea estetică. Republicarea, în 1999, la Editura Univers, a acestui studiu (encomion adus filosofiei artei) răspunde unei necesități evidente: combaterea diletantismului.

Istoric și raționalist, adept al neokantianismului lui Karl Groos, Tudor Vianu celebrează „idealul clasic al omului”. În centrul sistemului său, esteticianul plasează opera de artă, eternă și generală în sens categorial. De aceea, itinerarul ideologic al lui Vianu se sfârșește cu o axiologie menită să închidă bucla pe care o descrisese, pe rând, *Estetica*, *Introducere în teoria valorilor* și *Filosofia culturii*.

Patru sînt scopurile enunțate de autor în preambulul *Tezelor*: articularea unei fenomenologii a operei, prezentarea categoriilor legate de forma artistică, stabilirea impactului social al operei și expunerea metamorfozelor acesteia. Desigur, o definiție coerentă a noțiunii de *operă* este precedată de o analiză a ideii de *muncă*, întrucît produsul artistic, asemenea oricărui bun uman, este rezultatul unei activități conștiente și susținute. Opera devine, așadar, «produsul finalist și înzestrat cu valoare al unui creator moral, care, întrebuițind un material și integrînd o multiplicitate, a introdus în realitate un obiect calitativ nou» (p. 28).

Crearea unei opere de artă este condiționată de o acumulare de informații conexe activității desfășurate de artist. Cunoștințele dobîndite nu sînt automat transpuse într-o creație originală. Cunoașterea fiind pur contemplativă, este necesară traducerea ei în act pentru a discuta despre un produs intelectual nou. În fapt, opinează Vianu, orice activitate umană este cu puțință doar în măsura în care există un proiect. Neaderînd la „legea celor trei stadii” a lui Auguste Comte (care susține primatul teoriei în știință, deschizînd, astfel, calea unui Hans-Georg Gadamer), esteticianul român afirmă că teoria și practica se interconstruiesc. Vianu descoperă cu ușurință similitudini între artă și tehnică, dar nu intuiește în nici un moment caracterul pernicios al ultimei. Esența tehnicii, *Ge-stell*-ul heideggerian (cf. *Întrebarea privitoare la tehnică*), reprezintă marele pericol ce-l amenință pe omul contemporan, elementul alienant, însă deosebit de fecund pentru spiritul preocupat de *aletheia*.

Încercînd să determine cu exactitate modalitatea în care ia ființă opera, Vianu respinge teoriile artei ca joc sau ca expresie a creatorului, găsind-o pe cea dintîi subordonată unui principiu („al dezinteresării”) eronat și insuficient justificat, iar pe cea de-a doua prea generală. Principiul susținut de estetician este unul teleologic: artistul creează cu un scop bine determinat. Dincolo de natura (particulară sau generală) a finalității implicate, *Grund*-ul operei de artă este asigurat de conceptul de *valoare*. Trebuie avut în vedere faptul că valoarea însăși este relativă, ea depinzînd de poziția în care se plasează spiritul. Esteticianul român sesisează că, de vreme ce nici scopul, nici valoarea nu pot fi absolutizate, esența operei trebuie să fie abstrasă din raportul artă-timp (iar garanția că o operă va rezista în timp este oferită de ecurile pe care aceasta le are în alte medii culturale decît acela care a produs-o).

În ultimă instanță, opera de artă este cea care definește civilizația. Nimic nu-i repugnă mai mult lui Vianu decît anarhia instintelor, căreia îi opune ordinea clasică și dominația rațională. Disciplina este impe-

rativul categoric al esteticianului român, placa turnantă a filosofiei sale practice.

Vianu observă cu justețe că opera de artă, deși autonomă, „spune” ceva despre creatorul său, devine expresivă. Astfel, există o „viață” imanentă structurii oricărui produs artistic. Anticii (un Plotin) găseau că aceasta ar viza *forma internă* (viziunea creatorului). În funcție de gradul de personalizare al operei, esteticianul român distinge patru clase de producători: artistul, artizanul, paștorul și virtuozul. Artistul, prin originalitate și expresivitate, îi este superior artizanului, care imprimă operei cîteva dintre tendințele sale sociale. Paștorii sînt doar imitatori de suprafață, fără acces la substanța decelabilă în cazul unui artist, iar virtuozii se definesc prin abilitate (expresivitatea fiind, în acest caz, minimă).

Ultimele secțiuni ale *Tezelor* au în vedere raporturile operă-materie și operă-formă. Orice produs artistic, spune Vianu, are o dimensiune materială (o „aparență sensibilă”, pentru a relua o sintagmă hegeliană). Artistul modelează materia, din aceasta rezultînd o formă oarecare. Materia, ne asigură esteticianul, permite intuiția virtualei opere. Forma presupune unificarea aspectelor secundare. Însă unificările sînt multiple, iar cea care vizează opera se caracterizează prin singularitate, condiția *sine qua non* a sintezei artistice.

Tezele unei filosofii a operei reafirmă intenția lui Vianu de a oferi alternativa esteticii unei lumi amenințate de cecitate și de insanitate. Gînditorul își încheie pe un ton seniorial disertațiile în marginea fenomenului artistic și ne pune în față o sistematică a operei ce se distinge prin sobrietate, concizie și claritate.

Schechter

Liviu Bleoca

Eram nedespărțiți. Deși învățam în trei clase diferite, de cum se suna de pauză ne întâlneam în curtea școlii pentru a relua interminabilele noastre discuții. Nu eram un grup exclusivist și, de altfel, fiecare se afla în relații bune cu colegii săi de clasă. Astfel că întordeauna eram, de fapt, cu mult mai mulți: o adunătură pestriță, veselă și gălăgioasă. Nucleul era însă mereu același: Geo, Sandu, Schechter și cu mine.

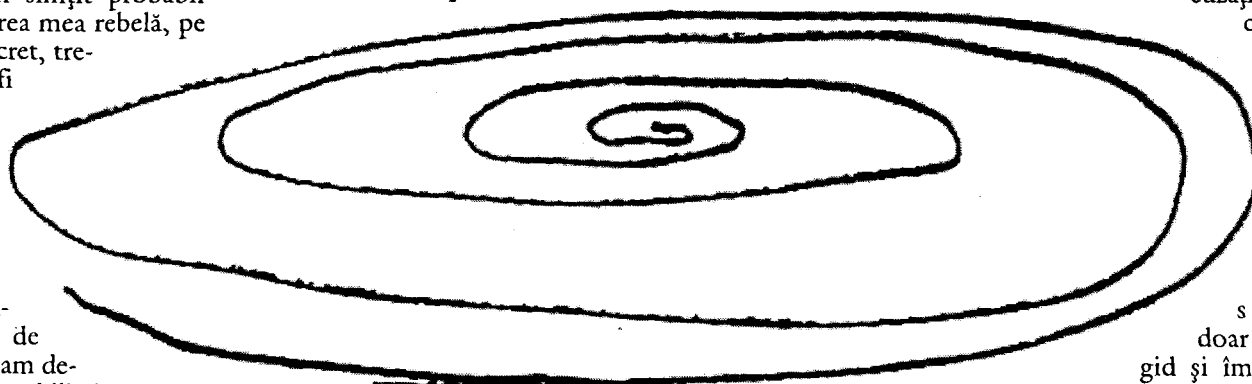
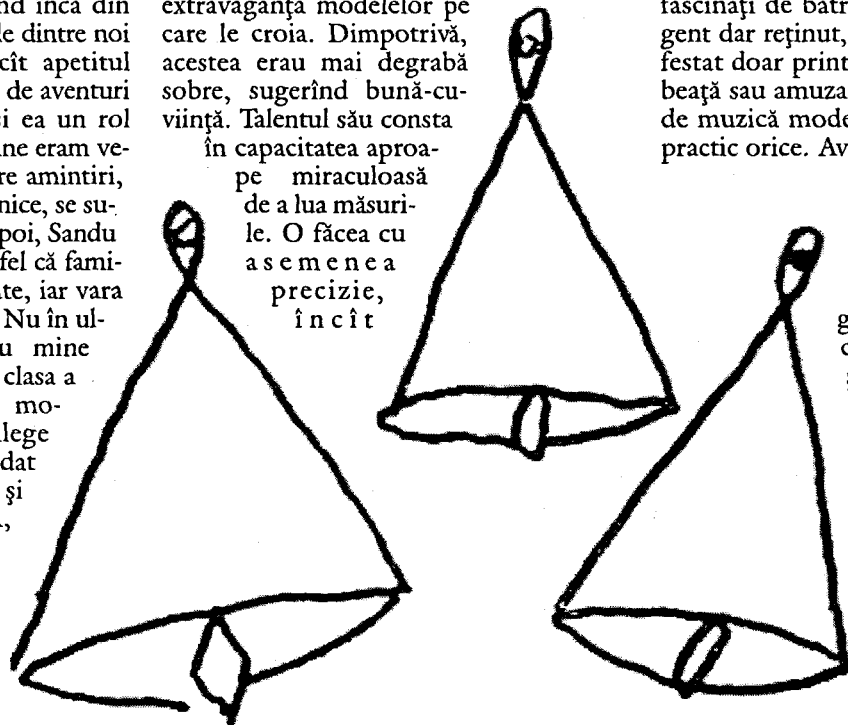
Deși nu îmi amintesc în detaliu începuturile prieteniei noastre, datînd încă din clasele primare, știu că legăturile dintre noi erau mult mai profunde decît apetitul comun pentru muzică, romane de aventuri și fete. Întîmplarea avusese și ea un rol deloc neglijabil. Sandu și cu mine eram vecini de bloc, iar primele noastre amintiri, legate mai ales de jocuri războinice, se suprapuneau pînă la identitate. Apoi, Sandu era văr de-al doilea cu Geo, astfel că familiile lor se vizitau cu regularitate, iar vara își făceau concediile împreună. Nu în ultimul rînd, Schechter și cu mine împărțeam același pupitru din clasa a doua, adică aproximativ din momentul în care ne-am putut alege singuri colegii de bancă. E ciudat că eu, un băiețel neastîmpărat și destul de leneș la învățătură, m-am simțit atras de calmul și seriozitatea acestui roșcovan, care, din clasa întîi și apoi cît timp a fost pe băncile școlii, a luat nesmintit premiul întîi. Schechter, la rîndul său, s-o fi simțit probabil atras de firea mea rebelă, pe care, în secret, trebuie să o fi invidiat. Cert este că prietenia noastră s-a cimentat de-a lungul timpului atît de mult încît am devenit inseparabili. Poate și pentru faptul că eram singuri la părinți. Am împărțit aceeași bancă pînă la terminarea liceului.

Prenumele său era Isaac. Nu țin însă minte ca Geo, Sandu și cu mine să îi fi spus, cînd eram noi între noi, altfel decît pe numele de familie. Și aceasta pentru că, printre atîția Ionești, Popești și Nicoleşti, Schechter suna altfel: ciudat, străin și cu o sonoritate care sugera un declin de armă. Îl invidiam cu toții pentru acest nume. Într-o singură situație îi spuneam Isaac: atunci cînd era de față tatăl său, bătrînul domn Solomon.

Acesta era croitor. Mai precis, era cel mai bun croitor din urbea noastră. Într-o lume care se îmbrăca aproape în exclusivitate cu haine anoste de la magazinele de confecții, el era maestrul (nu maistrul!)

care croia îmbrăcămintea pentru ocazii deosebite. Costumele pentru nunți, aniversări, absolvirea liceului trebuiau făcute la el. Altfel, evenimentul își pierdea din importanță: nunta dădea naștere la suspiciuni (probabil că toată precipitarea se datora sarcinii miresei), aniversarea sugera că ceva nu merge bine, iar în cazul absolvirii apăreau semne de întrebare cu privire la vreo posibilă corigență.

Faima sa nu era legată de extravaganța modelelor pe care le croia. Dimpotrivă, acestea erau mai degrabă sobre, sugerînd bună-cuviință. Talentul său consta în capacitatea aproape miraculoasă de a lua măsurile. O făcea cu asemenea precizie, încît

costumele cădeau pe trupul clienților cu o eleganță pe care unii dintre ei și-o descopereau pentru întîia oară. Secretul măiestriei sale era probabil mai puțin mînuirea metruului de croitorie, în fond același la mai toți meșterii din localitate, cît privirea pătrunzătoare cu care își scruta mușterii prin ochelarii cu rame de metal. Ochii săi depista mlădierile sau rigiditățile fiecărui om, iar măsurătorile nu făceau în fond decît să alătura niște cifre unei radiografii. O ciudățenie era că, dacă lui Isaac îi spuneam cu toții Schechter, tatăl era pentru toată lumea „domnul Solomon“.

Schechter era, firește, critic la adresa tatălui său în aceeași măsură în care eram și noi față de părinții noștri. Îi reproșa rigiditatea, lipsa de înțelegere și, nu în ulti-

mul rînd, zgîrcenia. E posibil ca o parte din acuze să fi avut o bază reală. Domnul Solomon era cel mai bătrîn dintre părinții noștri. Lui Isaac aproape că i-ar fi putut fi bunic, de unde probabil o conviețuire nu tocmai lipsită de asperități. De față cu noi însă, croitorul era de departe cel mai rezonabil tată. Intram adesea în atelierul său de pe strada principală și, de fiecare dată, ajungeam să îl invidiem pe Isaac pentru părintele său. Geo, Sandu și cu mine eram fascinați de bătrîn, de umorul său inteligent dar reținut, fără excese, adesea manifestat doar printr-o privire ironică, șugubeață sau amuzat-mirată. În plus, în afară de muzică modernă, cu el puteai discuta practic orice. Avea un fel de a te asculta –

căci, firește, noi eram cei mai vorbăreți – care nu era o simplă poză. De altfel, replicile sale, scurte și mai degrabă interrogative, dovedeau nu numai că asculta cu atenție, dar că și înțelegea. Ba, într-un mod indirect, ne făcea și pe noi să înțelegem mai bine. Categoric, nu se mîna cu nici unul dintre tații noștri! De asemenea, aproape întordeauna, bătrînul Solomon ne dădea apoi bani de suc sau de prăjituri. Ceea ce punea sub semnul întrebării și acuzajă de zgîrcenie.

– Cînd sînt cu voi e simpatic și generos.

Cînd sîntem

doar noi, e rigid și îmi drămuiește și ultimul ban, ne explica Schechter.

Adevărul este că, de la un timp, am devenit și noi conștienți de această dublă contabilitate. Bătrînul Solomon ne trata pe toți patru ca pe copiii lui, dar măsura folosită era una în cazul lui Isaac și alta în cazul nostru. Nu era vorba de făgărnicie. Dar nu făcea greșeala cloștii care, după ce a clocit laolaltă ouă de găină și de rață, tratează nediferențiat puii. După cum ne-a și spus-o odată:

– Parcă sînteți copiii mei. Dar Isaac chiar este copilul meu. Lui nu îi pot permite orice.

Odată, Geo a intrat într-un bucluc și a trebuit să plătească o sumă destul de mare de bani. Am fost cu toții convinși că tatăl său, un medic cunoscut în urbe, a suportat cheltuielile. Doar eu, și abia după mult

timp, am aflat că Geo nu a spus nimic acasă și că bătrînul Solomon i-a împrumutat banii, pe care acesta i-a restituit treptat. O situație similară, în care să fi fost implicat Isaac, ar fi fost de neconceput. Din punctul de vedere al croitorului, a te ascunde de părinți era un păcat de neiertat... pentru fiul său natural.

În ceea ce mă privește, îi datorez și mai mult bătrînului Solomon. Cînd s-a apropiat sfîrșitul liceului, o parte dintre absolvenți au început să se perinde prin atelierul său. La fel și grupul nostru. Numai că, dacă Geo era fiu de doctor, dacă părinții lui Sandu au făcut și ei eforturi cum au putut, iar cît despre Schechter, era normal să fie cel mai elegant, ca fiul celui mai bun meșter din oraș, eu eram dintr-o familie săracă în care nici tata nu avea un costum ca lumea. Bătrînul domn Solomon m-a chemat într-o zi împreună cu mama. La banchet am purtat o haină de-a gata, ajustată însă de el, și o pereche de pantaloni făcută din niște pantaloni mai vechi de-ai lui tata, cărora le dădu o formă impecabilă. În ciuda insistențelor mamei mele, refuză să ia vreun ban. Ne rugă doar să nu spunem nimănui. Tot orașul știa că domnul Solomon nu lucrează decît la comandă; el nu modifică haine.

La un grup atît de compact ca al nostru, era într-un fel de așteptat ca pînă și această experiență să o avem împreună. Cînd Geo ne anunță că a rezolvat totul, mi-am dat seama că nu mai puteam da înapoi. Eram atît de speriat – deși, firește, mă străduiam să ascund acest lucru – încît aș fi renunțat bucuros.

Femeia locuia într-un bloc de garsoniere. Am urcat pînă la etajul cinci și am rămas hlizindu-ne pe casa scîrilor. Trebuia să stabilim în ce ordine intrăm.

– Pînă vă hotărîți voi, eu mă duc, zise Geo și o porni pe coridorul lung, întunecos și cam murdar.

De departe l-am văzut apăsînd butonul soneriei și apoi intrînd. Noi am rămas în continuare pe palier, așteptîndu-ne rîndul ca la un cabinet medical.

Am hotărît că urma Sandu. Cînd a fost să alegem între Schechter și mine, abia am fost în stare să mimez indiferența și să îmi stăpînesc tremurul vocii:

– Du-te tu... dacă vrei. Eu mai pot aștepta.

Geo și Sandu deja fumau și schimbau impresii cu o degajare exagerată. Schechter, roșu ca un rac, o porni de-a lungul coridorului cu aerul că merge la ghillotină. Începeam să mă tem nu numai că mă voi inhiba complet, dar că nici măcar nu voi putea să îmi tîrî picioarele pînă la ușa garsonierei.

Cînd, după ceea ce mi s-a părut o eternitate, l-am văzut ieșind, am pornit-o cu mișcări mecanice. Undeva pe la mijlocul coridorului, am trecut unul pe lîngă celălalt. Lui Schechter îi licărea în priviri ceva ce nu mai văzusem niciodată. Cînd am ajuns în fața ușii, avem un nod în gît de mărimea Africii.

Mai întîi m-a surprins tinerețea femeii. Abia dacă avea douăzeci de ani.

– Hai, ce stai lîngă ușă?

Tocmai ieșise din baie și, trecînd la doar cîtiva centimetri de mine, se îndreptă spre patul răvășit. Nu mai văzusem niciodată o femeie goală atît de aproape.

Apoi, era frumoasă. După cît eram de tulburat, aș fi fost în stare să mă îndrăgostesc de ea acolo, pe loc. Abia cînd îmi spuse să mă dezbrac, mi-am dat seama de greșeala pe care o făcusem: rămînînd ultimul, aveam să fiu comparat cu ceilalți. M-am cutremurat. M-am mai cutremurat o dată în momentul în care aceasta s-a lipit goală de mine.

Văzînd că sînt speriat ca de bombe, a început să mă întrebe de una, de alta, încercînd să mă facă să mă destind. Apoi, a adăugat într-o doară:

– Știi, prietenul tău care a fost mai înainte... e... altfel.

Mi-au trebuit cîtiva ani să îmi dau seama ce a vrut să spună. Se referea la faptul că Schechter era circumcis. Terorizat însă de ideea mea fixă că o comparație mi-ar fi fost defavorabilă, am înțeles că acesta ar fi fost mai bine „dotat” decît noi ceilalți. Suficient ca să mă inhibe complet. I-a trebuit mai bine de jumătate de oră și o imaginație practic fără limite ca să mă aducă pe calea cea bună. Cînd, în cele din urmă, am ieșit, Geo mă întîmpină cu un:

– Bine că ai terminat, bă, nesătulule! Ne-am plictisit așteptîndu-te.

Astfel de inexactități nu se corectează, așa că am tăcut chitic.

Cînd Schechter ne anunță că avea să plece definitiv în Israel, am rămas toți trei fără replică. Mai auzisem de rudele de acolo, care apăreau uneori în vizită, de pachetele pe care le primea, dar niciodată nu venise vorba de plecare. Problemele noastre fuseseră aceleași. Eram preocupați de facultățile unde vom merge, de fetele care ne băgau sau nu ne băgau în seamă, de muzică.

– Tata a hotărît așa.

Cînd Isaac i-a spus că probabil nu îl va ierta niciodată, bătrînul Solomon, deodată parcă mai bătrîn, i-a răspuns:

– Este un risc pe care mi l-am asumat deja. Este însă timpul să plecăm și mă voi ruga să înțelegi și tu odată acest lucru.

Isaac, croitorul Solomon și bătrîna sa doamnă au plecat în ianuarie. La 5 iunie același an, a izbucnit războiul de șase zile. De atunci nu am mai auzit nimic de Schechter.

Uneori îl visez. E un vis ciudat. Sîntem în Israel, într-un grup gălăgios de prieteni. Apoi Schechter vine cu ideea să mergem la o femeie. Pe rînd, intră cu toții printr-o perdea de mărgelile multicolore, dar, ciudat, nici unul nu mai iese. Cînd, în cele din urmă, îmi fac și eu curaj, mă întîmpină o femeie de o frumusețe răvășitoare. Aceasta mă măsoară din cap pînă în picioare și îmi spune cu o voce clară:

– Știi, tu ești... altfel.

Visul acesta revine, cu mici variațiuni, de ani de zile. Nu am căutat niciodată să îl înțeleg. În fond, el doar îmi dezvăluie cît de mult îmi lipsește Schechter.

Căutări

În sfîrșit

M-am desprins

De insomnia gîndurilor

Însetoșate.

De-acum înainte

Plăcerile mele

Își vor face de cap

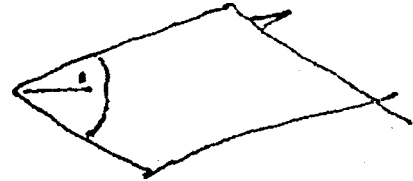
În fiecare cuvînt.

Ciudat!

Mă recitesc cu plăcere!

Sunt o excepție

În devălmășie.

În fiecare zi

Ce amintiri sunt acelea

De care nu-mi aduc aminte?

În fiecare zi

Rostesc alte cuvinte.

Perseverez ca un somnambul

Printre cărți mucegăite

Nimeni nu mă întrebă

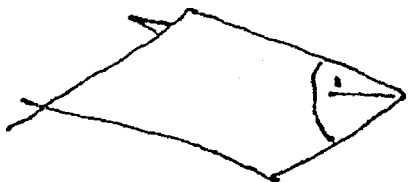
De ce n-am ales alte ispite?

Adevăruri și minciuni

Parcă-n dușmănie

Se joacă cu viața...

Cită trufie!

Spațiul meu

Am crezut și mai cred încă...

În ce?

În bucurii și mîhniri

În nevoia de cunoaștere?

Poate ar trebui să meditez

Asupra scurgerii timpului

Mereu neîmplinit

Și sterp.

Spațiul meu

E protejat de scutul cerului.

Renunțînd la identitate

Voi fi Toma necredinciosul.

IUSTINIAN GR. ZEGREANU

Dor și Mall

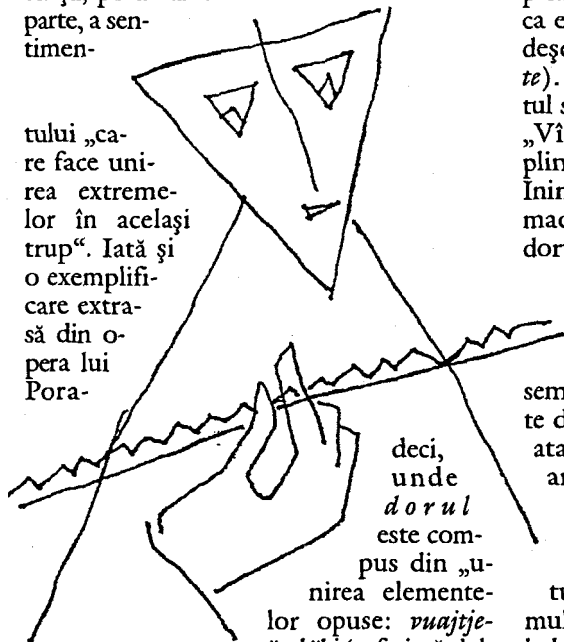
Mircea Muthu

Numite sintagme ori cuvinte coagulează cultural și iterativ legînd în acest mod epocile dar și meridianele într-o urzeală de constante tematice și motivice. A-finitățile de sens invită la radiografieri comparative, facilitate cîteodată de paradigme bine articulate (romantismul, de pildă) sau de înrudiri genetice cu reflexe detectabile într-o *forma mentis* zonală. Or, dorul ca și categorie poetico-filosofică a fost asociat nemțescului *sehnsucht* (Grigore Tănăsescu, 1975) prin raportare la un *urwort* romantic și cu exemplificări din Eminescu și Lenau. Ceva mai tîrziu i-au fost schițate corespondențele în lumea spaniolă/*soledad*/ și portugheză/*saudad*/ (Elena Bălan-Osiac, 1983) pentru ca, după considerațiile Luciei Djamo-Diaconiță despre influența eminesciană asupra poetului Asdreni, *dorul* să fie regăsit și în arealul albanez. În *Sentimentul dorului la Asdreni, Poradeci, Kuteli* (București, 1999) Luan Topçiu extrapolează de fapt observații mai vechi despre paralelisme literare româno-albaneze (Vehbi Bala, 1966), precum și despre confluențele, multiple, ale *dorului* cu *mall*-ul (L. Djamo-Diaconiță, 1975; Rexhep Ismajli, 1982; A. Plasari, 1989). Într-o geografie culturală în care coabitează „caracterul concis și sfîrșirea bruscă a cîntecului popular albanez, vastul spațiu epic și spiritul elegiac al cîntecului sîrbesc, duritatea frecventă a cîntului bulgar, retorică și o anumită mîndrie a cîntecului grecesc /cu/ dorul nemărginit din cîntecul românesc“ (Eqrem Çabej, 1971), într-un asemenea spațiu deci, atestarea *dorului* pe tot atîtea portative naționale reconfirmă teza despre unitatea în diversitate a sud-estului european. Atestat, în albaneză, încă din 1555 și provenit dintr-un etimon grecesc sau latin, *mall* designează, împreună cu derivatele sale și în consens cu echivalentul românesc, dorința de a prezentifica un moment din trecutul proiectat pe un ecran paradisiac, acompaniată de conștiința că acest lucru e de fapt imposibil, de unde haloul de intensă nostalgie. Derivatele românești („dor nemărginit“, „farmec dureros“, „dor nemîngîiat“ ș.a.) ca și cele albaneze circumscriu antinomia structurală ce ridică lexemul *dor/mall* la rangul de idiom, începînd cu lirica populară. Astfel, într-o cuprinzătoare antologie de folclor albanez (*Cetatea Rozafat*, Minerva, 1974) putem găsi ilustrări ale *mall*-ului cu destule conotații apropiate de grafia românească: asocierea cu dragostea („zi iubito, zi-i de dor, ...“) sau cu motivul călătoriei perpetue („Drumețul de dor purtat/ Vine – pleacă nencetat“ ș.a.) consacră semnificații de bază, universale așa zice, la care s-au adăugat altele, unele rezultate și din contactele culturale intermediare de mediul diasporelor albaneze. Aș reaminti faptul că încă din veacurile XVII și XVIII albanezii stabiliți pe pămînt românesc erau din Epir. Migrația a continuat în secolul următor iar intelectualitatea din diasporă a avut un rol decisiv în trezirea conștiinței naționale al-

baneze. Temeinica cercetare a Cătălinei Vătășescu, *Activitatea intelectuală a albanezilor din România (1844-1912)*/ în vol. col. *Intelectuali din Balcani în România* (sec. XVII-XIX), București, 1984/ oferă un cadru socio-cultural, necesar pentru a înțelege profunzimea și a contactelor literare în cheie lirică.

Analizînd din această dublă perspectivă – structurală și comparativă – *mall*-ul din poezia lui Asdreni (1872-1947), Poradeci (1899-1987) și Kuteli (1907-1967) Luan Topçiu conchide, pe de o parte, că „nucleul semantic este format din elemente opuse, chiar adverse, ce se exclud reciproc“ și existența, pe de altă parte, a sentimenten-

tului „care face uni-rea extreme-lor în același trup“. Iată și o exemplificare extrasă din opera lui Pora-

deci, unde *dorul* este compus din „unirea elementelor opuse: *vuajtje-ambëlsi* (suferință-dulceață), *dhimbje-gas* (durere-bucurie), *helm-gas* (amar-bucurie), *lumturi-mjerim* (fericire-disperare); /din/ lumină și umbră care își creează o percepere integrală a textului poetic, similară cu cea eminesciană“. N-ar fi de mirare ca, în percepția aceasta, *dorul/mall*-ul să fie parte integrantă din ființa omului din sud-est, acel *homo duplex* a cărui alcătuire bipolară o schițam în alt context. Sentimentul înstrăinării, provocat de exil și familiarizarea cu literatura română motivează fără-ndoială poate nu atît ponderea cît polisemia *mall*-ului în triada Asdreni-Poradeci-Kuteli. Modelul eminescian este lizibil în reluări și transcrieri. Astfel, „cuvintele *dhemkë*, *magji*, *pyll*, atît de preferate de Asdreni sunt o reluare a unor cuvinte ce aparțin de obicei vocabularului eminescian: *dor*, *farmec*, *codru*“, observa mai demult Vehbi Bala. De asemenea, expresia întîlnită la Poradeci (*dhembshurisht e ëmbël*) pare traducerea sintagmei *dureros de dulce* etc. Atari consonanțe sunt evidente la o lectură aplicată, dar ele pot fi depistate deja la Naim Frashëri (1846-1900), adică în epoca de Renaștere a literelor albaneze. Desigur, „scriitorii albanezi n-au împrumutat cuvîntul ca atare, ci sensurile pe care acesta le avea în românește“, ceea ce ridică proble-

ma diferențelor specifice ale *mall*-ului. Avansează ipoteza, rezultată din lectura amintitelor texte folclorice dar și din aceea a versurilor propuse spre exemplificare, că *mall*-ul – în raport cu semnificațiile *dorului* – coagulează în cel puțin două stări majore. Ar fi, mai întîi, agentul ce întreține un *perpetuum mobile* cosmic. Impersonal, cu un statut aproape transcendent, *mall*-ul atinge dimensiunea metafizică: „Stelele-aprinse ca tăciuni/ Se învîrtesc perechi-perechi,/ Din nimic s-au născut/ Plin de viață și dor fierbinte“ (Poradeci, *Dansul stelelor*). În al doilea rînd, ar fi atitudinea gravă, învecinată cu tragicul, ce își apropiază atît mărturisirea exilatului cît și lirica erotică: „Acest dor suflă și umblă/ prin deșert și prin pustie“ (Poradeci, *De departe*). Forța *mall*-ului permite însă și accentul stenic, precum la Asdreni în *Dorul meu*: „Vîntul muntelui bate încet/ Peste ogoare pline de iarbă,/ Doru-mi ca un val de foc/ Inima-mi face pojar.// De natură dorul mă macină/ Stejari, plopi în depărtare.../ Dar dorul de acel chip/ Îmi dă viață, îmi dă vi-goare“.

În temeiul celor de mai sus, un demers hermeneutic ar fi depășit probabil echivalențele de semnificație dintre *Dor* și *Mall*, inventariate de către Rexhep Ismajli și acceptate ca atare de Luan Topçiu: dorință, dorință arzătoare, nostalgie, dragoste, durere și voluptate. Sensurile termenului s-au diversificat în cele două spații literare și asta în acord cu specificitățile de natură socio-istorică, religioasă ș.a. Mai mult, arbăreșii din Italia aluvionaseră probabil altfel decît diaspora albaneză din România procesul de cristalizare și diseminare a lexemului în literatura albaneză. Ar fi de analizat, comparativ cu producțiile albanezilor care au trăit în România, texte înrudite ca factură ale lui A. Ribek (1867-1926) – autor al unor *Poezii de dor* (1902) –, Zef Serembe (1844-1901) sau ale clasicului De Rada. Pornind acum de la asemenea studii comparative ne putem întreba – lucru valabil și pentru literatura română! – dacă mai există și cît sunt de puternice, în lirica de astăzi, inflexiunile redevabile *dorului/mall*-ului. Un Nichita Stănescu a compus, desigur, poezii cu dorul personalizat, Ismail Kadare scrie, ca și poet, *Dorul Albaniei* (1960), de asemenea, contemporanul Fatos Arapi. Problema rezidă însă în deplasarea de accent, constitutivă modernității, la nivelul de semnificații al *dorului/mall*-ului.

Cercetarea lui Luan Topçiu – înscrisă în linia unui comparatism tematic – nu numai însușează observații anterioare; ea deschide în același timp perspectiva unor studii de sinteză ce, conjugate cu acelea de morfologie culturală și de etnologie vor amplifica și aprofunda imaginea noastră (poate chiar la nivelul unei monografii despre *dor*) despre o constantă definitorie în literatura sud-est europeană. ■

„In-teressant”

Nicolae Balotă

Notă: Autorul roagă persoanele care l-au întâlnit între 1956-1964 în penitenciare și domiciliul obligator din Lătești să se manifeste pe adresa redacției. Orice mărturie din acea perioadă – chiar și a persoanelor care nu l-au întâlnit – îi e prețioasă.

Nicolae Balotă la ieșirea din închisoare

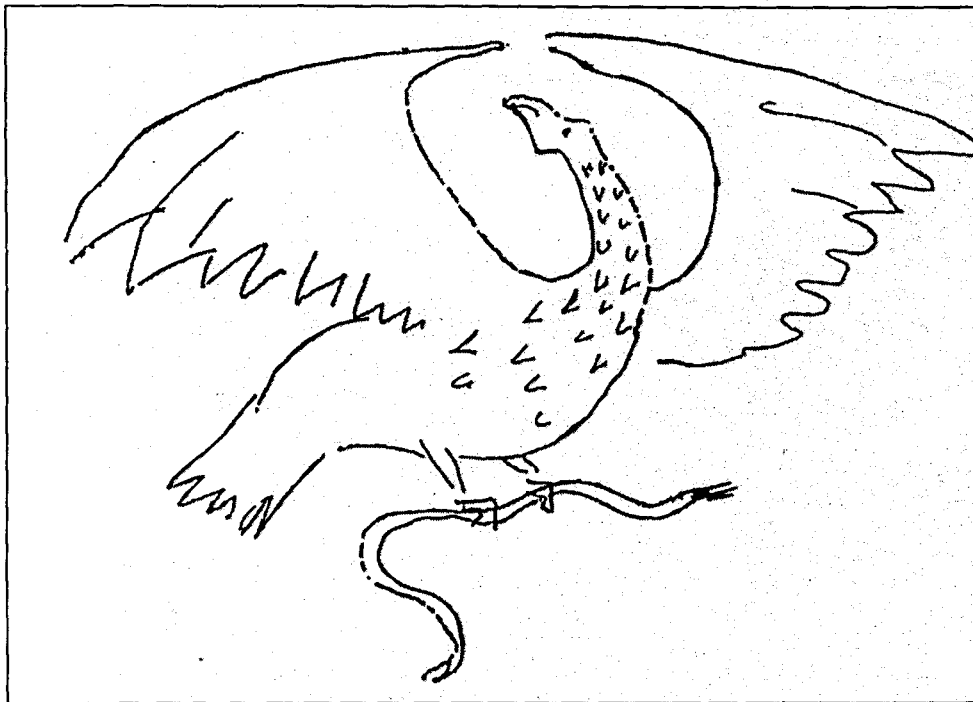
La început, Ion Vintilă nu lua parte la slujbele și rugăciunile micii comunități adunate în jurul prelaților catolici. Nu era de altfel singurul, în subpămînta din Pitești, care se ținea deoparte, evitînd parcă aceste manifestări ale credinței. Mă atrăgea, poate, tocmai pentru că era mai însingurat, mai întunecat, mai puțin dispus la taifas. Cei mai vechi din celulă mi-l vorbi-

seră de rău de cum ajunsesem printre ei: „e un individ insuportabil, ursuz, ferește-te de el”, șușoteau unii, „e o brută agresivă din Legiunea Străină”, arunca disprețuitor altul. Departe de a-mi stîrni aversiunea, bîrfele acestea îmi trezeau simpatia, în orice caz interesul pentru lupul singuratic pe care îl bănuiam într-însul. Avea patul sub al meu, nu se temea de aerul rece de

afară, la care eram amîndoi expuși. Iată un punct bun pentru el. Sosind într-o cameră plină ochi, găsisem un loc într-un pat pe care alții îl evitau, căci te culcai cu capul la o palmă de un geam ce trebuia să stea în permanență deschis. Erau vreo-două trei asemenea deschizături spre curte, oblonite firește, dar oricum necesare pentru că altfel ne-am fi sufocat din pricina aerului închis. E adevărat că și în această încăpere, ca în mai toate cele prin care am trecut în anii penitenței, populația carcerală se împărțea în două tabere: de o parte, zeltorii aerului proaspăt, deci al geamurilor deschise chiar și în zilele mai friguroase, de alta, partizanii geamurilor închise de îndată ce se făcea mai rece. „De putoare n-a murit nimeni, dar am văzut destui murind de pneumonie” – era argumentul suprem al acestora din urmă. Mărturisesc că eram un adept al doctrinei geamului deschis, un sectant al aerului proaspăt. Argumentul oponentilor mi se părea ridicol: din pricina obloanelor de lemn inamovibile erau atît de puține palele de aer ce puteau să pătrundă de afară, încît riscul ca acestea să fie totodată și reci pentru întreaga celulă mi se părea de cele mai multe ori minor. Totuși dacă uneori, trebuie să recunosc, căutam să fac prozeliti ca propovăduitor al aerului curat, de cele mai multe ori preferam să impac taberele, să potolesc spiritele încinse, să curm prin armistiții războiul nesfîrșit al ferestrelor. Dihonia duhurilor învrăjbite, într-o celulă, era mai dăunătoare decît acel biet aer duhnitor, care nu era nici cald, nici curat, oricum ai fi ținut geamul, închis ori deschis.

Acolo, în acel subsol, ne rămăseseră nouă, celor noi veniți, cum era firesc, doar cîteva locuri în dreptul unui geam, pe care cei mulți din restul camerei îl pretindeau deschis. Episcopul Ploscaru se culca și el cu capul spre acel geam, dar primise de la tovarășul său de pat, un suflet cucernic și mărinos, Florin Șanta, care se culca cu capul înăuntrul camerei, o cușmă, iar picioarele și le vîra în propria sa căciulă. În ce mă privește, dispuneam doar de cipilica subțire de zeghe a penitenciarului. Dar în nopțile acelea reci de iarnă îmi înfășuram capul la culcare în prosopul de frotir, ultimă relicvă a bunurilor de acasă, prosop destul de hărtănit, după cîțiva ani de folosință, mai ales că în timpul anchetei la Malmaison fusese tăiat în două, ca să nu mă spînzur cu el, dîndu-mi-se doar jumătatea, dar pe care o reîntregisem ajungînd la Jilava după proces, cosînd laolaltă cele două părți. Dormeam cu turbanul acesta în cap și învelindu-mă cît se poate de savant în toate țoalele de care dispuneam (căci n-am

putut niciodată, în toți anii detenției, oricât ar fi fost de frig în celulă, să mă culc îmbrăcat, ci, spre uimirea unora, mă dezbrăcam la cămașa și izmana lungă de pușcărie, și-mi făceam din haine ca un fel de cocon, după cum învățasem cu mai bine de zece ani în urmă, în prima mea experiență carcerală, de la un bătrîn pescar care spunea – și avea perfectă dreptate, căci dormise a-

deseori pe malul Someșului Rece, e adevărat cu o bună doză de palincă în sînge – că ți-e mai frig cînd te culci îmbrăcat decît dezbrăcat cu brațele strînse bine lîngă corp și înfășurîndu-te în haine). Au fost astfel dimineți, în iarna aceea, cînd sunînd deșteptarea la cinci și desfăcîndu-mi creștetul din turbanul de frotir vedeam pătura de pe mine scînteind toată, albă, o frumusețe, de parcă ar fi nins peste noapte în odaie. Era bruma. Unii mai vîrstnici, care între timp se atașaseră de mine, se îngrijorau: „Ai s-o pățești! Dă-l dracului de geam! De ce nu-l închizi noaptea? și ce dacă fac unii gură! Nu ei stau cu capul în el. De puțtoare...”. Dar nu făceam nici un sacrificiu, nici nu mă mortificam supunîndu-mă voinței majorității, ascultîndu-i pe cei ce pretindeau – fără să riște nimic – ca geamul să rămînă mereu deschis. Deși cu capul la două-trei palme de el eram cel mai expus la frig, ce desfătare ca, uneori, înainte de a adormi, duhoarea în care trăiam tot timpul să se despică la o suflare mai puternică a vîntului de afară și să apuc astfel vreo gură de aer rece, proaspăt, lejer precum aroma volatilă de camfor! Ce încîntare mirosul acela de zăpadă pe care poate mi-l închipuiam mai mult decît îl simțeam cu adevărat, atunci cînd trăgeam adînc în piept o șuviță din iarna reavănă de afară! Mă desfăta înțepătura aceea a frigului în nări, ca o senzație dureros-fericitoare a libertății.

Vîntilă nu se plîngea nici el din pricina gerului ce se prăvălea de sus peste căpățîna lui. Cred că, în fond, îi făcea și lui plăcere. Și poate aerul liber îl împingea și pe el să se închipuie – iluzie a simțirii suscitată de simțuri – liber. Nu toți oamenii au aceeași nevoie organică de libertate. Aventurierul dintr-însul, ca și aventurierul de cu totul altă natură din mine, simțea și el, probabil, această nevoie mai intens decît alții. De

altfel, am înțeles mai bine aceasta atunci cînd a ajuns să-mi istorisească unele și altele din peripețiile existenței sale. Căci, cum bănuisem de la început, nu era nicicum individul nesuferit pe care mi-l descrisese unii din cei pe care îi tratase poate cu o anume bruschetă; sub crusta zgrunțuroasă a parașutistului dintr-o brigadă a Legiunii Străine descopereai destul

de ușor, dacă îți dădeai silința, un om afaibil și mai ales onest. Cu unii oameni închiși, morocănoși, taciturni, trebuie să găsești trapa pe care deschizînd-o să scoată ei înșiși la iveală ceea ce ascund îndeobște prin umoarea lor masacrantă. Tăcerea lui Vîntilă ascundea o pasiune, aceea a Legiunii Străine, a cărei deviză, *Honneur et fidélité*, și-o însușise ca nici unul dintre camarazii săi, dintre care mai întîlnisem vreo cîțiva prin diverse celule, la Jilava și la Gherla. Printre acești foști soldați profesioniști Vîntilă era, fără îndoială, de departe cel mai interesant. Era de altfel singurul care ajunsese gradat. Ori, cum aveam să aflu, mai puțin de la el, cît mult mai tîrziu în Franța, a fi înaintat subofițer în Legiunea Străină nu era un lucru de nimic.

istoria celor din grupul lor fusese, la început cel puțin, mai mult ori mai puțin aceeași pentru toți. Tineri atrași de aventură își luaseră lumea în cap, în primii ani, tulburi, de după 1945. Fără pregătire, cei mai mulți dintre ei, negăsind alte mijloace de trai, într-o Europă și mai ales o Germania încă răvășită, secătuite de război, fuseseră atrași de panourile publicitare seducătoare ale acelei *Légion Étrangère* prin care o Franță *exsangue*, zdrobită, umilită în 1940, traumatizată de ocupația germană, se străduia să-și refacă forțele armate pentru recucerirea și conservarea imperiului ei colonial. Centre de recrutare ale Legiunii se aflau îndeosebi în zona franceză de ocupație din Germania. Acolo a fost angajat și olteanul nostru, Vîntilă, după un examen sumar (care nu privea trecutul lui, acesta neinteresîndu-i pe recrutori), fiind trimis apoi la baza-mamă a Legiunii, în Algeria, la Sidi-bel-Abbès.

Ascultîndu-l relatînd fazele antrenamentului dur la care neofii erau supuși în

primele luni ale angajamentului lor, mă întrebam cum a suportat omulețul acesta mărunt, mai degrabă firav, toate exercițiile și manevrele acelea în aerul adeseori torid al Africii. Și tot ce a urmat, mai apoi, în Indochina. Firește, îmi dădeam seama că nu arătase el în lumea de afară așa cum îl vedeam acum, marcat, diminuat de prizonieratul chinuitor la vietnamezi și de anii de detenție prin pușcăriile patriei. Dar nu avea totuși nici carura nici statura pe care le-o atribuim pe atunci acelor mercenari demult intrați în legendă, și care, aproape an de an, de două decenii încoace, mă impresionează la fel, atunci cînd îi văd defilînd la 14 Iulie pe Champs-Élysées. Nici una din unitățile numeroase ale armatei franceze, prezente la acest mare *show* militar, nu au succesul de public garantat ca detașamentele reprezentînd Legiunea. Eu însuși le aștept cu nerăbdare, căci apariția lor mereu aceeași, lipsită de surprize, e întotdeauna la fel de tulburătoare. Secțiunea de pionieri a unității de geniu defilează în frunte. Niște coloși bărboși, cu un șorț de piele în față peste uniformă, purtînd pe umăr, în loc de armă, securi enorme, pe măsura purtătorilor. Cam așa mi-i închipui pe fierarii lui Hephaistos îndreptîndu-se imperturbabili spre atelierul lor de sub vulcanul din Lipare. Ceea ce le dă acestora ca și celorlalți legionari un aer marțial impunător este pasul lor rar, greu, apăsător. Calmul amenințător ce se degajă din defilările lente proprii acestei arme este asemenea alunecării abia perceptibile pe cer a norilor negri anunțînd o furtună. De altfel, la 14 Iulie, unitățile Legiunii Străine sunt singurele care defilează pe marșul propriei lor fanfare și nu, ca toate celelalte, pe muzica Gărzii Republicane. Această fanfară mășăluiește și ea – cu instrumentele ei, printre care unele exotice – după pionieri și înaintea unui detașament de infanterie dintr-un regiment al Legiunii (regimentul al 2-lea la defilarea din acest an 2000). Printre toate unitățile militare ale armatei franceze, pedestre sau motorizate, ale reprezentanților Marinei ca și ai Aviației, numai unitățile Legiunii Străine își permit ca atunci cînd ajung în fața tribunei Președintelui Republicii Franceze să nu se scindeze în două, ieșind din scenă de o parte și de alta a nobilei Place de la Concorde, ci să rămînă cu toții împreună, suđați între ei, defilînd într-un singur bloc, ca pentru a demonstra solidaritatea, unitatea de nezdruccinat a acestei mase umane. De aceea, cînd îi văd cu chipiile lor albe, în uniforme deloc spectaculoase de culoarea nisipului apărînd pe Champs-Élysées, apoi îndepărtîndu-se lent, cu calmul lor amenințător, ca de pe o scenă a istoriei de-a dreptul în mit, trei detașamente sudate într-un singur corp – de mușchi, de fier, de voință exacerbată –, trecînd într-o parte a obeliscului faraonilor din centrul pieței și pierînd, îmi pare întotdeauna că văd un corp de armată dintr-o Antichitate fabuloasă: falanga macedoneană, teribila masă umană patrulateră, despre care Flaubert spunea că trăia ca o fiară și funcționa ca o mașină.

Vîntilă era perfect încorporat, integrat în această bestială, deci preaumană, mașină de război. Îl văd croindu-și drum cu camarazii săi prin mlaștini sau tîrîndu-se pe burtă precum șarpele prin nisipurile uedului Sig, făcînd marșuri forțate cu zece ki-

lometri pe oră, sub soarele năucitor al Africii, în echipament complet de luptă, aruncându-se cu parașuta în stoluri lângă pădurea Khamisis, și-apoi, bine antrenat ca *chasseur-parachutiste* voluntar, rodat ca o mașină, părăsind acel *Dépôt commun* de la Sidi-bel-Abbès al Legiunii, împreună cu alți nouă sute de legionari voluntari pentru Extremul-Orient și cu alte câteva sute de senegalezii din trupele coloniale, debarcând, după o îndelungată navigare sufocantă în calele grețoase ale vasului de transport *Pasteur*, pe coasta sudică a Indochinei încă franceză, dar în stare insurecțională. Continui să-l văd azi, patruzeci de ani mai târziu, înghesuindu-se în gloata poliglotă de tineri, cu nădușeala curgându-le pe tot trupul, printre baloturile cu echipament, pe puntea unui *liberty-ship* ce înaintază găfînd pe apele noroioase ale fluviului Mekong, printre orezării, pe lângă epave japoneze ce ruginesc de pe timpul războiului. Apoi, ajunși la Saigon, în mișunul fierbinte al fetelor violent fardate ale bordelului militar din *Parc à Buffles*, *taxi-girls* foindu-se în rochii de satin lucioase, albastre, galbene, roșii, tăiate pe coapsă pînă sus, la șold, sau la Cholon, în labirintul de circiumi și cabine minuscule cu țirfe crăcănate mirosind trăznitor.

Rare parfumuri, mult mai dese duhori, povestirile toate ale amicului meu miroseau puternic a viață trăită pe frontierele ei, pîndită la tot pasul de o moarte sordidă. El se întreba, poate, nedumerit, de ce mă pasionează unele amănunte, de ce încerc să storc dintr-însul cîte ceva chiar și din mărunțișul rutinei soldățești de toate zilele. Fără să o fi trăit, știam că viața de campanie nu este alcătuită din fapte de arme mărețe decît în istoria devenită legendă. Istoria trăită nemijlocit, iată ce mă interesa, o istorie privită în măruntaiele ei de cele mai multe ori foarte rău mirositoare. Noi înșine, acolo în pivnițele acelea, trăiam o asemenea istorie. A noastră era însă cu atît mai cumplită cu cît era mai vidă, mai lipsită de libertățile – limitate, desigur, dar existente – ale celor din Legiunea Străină. Îngrădită la extrem, mortificată, existența noastră era golită de tot ce „umple“ îndeobște o viață. Tocmai „umplutura“ aceasta, oricît de duhnindă, mă atrăgea, mă fascina, în istorisirile legionarului meu. Condamnat la condiția mortului-viu, aveam în mine ceva, trebuie să o recunosc, din pofta de sînge proaspăt a vampirului ce se răsușește în sicriul său.

De aceea îl iscodeam pe Vintilă și nu mă mai săturam să aflu fărîme oricît de mărunte de viață trăită în Legiune, chiar dacă unele din acestea le credea atît de neînsemnate încît i se părea că le uitase, dar, supus interogatoriului meu inchizitorial, și le reamintea. În deșertul pe care-l străbăteam alături, scociorirea după amintiri îl reanima, de altfel, și pe el. Deși multe din acestea, dacă nu chiar toate, erau departe de a fi exaltante. Tînărul bărbos în cămașă și șort, în cap cu o pălărie șuie de brusă, nu părea să aibă nimic comun cu imaginea de paradă, aproape imaculată, a angajaților din Legiunea Străină: chipiu alb, înalt, pantaloni albi, centură bleu. O astfel de uniformă ar fi părut de operetă, acolo în mocirla orezăriilor, prin care înotai mai curînd decît umblai, cărînd mitraliera Reibel 31, oribil de grea, relicvă de pe linia Maginot, urmărind un dușman pe

care nu-l vedeai nicăieri dar îl bănuiai pre-tutindeni, un dușman ce te pîndea înarmat cu mitraliere ușoare, de 15 kilograme, cu alimentare pe bandă, arme moderne americane, pradă a chinezilor în războiul din Coreea.

Cînd vezi țărani lucrînd prin orezării, poți fi sigur că nu e nici o primejdie, în schimb atenție mărită cînd orezării e pus-tie, moartea e pe aproape. Căci țărani află, pe căi doar de ei știute, că un atac al celor din umbră este iminent. Partizanii viet-minh ai generalului Giap, micii luptători infiltrați în delta Fluviului Roșu, se strecoară peste tot, întind ambuscade și mai rar cad în ele, sabotează, pun mine, aruncă în aer linii ferate, provoacă deraieri, asasi-nează notabili vietnamezi colaboraționiști, atacă prin surprindere, apoi se fac nevăzuți. Răspîndiți în sute de posturi mărunte, închiși în blocașuri, în dosul gardurilor de sîrmă ghimpată, mereu în așteptarea unui ordin de misiune sau a unei agresiuni subite, legionarii sunt roși de sentimentul zădărnicii, al neputinței de a surprinde un adversar aproape insesizabil. În așteptarea ivirii sale din neant, viața lor nu e decît monotonie în tensiune, plictis al ineficienței, torpore pricinuită de zăpușeala umedă sau de potoapele de apă prăvălindu-se peste ei atunci cînd, sub înrîurirea musonului sau a taifunului ce se abate peste coastele oceanului, vin ploile. Și mai e sațietatea hranei prea abundente, mereu aceeași: carne și iar carne scoasă din cutii de conserve la popotă, atunci cînd toropiți de căldură tinerii, oricît de carnivori, ar

Din delicată discreție sau dintr-o reticență cu rădăcini inavuabile, Vintilă nu-mi vorbea niciodată despre legăturile sale din Indochina cu femeile. Sau cu Femeia. Căci speciile acestea amîndouă de raporturi sunt tot atît de radical diferite între ele, pe cît pot fi cele ale bărbaților cu o *Hure* dintr-un *Puff* sordid berlinez al anilor '20, față de cele cu o *Hurie* a paradisiului din visul extatic al unui musulman credincios. Nici femeile, nici Femeia nu lipseau din mediul de o brutală virilitate al Legiunii, deci nici din subtextul narațiunilor amicului meu. Dar, în povestirile sale, curvele erau cercetate cu febrilă rapiditate doar de alții, după cum mereu alții erau cei ce întrețineau relații cvasimaritale cu muierile vietnameze, acele *congais* pe care legionarii le hrăneau lăsîndu-se hrăniți și îngrijiți de ele, biete femei pe care, cu alcoolul în nas, afanișiți, în duminicile mohorîte de ploaie ce nu se mai sfîrșea, le băteau la sînge, cu nădejde, metodic. Și tot ale altora erau iubitele iluzorii, dintr-o Europă lăsată în urmă, femei evanescente nostalgice contemplate uneori în cîte o minusculă poză negru-alb, trecută din mîna în mîna, toată numai pete și crăpături. Iar al-teori nici atît. Despre o asemenea precară mistică a feminității, cultivată cu duioșie de niște naturi fruste, ne vorbește o legendă a Legiunii Străine, aceea a unui simplu legionar și a căpitanului său, căzuți amîndoi pe cîmpul de luptă, în buzunarele cărora se descoperea fotografia uneia și aceleiași femei. Desigur, legenda nu e chiar atît de desăvîrșită estetic pe cît era cea din

La Cluj, primăvara 2000

pofti mai curînd verdețuri și fructe proaspete. Cît despre femei, prea adeseori sunt lipsă.

Stan și Bran în Legiunea Străină, unde toți soldații, subofițerii și ofițerii, ba pînă și șeful arab, marele inamic, purtau în sîn chi-

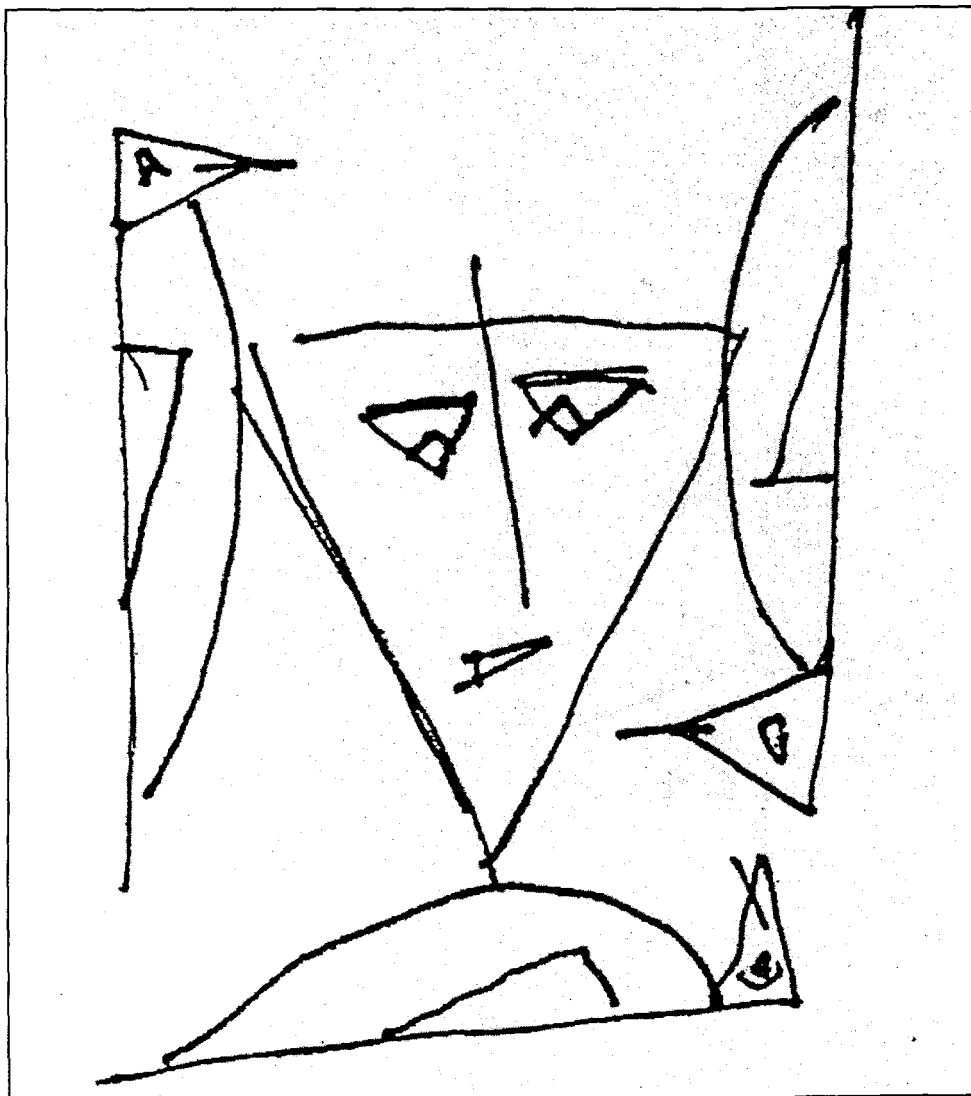
pul aceleiași femei. Sau, mai exact, al Femeii.

Timpu pentru erotice era însă foarte măsurat în Indochina. Mai îmbelșugat era cel închinat băuturii. Legionarul bea virtos și toate ocaziile de a participa la o *cuite collective* erau bine venite. El nu caută în alcool un divertisment, nici un simplu paliativ, chiar dacă se poate spune despre el că uneori bea pentru a uita dar rareori uită să bea. Din povestirile prietenului meu am dedus o legătură misterioasă între băutură și moarte la acei tineri aventurieri europeni ce luptau pe o limită extremă a umanității lor și-și ofereau din când în când câte o beție soră cu... Demult se știe că Legiunea excelează în două întreprinderi: a omorî și a muri. Cei ce și-au investit viața pe de-a-n-

cuvînt Șoseaua Morții. Tinerii, learcă de sudoare, somnolează în căldura jilavă a junglei din apropiere. Coloana de mașini șerpuieste încet pe drumul ce se cațără pe coasta unui munte. Ajuși aproape de culme, de pe un braț al serpentinei, cei din camion tresar din moțaiala lor, treziți de sunetul înfundat al unor explozii; ei zăresc în fața lor și mai jos, pe un alt braț al șoselei, mult în urma lor, limbi de foc șișnind printre norișori albi de fum. Au înțeles: o ambuscadă. Convoiul e atacat de vietnamezi; minele lor au explodat în urma mașinilor blindate din frunte, separîndu-le de coada lungă a camioanelor. Șirul subțire, kilometric, al acestora e brusc paralizat; sub ploaia de grenade câteva vehicule sunt în flăcări. Legionarii sar în drum, se năpu-

la cîțiva zeci de metri mai încolo, silindu-se să urce iar coasta spre ascunzișurile lor, să fie secerăți de gloanțele legionarilor. În alte cotloane ale muntelui, cite un legionar izolat, înconjurat, năpădit de o gloată de partizani mărunți, înversunați, preferă să-și zboare creierii decît să cadă în mîinile lor. Pe culme, politrucii viet-minh, cu binocluri la ochi, urmăresc calm viermuiala de pe coastă, dînd cu o voce seacă de comisar politic ordine ce se transmit ofițerilor operativi, care urlă în franțuzește: „*Où est le colonel? Où est le colonel?*“ Ar vrea să pună mîna pe faimosul colonel Simon, cel ce purta un glonte în țeastă încă dinainte de aventura indochineză și despre care știau că se afla în convoi. În zadar. Înconjurat de vreo sută de legionari, colonelul se refugiasse în jungla apropiată, alcătuisese conform vechii tradiții a Legiunii un careu, ținîndu-i la distanță cu grenade de mîna pe vietnamezii care îi atacau din toate părțile. Dacă rezistența aceasta eroică n-a ajuns să fie încununată cu moartea ca la Cameron, cu un secol în urmă, e pentru că după trei ore blindatele grele franceze chemate în ajutor și-au făcut apariția în zare. Pe creastă a răsunat de îndată trîmbița inamicului dînd semnalul de retragere și, din toate părțile, vietnamezii s-au grăbit să dispară în junglă, dincolo de creastă, lăsînd în urmă cadavre, răniți, baloturi din prada luată... Întorcîndu-se pe Șoseaua Morții, legionarii descopereau printre camioanele arse, cadavre calcinate, trupuri străpunse cu baioneta sau pumnalul, baloturi de echipament răvășite, lăzi de muniții sparte, ici-colo cite un camarad ale cărui picioare mai zvîcneau sau din care se mai auzea ultimul horcăit al agoniei. Iar peste tot, din praful noroios de sînge al drumului, în căldura jilavă a junglei te gîtuia deja duhoarea morții. Cînd, peste cîteva ore, coloana urnită din loc atinge baza franceză de la Cao Bang, nu le mai rămînea legionarilor regrupați, supraviețuitorilor, decît să se aștearnă pe băt.

Oricît de sîngeroase, hîrtuielile acestea de pe Șoseaua Colonială 4 comandate din umbră de Giap, generalul vietnamez, ai cărui partizani puteau oricînd să se ravitalizeze din China sau să se refugieze acolo, căci frontiera era aproape, nu puteau să provoace o catastrofă tragică. Nici chiar cite un atac inopinat (cum a fost acela al bazei de la Dong Khe, apărută timp de două zile și trei nopți de două companii ale Legiunii Străine, rezistînd, decimate, sub o ploaie continuă de obuze de artilerie și de mortiere, valurilor continui ale unor mase mult superioare de atacanți) n-a reușit să zdruncine moralul acestor combatanți de elită. Au fost, în campania despre care îmi vorbea în șoaptă, acolo în subpămîntă, un veteran al ei, condamnat în continuare pentru participarea sa la acea fază a războiului anticomunist, episoade ce ar fi putut să facă parte dintr-o *Anabasis*. Dar unde era acel Xenophon, povestind noile peripeții ale celor „zece mii“, printre scriitorii Franței și Occidentului, din acei ani, trăind sub fascinația malefică a Gorgonei marxist-leninist-maoiste? Cine să amintească un moment de epopee ca acela al apariției, la baza franceză de la Thât Khe – unde se credea că toți cei din infernul de la Dong Khe pieriseră – a unui grup de 31 de legionari cu un ofițer în frunte, ce izbu-

tregul în *Legio, patria nostra* (și Vintilă era dintre aceștia) știau că se cununaseră cu Moartea. Pentru unii ca ei, alcoolul era, așa spune, un fel de antrenament la moarte, un fel de mic exercițiu pentru marea uitare.

Căci aveau nevoie de un asemenea antrenament. Doar legionarii, printre care corpul de elită al vînătorilor parașutiști din care făcea parte românul nostru, au avut onoarea (îndoielnică, ce e drept) de a juca rolul principal în două sîngeroase dezastre ale războiului din Indochina: deruta catastrofică de pe Șoseaua Colonială 4 și înfrîngerea finală încheiată cu predarea ultimilor supraviețuitori în sinistra căldare de la Dien Biên Phu.

Îl mai văd și azi, după atîția ani, hurducî într-un camion plin de legionari înarmați pînă în dinți, rulînd încet, într-o coloană militară înșiruită kilometri întregi pe Șoseaua Colonială 4, poreclită pe drept

stesc în sus pe coasta verde, se pierd în desișul tufișurilor, în încîlceala copacilor junglei, caută să se regroupeze, ripostează orbește la focul mitralierelor ascunse prin vîgăunile calcaroase de pe creastă, se izbesc de valurile succesive ale partizanilor viet-minh ce se revarsă de sus peste ei, le străpung luptînd uneori corp la corp, pentru ca să înfrunte apoi alte valuri care irump de prin grote, rostogolindu-se la vale. Muntele tot e asemenea unui furnicar răvășit, cu oamenii-furnici mișunînd înnebuniți în toate părțile. Cuprînzîndu-l cu privirea, în închipuire, văd peste tot mărunte scene de silnicie, ca în *Uciderea pruncilor* de Breughel: *coolies* vietnamezi înfigîndu-și cuțitele în legionarii răniți, căzuți prin tufișuri, în timp ce alții ajungînd în șosea se grăbesc să prade camioanele părăsite în pripă, să încarce în spinare arme, muniții, alimente, echipamente, pentru ca,

tiseră să spargă încercuirea, să se strecoare printre miile de atacanți și să se salveze croindu-și drum cu pumnalele, timp de o săptămână, prin junglă?

Tinerii europeni, mercenari precum, o-dinioară, grecii lui Xenophon, ajunseseră în jungla asiatică, atrași, desigur, de soldele substanțiale ale Legiunii Străine, ca și hopliții, peltaștii, arcașii sau prăștierii elini din solda lui Cirus plătită în darici. Aproape toți legionarii erau voluntari, reangajați pentru perioade de câte treizeci de luni în Extremul Orient. Cei mai mulți dintre ei erau tineri germani. În 1946, când germanii au fost autorizați să revină în Legiune, ei au furnizat acesteia cadre experimentate de subofițeri. Doar abia ieșeau dintr-un război în care trecuseră prin toate încercările. La început, pentru a nu angaja soldați din Waffen SS, nemții erau cercetați la subșiori dacă nu cumva purtau acolo tatuajul specific al acelora, alături de grupa sangvină înscrisă și ea în piele. Foamea îi izgonea pe mulți, din ce în ce mai tineri, mai puțin căliți, din Germania în ruine. Astfel, ani de zile, ei au fost majoritari în rândurile Legiunii, încât cursurile de formare erau traduse în germană, iar unele din cîntecele ostășești preferate ale legionarilor erau marșuri nemțești. Vintilă mi-l cînta pe unul, în surdină, pe care-l mai știu și mi-l intonez în unele momente de melancolie, un vechi cîntec soldătesc german, pe a cărei melodie bărbătească, severă, gravă, au mărșăluit mulți, prin inima neagră a Europei, în ultimele două secole, dacă nu mai demult chiar, din timpul Războiului de Treizeci de ani, spre moarte.

Căci spre moarte – a lor și a celorlalți – înaintau acei tineri europeni, departe de Pădurea Neagră sau de Transilvania de unde poate se trăgeau, pe coastele de smarald ale junglei vietnameze. Ascultînd istorisirea peripețiilor lor și, mult mai tîrziu, citind istoria faptelor lor de arme, mi-am amintit nu odată cuvîntul lui Isocrate din *Panegiricul* său: „Să strămutăm războiul de la noi în Asia și fericirea Asiei la noi!”. Într-un sens, cei ce trimiseseră Legiunea Străină în Indochina strămutaseră și ei războiul dintr-o Europă pacificată, dar trăind sub amenințarea unei noi conflagrații, în Asia. Tocmai Asia fusese cea care, înaintînd sub drapelul sîngerii pînă în inima Europei, o silea la asemenea războaie excentrice. Desigur, putem interpreta primul război din Indochina (acela al francezilor) ca și cel de-al doilea (dus de americani contra vietnamezilor) drept lupte de independență ale unui popor împotriva unor „colonialști”. Ar fi fost totul mult mai simplu și mai drept dacă ar fi fost doar atît. Dar nici Uniunea Sovietică, nici China, atît de interesate în acele războaie, nu erau – cum ar fi vrut să pară – sprijinitoarele dezinteresate ale unui biet popor oprimat ce lupta pentru independență. Înșiși conducătorii acestuia o știau prea bine. Nu rostise oare odată șeful emblematic al viet-minhului, Ho Și Minh, fraza ce duhnește strașnic a istorie trăită: „Mai bine să mirosim căcatul francezilor o vreme, decît să-l mîncăm pe al chinezilor toată viața noastră?”

Cu toată premoniția miticului și, totodată, fatalului conducător, nefericitul popor vietnamez n-a scăpat nici de acela al chinezilor, dar mai ales de al sovieticilor. „Fericirea Asiei”? Biet Isocrate, ultim mare retor atenian, cît te puteai înșela! Dar nu

tot astfel se înșelau Sartre și ai săi, întorcîndu-se din călătoriile lor mirifice prin țara lui Mao? În timp ce Vintilă și tinerii săi camarazi sîngerau pe Șoseaua Colonială 4, inteligența pariziană la îndemnul unor Sartre trecea cu arme și bagaje în tabăra inamicului, iar tinerii intelectuali făceau profesione de credință și propagandă marxist-maoistă. Știind aceasta, nu mă miram nicidecum, acolo în pivnița din Pitești, cînd fostul combatant din Indochina îmi repeta convingerea sa și a tuturor camarazilor săi că înfrîngerea lor cu toate cele suferite de ei s-au datorat trădării celor din spate, a unor politicieni din metropolă ca și a unor șefi militari cu multe galoane. Ca să nu mai vorbim de muncitorii comunisti din fabricile franceze de armament, care sabotau produsele fabricate de ei livrînd trupelor franceze, printre altele, grenade ce nu făceau explozie și expunîndu-i astfel uneori pe propriii lor frați la exploziile ucigașe ale grenadelor – nesabotatele ale inamicului roșu.

Unde este limita dintre incompetență și trădare? Este cert că în cele două dezastre care au marcat războiul din Indochina și i-au provocat sfîrșitul puțin glorios pentru francezi, unii comandanți au comis foarte grave erori. Despre aceste erori de strategie și tactică scriu toți istoricii războiului. În subpămînta din Pitești, legionarul meu vorbea mai aspru, mai din topor, despre trădare. Cînd suprapun lecturile mele de mai tîrziu peste amintirea spuselor sale – cele ale unui om purtînd în numai cicatricele vechilor răni dobîndite în acele lupte dezastruoase, ci continuînd peste ani să sufere de pe urma lor –, istoria aceluia război din Extremul-Orient, simplu episod din confruntarea mondială între Lumea liberă (căci cum să o numim altfel) și cea comunistă, îmi luminează cele trăite de noi, în alte episoade, nu mai puțin sinistre, ale aceleiași confruntări. Victoriile comunismului în lume s-au datorat, multă vreme, în mare măsură erorilor de concepție strategică precum și tacticilor greșite aplicate de unii reprezentanți „responsabili” ai Lumii libere. La un anumit nivel, la o anumită dimensiune a „erorilor”, acestea pot fi considerate adevărate trădări.

Astfel, planul retragerii din posturile de pe cea mai nordică linie de apărare a Indochinei, linie extrem de expusă atacurilor inopinate ale partizanilor vietnamezi, s-a dovedit de o lamentabilă debilitate în concepție și, prin urmare, catastrofică în execuție. Bazele înșirate pe linia aceea subțire, de atîtea ori atacată, a Șoselei Coloniale 4, ar fi trebuit părăsite încă din 1949, cînd raportul generalului Revers, perfect justificat strategic, propunea retragerea. Raportul prezentat Marelui Stat Major Francez și aprobat de înaltul *Comité de Défense Nationale* de la Paris, a fost găsit dintr-o pură întîmplare asupra unor studenți vietnamezi întorși de la Festivalul tineretului mondial din Budapesta. La locuința lor pariziană se mai aflau 72 de exemplare din acel raport „strict secret”. Confuzie, scandal în cercurile politice pariziene, armata ieșea compromisă din tenebroasa „afacere a generalilor”. Retragera se amîna; ea se va efectua (după multe ciocniri sîngeroase pe linia Șoselei 4) într-un moment tardiv și în condiții ce vor conduce inevitabil la dezastru.

Lang Son, Thât Khe, Dong Khe, Cao Bang, numele acestor posturi îndepărtate

ale Occidentului, într-un Orient asemenea unui fabulos „deșert al Tătarilor”, continuă să răsune în mine. În ecoul lor se amestecă ecourile altor nume nu mai puțin fabuloase din aventura celor „zece mii” ai lui Xenophon. Mă mișcă (de parcă aș fi trăit-o eu însumi) lupta pe viață și pe moarte a tuturor acelor tineri din toate țările Europei, mai departe de patria lor decît fuseseră o-dinioară mercenarii elini din *Anabasis*, în legătură cu care Xenophon scria: „Depărtarea de Grecia nu era mai mică de zece mii de stadii”. Ca și acei greci, care, surprinși de asasinarea „strategilor”, a comandanților lor, căzuți în cursa „Marelui Rege” persan, se pregătesc să înfrunte mii de primejdii pentru a străbate cele zece mii de stadii pînă la casele lor, dînd foc căruțelor, bagajelor, corturilor, pentru ca toate acestea, socotite de prisos, să nu-i împiedice în înaintare, tot astfel tinerii din Legiunea Străină grupați împreună cu unitățile de marocani din infanteria colonială în două mari coloane ce urmau – conform planului de retragere – să se întîlnească, fiind surprinși și încercuiți de forțele mult superioare numeric și în capacitate de foc ale vietnamezilor, își omoară cătării, aruncă în aer vehiculele, distrug echipamentul greu și, părăsind „Șoseaua morții” se cufundă în junglă. Orbecînd pe piste ce nu existau decît pe hărți fanteziste ale Statului Major, transportîndu-și ranișii (căci Legiunea nu îi părăsește pe ai săi) legionarii se cațără pe stîncile colțuroase ale masivului calcaros sfîrtecat, despîcat de văi adînci, înguste, acoperite de o vegetație haotică în care trebuie să coboare croindu-și drumul uneori cu cuțitele, sub obuzele și ploaia de gloanțe a vietnamezilor, asupra cărora, lipsiți de hrană, de apă, de muniții, se aruncă totuși cu baioneta la armă sau cu pumnalele în mîini pentru a rupe încercuirea. Părăsiți de marocanii cuprinși de panică, legionarii din resturile celor două coloane în sfîrșit reunite rămîn calmi, perfect conștienți că nu vor primi ajutoare din afară. Unii propun să efectueze „Cameron”, manevra ultimă, suprema jertfă, organizarea unui bloc sudat, sub focul năucitor al inamicului, ca în localitatea cu acest nume din Mexic, la începuturile Legiunii? Nu se spunea, oare, acreditîndu-se o mistică a acestor *desperados*, că un legionar bun e un legionar mort? Cînd unul dintre cei doi colonei, capi ai celor două coloane ajunge cu un grup de 12 ofițeri și 475 de soldați la baza de la Thât Khe, între 5000 și 6000 de camarazi ai lor, ale căror corpuri rămăseseră să putrezească în junglă, dovedeau că vorbele din *Boudin*, imnul Legiunii Străine – „Noi vom ști să pierim cu toții, după tradiție” – nu erau doar simple vorbe.

Părăsirea acelor cadavre mai mult chiar decît numărul lor ridicat era semnul unui dezastru ce depășea dimensiunile unei simple înfrîngeri. Căci legionarii nu-și abandonau morții, fiind oricînd gata să-și dea viața pentru a le recupera. Catastrofa de pe Șoseaua 4 va fi întrecută doar de tragica apoteoză finală a războiului desfășurată la Dien Biên Phu.

Încerc să despart, în amintirile mele, cele istorisite de Vintilă la Pitești de cele ce aveam să aflu din surse istorice mai tîrziu. Acestea îmi prezintă un tablou coerent al desfășurării evenimentelor și, înainte de toate, o vedere panoramică asupra locului

în care s-au desfășurat: o vale dosită, lungă de vreo cincisprezece kilometri, lată de zece, la încrucișarea drumurilor dintre Tonkinul de nord și Laos, motiv pentru care fusese aleasă, pe lângă terenul de aterizare construit acolo de japonezi în timpul războiului. Planul generalului Navarre era de a face din această întinsă copaie de lut galben, înconjurată de coline împădurite, o bază aero-terestră inexpugnabilă. Teribilă eroare. Fortăreața va deveni o cursă pentru batalioanele de legionari parașutați acolo, închiși în forturi botezate cu nume nostalgic-feminine – *Huguette, Dominique, Claudine, Éliane, Béatrice, Gabrielle, Anne-Marie, Isabelle* –, înconjurată de tranșee, adăposturi subterane, blocașuri, rețele de sîrmă ghimpată și cîmpuri de mine. Praful galben al cîmpului va deveni, în timpul musonului din martie, o mare de noroi, pereții tranșeelelor se vor năruși peste legionari, pădurile verzi de pe colinele din jur vor constitui adăposturi bine camuflate ale antiaerienei prin care vietnamezii îi vor surprinde pe francezi și le vor zădărnici legăturile aeriene, ca și ale artileriei lui Giap care deversează din prima zi a declanșării atacului o ploaie de obuze peste terenul de aviație, incendiind avioanele, depozitele de muniții, de carburanți. După scoaterea din uz a terenului de aviație (din a treia zi a declanșării atacului vietnamezi!), nu va urma decît asedierea, învăluirea și distrugerea una cîte una a forturilor cu nume, desigur grațioase, de femeie, dar foarte expuse atacurilor izolate, începînd cu *Béatrice*, poziția cea mai lăturalnică, unde 450 de legionari, în urma unui bombardament înverșunat care distruge postul de comandă al batalionului omorînd comandantul, sunt atacați de două regimente de vietnamezi. La limita rezistenței, supraviețuitorii se refugiază prin tranșeele ce se surpă în alte forturi a căror soartă va fi, pe rînd, similară, începînd chiar cu căderea, în noaptea următoare, a poziției *Gabrielle*.

Privită prin ochii lui Vintilă, bătălia de la Dien Biên Phu avea, desigur, mai puțină coerență, ca și bătălia de la Waterloo la care asistase Fabrice del Dongo fără să vadă altceva decît agitație dementă, alergări incoerente încoace și încolo. De la parașutarea sa la Dien Biên Phu, pînă la căderea sa în mîinile vietnamezilor, odată cu predarea ultimilor apărători ai bazei, el nu putea să aibă o vedere de ansamblu asupra sistemului de apărare al bazei, după cum nu putea cunoaște nici înaintarea metodică, implacabilă, a vietnamezilor, dar nici enormitatea pierderilor lor, o adevărată hecatombă, ba chiar unele amănunte îi erau ascunse, precum spectacolul oferit seară de seară colaboratorilor săi apropiați de comandantul suprem, incapabilul colonel de Castries, elegant cavalierist, supînd cu sînge rece în bunkerul său, servit în argintăria sa veche de acasă, pe fețe de masă din cel mai fin damasc, pînă cînd coloneii parașutiști exasperați de incapacitatea sa se revoltă și îi iau comanda din mînă. Ceea ce vedea Vintilă, și eu prin el, erau craterile de noroi deschise de obuzele de 75, ba chiar și de 105, rafalele luminoase ale proiectilelor izbucnind în snopuri neîntrerupte din katiușele de pe coline, infirmierii alergînd în toate părțile, transportînd tot mai mulți răniți în spitalele subterane, și perdelele continui ale ploii torențiale, potoapele aduse de muson, mai

ales spre sfîrșitul lui martie, malurile clișoase ale tranșeelelor și, învălmășite cu baloturile de alimente, muniție și medicamente căzute din cer cam la întîmplare, cadavrele camarazilor ce trebuiau adunate, și, răsărind din tranșee doar la cîteva metri depărtare, chipurile schimonosite de groază ale mărunților soldați vietnamezi purtînd aceleași căști și uniforme de camuflaj ca și ei, dobîndite din baloturile parașutate de francezi dar picate în mîinile lor. Aceleași chipuri, exprimînd de astă dată ura triumfătoare (dacă se mai putea citi ceva în ele în haosul înfrîngerii) îl înconjurau pe Vintilă și ai săi în clipa în care s-au predat. Unde s-a petrecut aceasta: la *Anne-Marie*, la *Isabelle* sau, poate, la *Huguette*, unde legionarii din al doilea batalion de parașutiști au atacat nebunește dar, căzînd sub un foc intens de artilerie și mitraliere, cerînd întăriri prin radio la comandamentul batalionului, acesta nu răspundea căci radioul lor era deschis pe o altă frecvență, la *Huguette* unde parașutiștii Legiunii sunt copleșiți în cele din urmă de o întregă divizie de vietnamezi, „divizia de fier“ 308? Oriunde s-ar fi petrecut aceasta, legionarul nostru a făcut parte din acel batalion de parașutiști care va fi denumit „trupa de aur“ a războiului din Indochina. Nu știu nici dacă a auzit cîtecele revoluționare difuzate fără încetare, în ultimele zile ale bătăliei, de comuniștii viet-minh, peste cîmpul plin de leșuri și agonizanți, sau pe locotenent-colonelul său Lemennier citînd, la 30 aprilie 1954, conform tradiției Legiunii, la postul de radio al bazei, evocarea luptei de la Cameron, acea pagină sumbru-glorioasă, simbol al morții eroice, lipsită poate de promisiunea învierii, dar nu de aceea a nemuririi.

Predarea subofiterului Vintilă Ion n-a fost, fără îndoială, atît de solemnă ca aceea a colonelului de Castries, în uniformă de mare gală, înconjurat de statul său major. Și nici ceea ce a urmat pentru el și ceilalți legionari de rînd n-a fost la fel cu ceea ce a urmat pentru șefii lor. Căci pentru el ca și pentru camarazii săi începea „Marșul morții“ – cum va fi denumit mai tîrziu calendarul impus celor căzuți în mîinile viet-minh-ului. Coloanele de prizonieri epuizați, înfometaji după săptămîinile de asediu, cu mulți răniți și bolnavi printre ei, trebuie să facă cîinci-șase sute de kilometri pe jos. Patruzeci de zile de mărșăluire, pentru unii; mulți se prăbușesc și mor sau sunt omorîți de soldații de pază. Și-apoi, supraviețuitorii sunt risipiți prin sate izolate în munți, de unde nu e scăpare și unde nu e scăpare.

Privitor la chinurile îndurate în prizonierat, Vintilă era foarte discret. Lăsa însă uneori să se înțeleagă că, în ciuda malariei, a diverselor „febre“ care îi secerau acolo, a foamei crîncene și a tuturor celorlalte suferințe, zilele ca să nu spun anii din celulele temnițelor românești i se păreau mai greu de suportat. Aventurierul iubitor de libertate dintr-însul ar fi preferat poate riscul febrei galbene sub cerul deschis (căci nu era liber nici acela) cerului închis din bolgia trădătorilor. Amintea sobru pieirea multor camarazi în prizonierat. Dar și despre ei știa doar puține lucruri, din pricina risipirii lor prin sate îndepărtate între ele. Nu cunoștea, firește, ceea ce știm azi: că în mai puțin de un an după înfrîngerea de la Dien Biên Phu, cînd, în urma semnării a-

cordurilor de la Geneva, vietnamezii aveau să elibereze 11.000 de camarazi ai săi, alții 26.000 vor fi pierit în acele sate mai cumplite decît cele mai sinistre lagăre. O mortalitate de vreo 70% în nici un an era monstruos. Cît despre prizonierii vietnamezi care au luptat alături de francezi, 90% dintre aceștia au pierit în lunile de „prizonierat“.

Pace morților. Dar dintre cei vii, vreau să spun dintre prizonierii supraviețuitori, soarta cea mai neagră au avut-o cei originari din țările comuniste ale estului european. Despre aceștia nici azi, aproape o jumătate de secol mai tîrziu, numeroasele lucrări dedicate războiului din Indochina, pe care le-am cercetat, nu amintesc nimic. Sau aproape nimic. Se afirmă doar că numărul acestor „repatriaji cu forța“ este „foarte greu de stabilit“. Cît despre soarta lor?...

Nu știu nici eu nimic despre legionarii maghiari, cehi, polonezi sau alții, care au fost constrînși să se întoarcă în țările din care fugiseră. Poate au fost mai norocoși decît camarazii lor români, poate nu. Cunoșc în schimb soarta acelor tineri români, care în loc să fie predați la eliberare autorităților militare franceze au fost îmbarcați într-un vagon cu destinația Republica Populară Română. Au traversat astfel China, apoi Uniunea Sovietică în toată lungimea ei, ajungînd în cele din urmă la Ungheni. Iar aici...

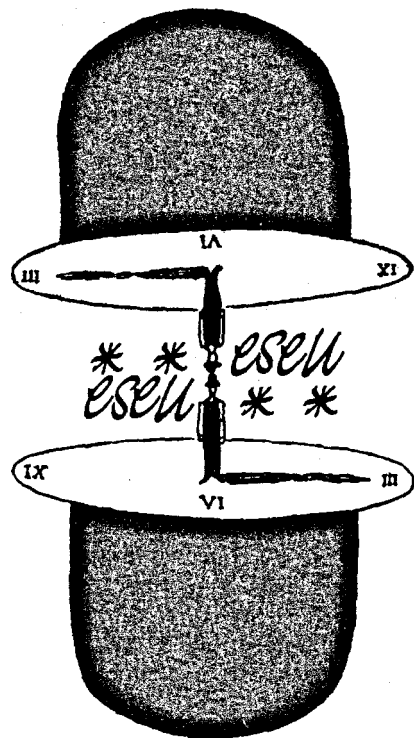
„Cînd am coborît din vagonul sovietic – îmi povestea Vintilă în subpămînta din Pitești –, ne-au înconjurat cîteva militari. Habar n-aveam, or fi soldați din armată, grăniceri, polițiști? Erau din trupele de Securitate, aveam să aflăm mai tîrziu. Printre ei, un civil părea să fie un fel de șef. Fercheș, zîmbitor, bine dispus, ne-a luat cu: «Măi băieți!». Ne-am pus pe așteptare. Ce mai... Hîrtii prea multe nu aveam de dat la verificat, dar se «verifica» ceva. Eram cu toții în jurul civilului, care nu știa nimic, orice îl întrebam, dar ne punea pe noi să-i povestim. De unele, de altele, despre războiul din Indochina (el îi spunea Vietnam), despre Legiunea Străină, dacă o dușesem bine pe acolo, cît ne plătea, cum ne distram cu fetele... Băieții erau atît de bucurători că aud în jur vorbă românească și pot sporovăi cu cineva, că-și dăduseră drumul. Stăteam cu toții în picioare, de parcă dintr-un moment într-altul am fi putut să o luăm din loc. Civilul ne asculta povestind, mai punea cîte o întrebare și iar ne asculta; se sprijinea cu cotul într-un picior pe care îl îndoise și-l proptise de o bornă, și din cînd în cînd spunea: «In-teressant». Apăsa curios pe «in», ni se părea de-a dreptul caraghios, și apoi iar o întrebare și încă o povestire și din nou «in-teressant». Restul îl știi de la camaradul nostru epileptic din Jilava. Vagonul-dubă, Gherla, procesul în închisoare și ploaia de condamnări pentru crima de «agresiune împotriva unui stat aliat».“

Fragment din *Abisul luminat*, lucrare închisă detenției în închisorile comuniste.

Rubrica DOSAR
este îngrijită de
Ion Vartic

O idee a lui Cioran

Ionel Necula

Mai întâi m-a surprins, apoi m-a intrigat, m-a iritat și m-a febrilizat – ideea pe care Cioran a comunicat-o Sandei Stoiljan în întâlnirile lor colocviale. Nenorocirea României, spunea scepticul de pe rue de l'Odeon, „se datorează faptului că a fost de dreapta la o epocă când ar fi trebuit să fie de stînga, că n-a avut un partid comunist, nici marxisti evoluți” (*Nori peste balcoane*, p. 263).

De bună seamă, România la care făcea referință Cioran era cea interbelică, când dreapta și stînga, la concurență, și în forme extreme, aduceau opțiunile multor popoare. Peste tabuurile bătrînei Europe se profilau cele două regimuri politice prototipate de Stalin și Hitler, fiecare cu implozia și izomorfismul lor iradiant. Ghiveciul politic european se pritocea în forme grave și barometrul indica un sensibil ascendent al dreptei excesive față de alternativa stîngii, aflată sub influența bolșevismului sovietic.

În liniile ei configurative România nu ieșea din acest cadru general european. În timp ce stînga românească era ca și inexistentă, dreapta – aflată în delir și în ascensiune – domina atmosfera și imprima țării direcția politică prelevată. Scos în afara legii, partidul comunist, ce nu depășea cîteva sute de membri, nepuținându-și propaga legal doctrina și programul de import, lucra subteran și toxic. Aversiunea românilor față de comunism izvora mai mult din colportarea zvonistică a unor postulate sardonice, decît din cunoașterea principiilor și a modului de punere în act de practica stalinistă. Lumea știa cîte ceva despre colhozuri, despre demolarea bisericilor, despre mîncarea la cazan și la gamelă, dar foarte puțin despre diabolismul exercițiului puterii, despre imensitatea Gulagului, despre marile deportări siberiene și despre mormanele de cadavre. Cortina de fier ascundea un regim criminal, dar puțin cunoscut lumii libere.

O mișcare comunistă activă în România acelor vremi i-ar fi scos metehnele la vedere și-ar fi ajutat procesul de cunoaștere și denunțare. Legalizarea ei ar fi antrenat, probabil, și vîrfuri intelectuale aventuroase, sau numai descumpănite, care, judecînd

după formula lui Clemenceau, s-ar fi trezit în cele din urmă, spre profitul unui proces general de înțelegere și de respingere în cunoștință de cauză.

Aceasta era miza lui Cioran. O afirma-se și în scrisoarea către Noica, publicată în 1957 la NRF; „pe cel care n-a cunoscut, pînă la treizeci de ani, fascinația tuturor extremismelor, mă întreb dacă trebuie să-l admir sau să-l disprețuiesc” (*Istorie și utopie*, p. 8).

Se înțelege că ideea lui Cioran, de aderență masivă și delirantă la mișcările extremiste, nu reprezentau soluții democratice, ci condiții prealabile pentru eventualele repieri în democrație. Nebunia exaltărilor ar fi fost urmată, odată cu vîrsta, de trezire, de limpezire, de reacție feed-back, ceea ce ar fi echivalat cu o adevărată însănătoșire a spiritului public. În mișcările politice, la fel ca și-n cele religioase, optimul unei divulgări o realizează faștii corifei, deveniți între timp erezici și dizidenți fanatici. Or, tocmai acest lucru a lipsit României. Neavînd o audiență masivă și elevată, comunismul românesc de dinainte de preluarea puterii n-a avut nici de unde să-și recolteze dizidenți credibili și convingători. Derbedeii și procleții încolonați politic din interese meschine și egoiste nu-i punem la socoteală.

De s-ar fi intrupat în mai multe zeci, sute de atitudini similare, gestul lui Panait Istrati ar fi avut, desigur, altă percepție și alte înrîuriri printre cei încercați de tentații bolșevice. Și-ar mai trebui să consemnăm și drama lui Al. Sahia care, la fel, după vizitarea „elizeului” sovietic, s-a întors atît de cutremurat de cele văzute, că nu-și găsea cuvintele de indignare și revoltă. Mulți dintre intelectualii prinși în hora delirului comunist s-au trezit cu timpul și-au dat seama public de rătăcirea lor juvenilă. La unii (Tușea), trezirea a venit mai tîrziu, la alții (L. Pătrășcanu) prea tîrziu. Au fost, oricum, prea puțini pentru ca trezirea să producă un impact profilactic și o detașare mîntuitoare.

Cioran a avut o înțelegere perfectă a învățaturii lui Marx; „carierea rezervată comunismului, spunea în *Istorie și utopie* (p. 114), depinde de viteza cu care își va cheltui rezervele de utopie. Atîta timp cît nu și le-a secătuit, va ispiți, iremediabil, toate societățile ce nu-l vor trăi pe pielea lor”. Dar cum pot fi epuizate „rezervele de utopie” ale comunismului, altfel decît prin însușirea lui directă, prin perceperea și evaluarea consecințelor derivate din punerea lui în act, și prin dezvăluirea misiunii lui criminale? Ce știa occidentalul statornic în simpatii comuniste despre această lume rascolnică, pînă la apariția cărții lui Soljenițîn despre barbarismul Gulagului comunist? Mă tem că nu mai mult decît știa cetățeanul german, cu simpatii naziste, despre camerele de gazare. Și unii și alții făceau un prozelitism naiv, de fațadă, de conjunctură, fără o cunoaștere deplină a temeiurilor, a culiselor, a subteranelor. Cor-

tina de fier conserva utopia comunismului, chiar și după ce devenise exercițiu politic și se ipostazia ca leprozerii ale spiritului liber și a vieții democratice. Asimilarea lui ca soluție politică trăda o nevoie grabnică de iluzie, de utopie și de amăgire, dar și o lăhamite de identitate, o dorință ascunsă de masificare, de anonimizare. Pentru omul modern, condiția de existență responsabilă devenise trudnică și obositoare, iar despovărea de identitate și înmasarea lui benevolă într-o formă de colectivitate iresponsabilă și resentimentară la indicii valorice răspundea, cît de cît, acestei dorințe subcutanate de depersonalizare.

Încercat de ispitele vegetării și disoluției, eul modern se trăgea spre forme de reactivare încolonată, anonime și securizante, dar, pînă una-alta, dreapta specula mai bine aceste dispoziții subiective. În seama comunismului n-a mai rămas decît exersarea manierei de luptă subversive pe care liderii lui aveau s-o desăvîrșească odată cu luarea puterii. A experimentat atît de bine menajeria activității în bandă și recuzita tehnicilor conspirative că putea, într-adevăr, să provoace neliniște și stări de spirit negative, profitabile. Totul se făcea subteran, nimic la lumina zilei. Cum să pornești o cruciadă împotriva a ceva ce nu se vede?

Comunismul este un fruct al Occidentului și Noica avea dreptate să reproșeze Apusului că l-a predat Răsăritului într-o formă epistemologică „neîmblinzită” și neomologată aplicativ. Pericolul era așa de mare că nu mai putea fi lăsat în seama conștiinței publice și a reacțiilor neutralizante aleative, ci trebuia pus direct sub monitorizare internațională precum, altădată, fascismul.

Pendulăm de fapt printre idei ipotetice pentru că, de regulă, pe unde-a ajuns la putere, comunismul n-a reprezentat o opțiune liberă, ci a fost impus cu anasina și prin tehnici represive, spăimoase. Nu cred că un puternic curent de stînga, în România interbelică, dar și în alte țări, ar fi putut stăvili ascensiunea, dar, cu siguranță, ar fi ajutat procesul de înțelegere a patologiei lui și-ar fi girat o acțiune de rezistență mai plenară, mai dîrză.

Făcută în ianuarie 1988, remarcă lui Cioran trăda, poate, tocmai insatisfacția acestui proces de disoluție care n-avea, la acea dată, amplexarea din alte țări. Numai că, sub pojghița aparentă a resemnării clo-coteau, și la noi, involburări adînci, ce-aveau să stîrnească tornada căderii.

L BIBLIOTECI * * * * ÎN AER IB ER

Lev Tolstoi Jurnal (II)

– fragmente despre România –
traduse de JANINA IANOȘI

9 iulie. Dimineața și toată ziua am petrecut-o, pe de o parte, lucrând la *Insemnările artificierului*, pe care, de altfel, le-am terminat, dar de care sunt atât de nemulțumit, încât mai că ar trebui, fie să refac totul din nou, fie să le abandonez de tot, dar să nu abandonez numai *Insemnările artificierului*, ci în general să mă las de literatură; întrucât dacă un lucru ce părea extraordinar în concepție iese în realitate un fleac, înseamnă că cel care s-a apucat de el nu are talent. Pe de altă parte, am citit Goethe, Lermontov și Pușkin. Pe primul îl înțeleg prost, în plus nici nu pot, oricât m-aș strădui, să încetez să văd ceva ridicol (*du ridicule*) în limba germană. La cel de al doilea am găsit că începutul lui *Izmail-Bei* e cât se poate de frumos. Poate mi s-a părut așa pentru că încep să iubesc Caucazul cu o dragoste fierbinte, chiar dacă post-mortem. Într-adevăr, e frumos acest ținut sălbatec în care se împletesc atât de ciudat două lucruri opuse: războiul și libertatea. La Pușkin, în schimb, m-au cucerit *Țiganii*, pe care, ciudat, pînă acum nu i-am înțeles.

Deviza jurnalului meu ar trebui să fie „*Non ad probandum sed ad narrandum*”.

10 iulie. De scris n-am chef și, am mai spus, n-am intenția să mă constrîng pentru nimic, *par parti pris*. De aceea voi spune doar că i-am citit pe La Fontaine și pe Goethe, pe care din zi în zi încep să-i înțeleg mai bine, și că am scris pe curat *Insemnările artificierului*, foarte puțin și cu lene, fapt pe care mi-l reproșez.

11 iulie. Am recitat *Un erou al timpurilor noastre*, l-am citit pe Goethe, și doar spre seară am scris, foarte puțin. De ce? lene, nehotărîre și pasiunea de a-mi contempla mustățile și coșurile. Fapt pentru care îmi aduc două muștrări. I-am încredințat azi lui Boborikin, care a fost aici și se duce la general, raportul meu cu privire la transfer. Încă un reproș, pentru că am rîs de Olhin de față cu Boborikin.

11 iulie. Olhin a venit de dimineața la mine să mă anunțe că se duce la Leovo¹ și că ar dori să-mi încredințeze mie caii și treburile lui, lucru de la care fără voce m-am eschivat, spunîndu-i că nu am bani. Într-adevăr, mă aflu din nou într-o situație financiară foarte dificilă: nici o copeică, cel puțin pînă la mijlocul lui august, nu se întrevede nicăieri, excluzînd banii de furaje, și-i mai

sunt dator și doctorului. Spun nu se întrevede, pentru că am primit azi „Sovremennik”-ul și sunt convins că manuscrisele mele zac pe undeva la vamă. Voi clarifica acest lucru imediat ce mă înzdrăvesc. Seara am avut prilejul să-mi pun la încercare închipuirea cu privire la renașterea mea la o viață veselă. Extrem de drăguța fiică măritată a gazdei, care a cochetat prosteste cu mine, în neștire, și-a exercitat înrîurirea asupra mea, în ciuda faptului că m-am constrîns cît am putut; am suferit ca pe vremuri, adică îngrozitor, de timiditate.

În convorbirea avută azi cu doctorul, mi-a dispărut părerea prostescă și nedreaptă ce mi-o făcusem la adresa valahilor, părere generală în toată armata și pe care mi-am însușit-o de la nătărăii cu care am avut de-a face pînă acum. Soarta acestui popor este duioasă și tristă. Am citit azi și din Goethe și drama lui Lermontov², în care am descoperit multe elemente noi și frumoase, și *Casa Rece*³ a lui Dickens. E a doua zi că încerc să compun versuri. Să vedem ce o să iasă din asta.

Deocamdată am să-mi reproșez doar lenea, deși am scris și am plănuit multe lucruri bune, totuși prea puțin și lenevos.

12 iulie. De dimineața mi-am simțit capul greu și nu m-am putut constrînge să lucrez. Toată ziua am citit „Sovremennik”. Esther (*Casa rece*) spune că rugăciunea ei din copilărie consta în promisiunile pe care le făcea lui Dumnezeu: 1) de a fi totdeauna muncitoare; 2) sinceră; 3) mulțumită; 4) de a se strădui să dobîndească dragostea celor din jur. Cît de simple, cît de duioase, ușor de îndeplinit și mărețe sunt cele 4 reguli. [...]

13 iulie. [...] Dimineață tîrzie, deoarece m-am sculat la 10, am citit despre Muntenegru, am scris cîte ceva și am flecărit cu camarazii care au venit la mine. După masă a trebuit să mă constrîng să scriu; puțin și neclar. Pe la ora 9 a venit Bartolomei și cu el am ieșit pentru prima oară, am fost la Herăstrău și am stat de vorbă pînă la 12. Aș putea să-mi fac reproșuri pentru lene, dar luînd în considerație străduințele și boala, mă iert; în schimb ticăloșia de a fi cerut doctorului să-mi facă o incizie și apoi de a mă fi speriat și de a-l fi rugat s-o amîne, merită bătaie, bice.

14 iulie. [...] Înainte de a da curs transferului meu, bătrînul bașibuzuc ține neapărat să-l anunțe în prealabil pe kneaz. Poate că ar fi cazul să mă gîndesc mai mult la acest transfer. Poate că nu voi reuși să-mi transform caracterul și fac doar o prostie, și încă esențială, din dorința de a-l transforma. Să fie oare lipsa de hotărîre acel defect capital pe care trebuie să-l îndrept? Nu există oare două feluri de caracter, demne de același res-

pect: unele hotărîte, altele meditative? Nu cumva fac parte din a doua categorie? Și dorința de a mă îndrepta nu este ea oare dorința de a fi ceea ce nu sunt, cum spune Alphonse Karr? Mi se pare că acesta-i adevărul. Există defecte mai categorice (absolute), cum ar fi lenea, minciuna, irascibilitatea, egoismul, care sunt întotdeauna defecte.

15 iulie. Astăzi m-a trezit devreme doctorul, și, datorită acestui fapt, am scris de dimineață destul de mult – am tot refăcut cele vechi – descrierea soldaților. Seara am mai scris de asemenea un pic și am citit *Verschwörung von Fiesko*⁴. Încep în general să înțeleg drama. Deși merg aici pe un drum cu totul opus drumului pe care merge majoritatea, sunt mulțumit de acest lucru, ca de un mijloc ce-mi aduce o nouă desfătare poetică. După ceai au trecut pe la mine Subin, Țișkevici și Verjbițki, care mi-a povestit minunat multe lucruri interesante despre întîmplarea de la Slobozia⁵. Sunt foarte nemulțumit de mine, în primul rînd pentru că am stat toată ziua să-mi storc coșurile care îmi acoperă obrazul, și corpul, și nasul, ceea ce începe să mă chinuie, și, în al doilea rînd, pentru furia prostescă care m-a apucat dintr-o dată, în timpul dejunului, contra lui Alioșka⁶.

16 iulie. De la 10 la 2 am scris neclintit și am terminat descrierea soldaților; în schimb, și pe mai departe merge greu. Seara a fost pe la mine D. Gorceakov și prietenia pe care mi-a arătat-o mi-a produs acea minunată zvîcnire a inimii pe care o produc la mine sentimentele adevărate, și pe care n-am mai încercat-o de mult. După aceea a trecut Bartolomei și, cu siguranță, l-am supărat un pic, spunîndu-i că are o pronunție defectuoasă. E timpul să încetez de a mai avea de a face cu tineretul, deși niciodată n-am avut de-a face cu el pe-ndelete, așa ca alții. E vorba însă de faptul că actualmente mi-e mai ușor și mai plăcut să fiu împreună cu bătrîni decît cu persoane foarte tinere. Sănătatea – așa și așa. Am uitat să notez ceva frumos sau important, nu-mi mai amintesc ce anume. Deocamdată îmi fac o muștrare doar pentru Bartolomei.

18 iulie. Dejunul meu n-a reușit: nici Gorceakov, nici doctorul n-au putut veni. Singur Bartolomei mi-a mîncat purcelul și s-a arătat entuziasmat de Schiller. Înainte de masă am citit, după masă am citit și – lucru ciudat – am dormit pînă la ora 8, așa că toată ziua n-am făcut nimic. Noverejki mi-a adus 45 de ruble, din care am de gînd să-i dau doctorului 40, iar din rest, mai îm-

⁴ Dramă de Schiller, scrisă în anii 1782-83. Tolstoi transcrie titlul greșit, cu litere gotice, *Viesko*.

⁵ Episod al luptelor cu turcii, ce avuseseră loc la sfîrșitul lunii iunie, cînd generalul FI. Soimonov, rămas fără întăriri, a trebuit să părăsească Giurgiu și Slobozia.

⁶ Alexei Stepanovici Orehov.

¹ Mică așezare pe malul stîng al Prutului.

² *Mascarada*, apărută în 1842.

³ Titlul original al romanului – *Bleak Habsburg*.

prumutînd ceva de la Gorceakov, să mă duc la Buzău și să aștept acolo Statul-major și însănătoșirea. Între timp merit o grămadă de muștrări: 1) pentru fantezia prostească și, în special, pentru fantezia nerealizată de a cumpăra calul de la Nikolaiev, și, 2) pentru ziua întreagă fără vreo activitate.

[20 iulie. Moara Domnească] 19, 20 iulie. Ieri dimineața am citit și m-am pregătit de plecare. Seara m-am dus cu Malișev, fără nici o noimă și cât se poate de nehotărît, la Moara Domnească, unde mi-am și petrecut toată ziua. Pentru aceste două zile îmi reproșez: 1) lipsa de hotărîre în cazul plecării; 2) nervozitatea de ieri dimineață la adresa lui Alioșka și 3) puțin – lenea de ieri.

21 iulie. [Sinești.] Dimineața devreme m-am trezit și am plecat la Sinești. În general sunt nemulțumit de ziua de azi. [...] Aseară am uitat să notez plăcerea pe care mi-a făcut-o Schiller cu al său *Rudolf de Habsburg*⁷ și cu câteva poezii filosofice mai mici. În prima, este minunată simplitatea, plasticitatea și poezia veridică și liniștită. În schimb, în a doua m-a uimit, mi s-a înscris în suflet, cum spune Bartolomei, ideea că, pentru a înfăptui ceva mare, trebuie să-ți concentrezi toate forțele sufletului într-un singur punct.

Reproșuri: 1) pentru hotărîre și faptul că nu m-am abținut și am mîncat brînză; 2) pentru trîndăvia de toată ziua, în special dacă nu lucrez măcar acum un pic.

22 iulie. Din nou un transfer, în ciuda căruia aș fi fost mulțumit de ziua de azi, dacă n-ar fi fost pretenția prostească a lui Krîjanovski să mă duc la Leovo. M-am dus de dimineață la el și am avut slăbiciunea de a nu-l trezi din somn; pe urmă am așipit, am mîncat și am scris puțin. Sănătatea mi-e bună, iar mîine mă înfățișez în fața celor doi comandanți și predau ambele rapoarte; Reproș pentru nehotărîrea cu Krîjanovski.

23 iulie. Azi m-am dus să mă prezint conducerii și să mă explic⁸. A reieșit că Krîjanovski a spus să mă duc la baterie. Tișkevici mi-a șoptit acest lucru, iar eu m-am dus la Krîjanovski cu buzele tremurînd. Dar, în ciuda furiei mele, am dovedit slăbiciune și am permis ca lucrurile să fie mușmalizate. În restul timpului am citit o povestire drăguță de Bernard și i-am scris o scrisoare lui Valerian. Mai puțin ca oricînd, din ziua însănătoșirii mele, mă simt capabil de o viață în societate și de o atitudine de viață indiferent-amuzată. Am înaintat încă un raport privind transferul.

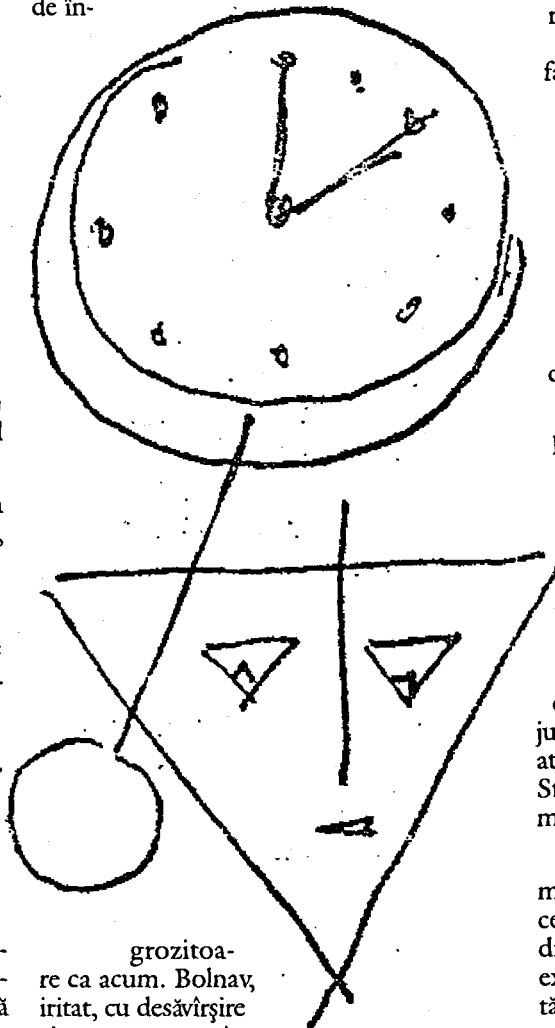
Îmi reproșez lenea. Toată ziua n-am făcut absolut nimic.

24 iulie. [Curești?] [...] Ciudat, dar numai acum am remarcat unul din importante mele defecte: înclinația jignitoare, în măsură să provoace invidia celorlalți, de a scoate în evidență toate avantajele de care dispun. Pentru a trezi dragostea față de tine, trebuie, dimpotrivă, să ascunzi tot ceea ce te face să ieși din regula generală. Tîrziu am înțeles acest lucru. Nu voi înainta raportul pînă cînd nu voi fi în stare să fac rost de cai, și voi întrebuița toate mijloacele pentru asta. Deocamdată nu voi avea cu ni-

meni alte relații decît de serviciu. Îmi reproșez lenea.

25 iulie. Am plecat din Curești devreme și tot drumul m-am chinat teribil, atît fizic – fața îmi ardea îngrozitor și se spunea – cît și moralmente. Așa-ziișii aristocrați trezesc în mine invidie. Sunt un meschin și un invidios de nelecuit. [...]

26 iulie. [Buzău.] Din nou transfer la Buzău. Bașibuzucii parcă anume s-au înțeles să fie deosebit de amabili, dar în mine s-a adunat prea multă fiere. M-am sălbăticit. Și din nou l-am jignit pe Tișkevici. În general îmi amintesc să fi fost, în toate privințele, rar într-o situație atît de în-

grozitoare ca acum. Bolnav, iritat, cu desăvîrșire singur, am reușit să le devin tuturor antipatic, în cea mai proastă și echivocă situație din punctul de vedere al serviciului, și fără bani. Trebuie să ies din această situație. Să-mi îngrijesc sănătatea mai susținut, să suport neplăcerea unei noi apropieri de camarazi. Să mă explic cu generalul sau cu Krîjanovski în legătură cu serviciul și să fac rost de bani. [...]

27 iulie. Toată ziua am stat pe loc, nu m-am văzut cu nimeni în afară de Tișkevici și de aghiotanți, care, după cum am impresia, fug toți de mine, ca de un *disgracié*. Caraghios! Sunt mulțumit de ziua de azi, cu excepția lenii și a celor două fete ale gazdei, cărora nu m-am putut hotărî să le spun nici două vorbe, și m-am plimbat două ore în jurul casei. Anumite idei mi-au venit în cap, dar simt cum mintea mi se tocește, cum îmi dispare dragostea, și respectul, și încrederea în inteligență și cum cad în lumea ideală, neorientîndu-mă, în consecință, așa cum ar trebui, spre lumea practică. Una dintre ideile pe baza cărora am ajuns la acest raționament a fost anume aceea că e zadarnic să

dobîndești dragostea aproapelui. La Dickens ea stă alături de celelalte reguli, dar nu poate fi o regulă de bază, deoarece ea este una compusă, constînd din multe altele. Altfel însă, în ciuda acestui fapt, ea este mai de înțeles, întotdeauna mai ușor de amintit și oarecum mai apropiată inimii decît celelalte reguli fundamentale, ca de exemplu să fii modest, mulțumit, sincer. [...]

29 iulie. Îndreptarea mea merge minunat. Simt cum relațiile mele cu oamenii de tot felul devin plăcute și ușoare de cînd m-am hotărît să fiu modest și m-am convins că nu e deloc necesar să pari întotdeauna mare și infailibil. Sunt foarte vesel. Deie Domnul ca această veselie să decurgă din mine însumi, așa cum mi se pare; din dorința de a le fi tuturor plăcut, din modestie, din a nu fi supărațios și din atenție față de ieșiri. În cazul acesta aș fi tot timpul vesel, și aproape tot timpul fericit. [...]

30 iulie. [Râmnic.] Am trecut călare la Râmnic. Bătrînul⁹ nu mă salută în continuare. Amîndouă aceste lucruri mă înfurie. Cu bașibuzucii întîlniți m-am purtat bine. Cu Krîjanovski m-am explicat. Nu știu de ce, dar mă sfătuieste să-mi cer deplasarea într-o baterie căzăcească; sfat pe care n-am să-l urmez. [...]

31 iulie. [Focșani.] Încă o deplasare, pînă la Focșani, în timpul căreia am mers cu Mongo¹⁰. Un om gol pe dinăuntru, dar cu convingeri ferme, chiar dacă greșite. Cu acest prilej generalul a binevoit probabil să se intereseze de sănătatea mea. Porcul! M-am scobit în nas și n-am scris nimic – iată două imputări pentru ziua de azi. Ultimul reproș se repetă cam des, deși campania mi-ar putea sluji în parte ca justificare. Relațiile mele cu camarazii devin atît de plăcute, încît îmi pare rău să părăsesc Statul-major. Cu sănătatea *s-ar părea* că e mai bine.

1 august. M-am sculat tîrziu și toată dimineața l-am citit pe Schiller, dar fără plăcere și fără poftă. După masă, deși am fost dispus să lucrez, am scris, din cauza lenii, extrem de puțin. Toată seara am petrecut-o tîlălăindu-mă după fete. Multe lucruri interesante s-au întîmplat pe ziua de azi: și lectura pentru ordonanță, și rendez-vous-ul din grădină, și înșelătoria lui Subin. Despre toate acestea voi scrie mîine, întrucît acum este 2½. Pentru ultima oară îmi imput lenea. Dacă mîine nu lucrez iar nimic, mă împușc. Și-mi mai reproșez și nehotărîrea împardonabilă cu muierile.

2 august. Dimineața am scris puțin la *Însemnările artificierului*. După masă am dormit și m-am dus la Zamfira, cu succes. [...]

5 august. M-am sculat devreme și m-am apucat imediat cu plăcere de scris. Am scris bine, pentru că am scris cu plăcere, sfîrșitul episodului cu ghiuleaua. Dar vai, pe la ora 12, am descoperit că încă nu m-am vindecat și, ca totdeauna, această constatare m-a influențat atît de puternic, că nu m-am mai putut apuca de nimic. După masă m-am dus călare la Gorceakovi și am stat să joc șah cu Zolotariov, cam 2 ore. În schimb seara, prostește, fără nici rost, am fost în grădină.

⁷ Balada lui Schiller, *Contele de Habsburg*.

⁸ Cu prilejul ordinului dat de Krîjanovski, ca Tolstoi să se ducă la Leovo.

⁹ A.O. Serjputovski.

¹⁰ Alexei Arkadievi Stolișin.

la Danenberg. Încă o regulă ce mi s-a conturat în ultima vreme: nu juca și nu-ți spune părerea despre oameni. Mă învinuiesc de lene seara, și pentru Danenberg.

6 august. Toată ziua n-am făcut nimic și am jucat cărți. Două imputări grave.

[11 august.] 7, 8, 9, 10, 11 august. Am fost la Birlad și mi-am îndeplinit cu bine misiunea primită. Krijanovski mă înfurie cu manierele sale. „Dragă amice!“ Amîndouă serile, de după venirea mea, am fost pe la vecini și am jucat cărți. Pentru primul lucru îmi sunt recunoscător, pe al doilea mi-l reproșez, ca și faptul că n-am scris nimic în tot acest răstimp.

12 august. [Focșani.] Dimineața am început-o bine, am lucrat, dar seara! Dumnezeu, oare n-am să mă îndrept niciodată?! Am pierdut la joc restul banilor și am pierdut și ce n-aveam cum plăti – 3 mii de ruble. Miine îmi vind calul.

Cum voi face, nu știu, dar simt *qu'il me faut un coup de tête pour sortir de cette position*. Seara am fost din nou la Danenberg. Activitate și abstenență.

13 august. M-am trezit destul de devreme și dimineața am lucrat bine, dar în schimb după amiază – excluzînd splendida comedie *Rămîne între noi*¹¹ – m-am bramburit toată seara. [...]

15 august. M-am sculat devreme și m-am dus la Odobești. Într-un fel, această plimbare nu mi-a reușit. Am scris puțin și foarte prost, am dormit, m-am dus la curse și seara mi-am pierdut-o acasă. Repet ceea ce am mai scris: am trei defecte principale de care trebuie să scap: 1) lipsa de caracter; 2) irascibilitatea și 3) lenea. Voi urmări cu toată atenția posibilă aceste trei vicii, și voi nota. Doar după aceea, dacă mă dezbar de ele, mă apuc de îndeplinirea celorlalte două reguli – mulțumirea și dobîndirea dragostei. Dar mă voi strădui încă de pe acum să nu le scap din vedere.

16 august. M-am sculat cam pe la ora 7, am scris destul de bine, deși puțin, am luat dejunul, din nou am mai scris puțin, m-am ținut după o muierușcă, am stat la Stolîpin, apoi am discutat în contradictoriu pînă la îngreșare despre păcatul original și de aceea mă duc la culcare prost dispus. De dimineață am strigat la Nikita¹² – irascibilitate. 1) Am lenevit de față cu Andropov. 2) Am alergat după o muieră, cu toate că-mi dădusem cuvîntul să nu mai îmbrățîșez pe nimeni cel puțin o lună, și chiar și atunci numai în caz de dragoste. – Lipsă de caracter. 3) Am discutat cu înflăcărare în contradictoriu – irascibilitate. 4) Deci, irascibilitate 2, lipsă de caracter 1 și lene 1. Mai important decît orice este pentru viața mea îndreptarea acestor vicii. Cu această frază îmi voi termina de acum înainte jurnalul meu, în fiecare zi.

17 august. [Tecuci.] În timpul drumului de la Focșani la Tecuci m-am întîlnit întîmplător cu generalul și cu Stolîpin, am petrecut vremea în mod plăcut, în afară de micul

dejun în timpul căruia am fost nehotărît – timid. La amiază am dormit bine, am citit o comedie minunată – *Sănicia nu-i un viciu*¹³ – m-am plimbat și am scris cîteva pagini. Imputări pentru ziua de astăzi: 1) am țipat la Alioșka; 2) am fost nehotărît în relațiile cu bătrînul; 3) la întîlnirea cu Krijanovski, seara; 4) m-am dus la Neverejski, cînd de fapt nu voiam să fac acest lucru; 5) seara m-am lăsat dus de visări și am lenevit. *Mai important decît orice este pentru viața mea îndreptarea celor trei vicii: 1) lenea, 2) lipsa de caracter și 3) irascibilitatea.*

18 august. [Birlad.] Marș de la Tecuci la Birlad. M-am comportat bine toată ziua, cu excepția 1) lipsei de hotărîre la prima întîlnire cu generalul, 2) la întîlnirea cu cei 2 Gorceakovi cu care sunt în conflict și 3) lenea de seară. În loc să citesc *die Räuber*¹⁴, aș mai fi putut scrie cîte ceva. *Mai important decît orice este pentru viața mea îndreptarea celor trei vicii principale.*

19 august. M-am sculat devreme, am scris destul de mult. Seara am fost la Stolîpin și am plecat de acolo cu un sentiment neplăcut. Sunt mulțumit de toată ziua, cu excepția unui

pic de lene în timpul lucrului. Aș fi putut să lucrez și mai puțin, și să fiu nemulțumit, dar sunt nemulțumit de faptul că în timpul lucrului mi-am permis să mă odihnesc.

Mai important decît orice este pentru viața mea îndreptarea celor trei vicii principale: Lipsa de caracter, Irascibilitatea și Lenea.

20 august. Am terminat *Tăierea pădurii Schwach*. Am luat dejunul la Stolîpin, am fost mult prea tăios cu Krijanovski. Seara am umblat brambura, nu cu gînduri frumoase, și din cauza aceasta ca și din pricina durerii de dinți nu mi-am scris planul cu ce am de gînd să fac. *Cel mai important pentru viața mea e îndreptarea celor trei vicii principale: Lenea, Irascibilitatea și Lipsa de caracter.* Azi o abatere în raport cu ultimul.

[23 august. Vaslui.] 22 și 23 august. Două marșuri de la Birlad la Vaslui. Două zile cu o îngrozitoare durere de dinți și de o totală inactivitate. [...]

24 august. Popas de o zi la Vaslui. Am trăit astăzi două impresii puternice, plăcute și folositoare. 1) Am primit de la Nekrasov o scrisoare măgulitoare despre *Adolescența*, care, ca întotdeauna, mi-a ridicat moralul și m-a stimulat pentru continuarea acestei îndeletniciri; 2) L-am citit pe Z.T. Ce ciudat, doar acum m-am convins de un lucru: cu

cît te străduiești să te înfățișezi oamenilor mai presus, cu atît mai jos te situezi în părerea lor. *La béquille de Sixte-Quint doit être le bâton de voyage de tout homme supérieur*. Toate adevărurile sunt paradoxuri. Concluziile directe ale intelectului sunt eronate, concluziile idioate ale experienței – fără greș. Azi l-am dezaprobat pe Stolîpin, m-am mîndrit cu scrisoarea de la Nekrasov și am lenevit. 3) *Mai important decît orice este pentru mine să scap de lipsa de caracter, de irascibilitate, de lene.*

27 august. [Iași.] 1) M-am supărat pe Alioșka; 2) Toată ziua n-am făcut nimic, exceptînd scrisul de dimineață și citirea unui minunat roman al lui George Sand; 3) nu m-am explicat cu Gorceakov; 4) l-am condamnat pe iuncher; 5) l-am lovit pe Nikita.

Cu sănătatea nu stau bine. Starea de spirit – cea mai neagră. Sunt extrem de slăbit și la cea mai mică oboseală am accese de febră. O zi grea, păcătoasă! *Mai important decît orice este pentru mine să scap de lene, de irascibilitate, de lipsa de caracter.*

28 august. Am 26 de ani. Am scris cîte ceva și m-am gîndit la multe. În timpul zilei m-am ocupat de Oglobje¹⁵, seara am citit *Onckel Tom's Hütte*. 1) M-am supărat de două ori pe Nikita. 2) Nu i-am spus lui Gorceakov despre frate-său.

3) L-am judecat pe Golînski. 4) Nu m-am apropiat de general. 5) Am cumpărat *Onckel Tom's Hütte*. 6) N-am spus. *Mai important decît orice este pentru mine să scap de lene, de irascibilitate, de lipsa de caracter.*

3 septembrie. [Sculeni.] Marș pînă la Sculeni. Chiar înainte

de graniță am căzut în păcat. L-am bătut pe Davidenko. *Mai important decît orice este pentru mine să scap de lene, de irascibilitate și de lipsa de caracter.*

6 septembrie. Mai important decît orice este în viața mea să scap de lene, de irascibilitate și de lipsa de caracter. Dragoste față de toți și dispreț față de sine.

7 septembrie. [Călărași.] Marș pînă la Călărași. O zi plăcută. *Mai important decît orice este pentru mine să scap de lene, de irascibilitate și de lipsa de caracter.*

[16 septembrie. Chișinău.] 11, 12, 13, 14, 15, 16 septembrie. M-am dus la Leticev. Multe lucruri noi și interesante. M-au durut dinții. Debarcarea de lîngă Sevastopol mă roade. Înfumurare și moleșală; iată tristele trăsături principale ale armatei noastre – comune pentru toate armatele unor state mult prea mari și puternice. *Să scap de lene, de irascibilitate și de lipsa de caracter.*

Am primit *Copilăria și Incursiunea*¹⁶. În prima am descoperit multe laturi slabe. În condițiile actuale, scopul temporar al vieții mele este să-mi amelioriez, să-mi redresez afacerile și să fac o carieră atît în literatură cît și în serviciul militar.

¹¹ Comedie de A.N. Ostrovski, apărută în revista „Moskvitianin“, în 1850.

¹² Ordonanța lui L.N. Tolstoi.

¹³ Comedie de A.N. Ostrovski, apărută în revista „Moskvitianin“, în 1854.

¹⁴ Drama lui Fr. Schiller.

¹⁵ Tolstoi transcrie greșit numele camaradului său de arme Oklobjio.

¹⁶ Extrasele din revista „Sovremennik“, unde povestirile lui Tolstoi apăruseră în numerele din septembrie 1852 și, respectiv, martie 1853.

Poeme de

Ion Mircea

The mold

„In the beginning, what was up
was not called the sky“
– Enûma Elish

When I write,
under the paper I write on,
another man, lying face up,
as if under a glass mold,
writes the identical text, from right to left.

I finish, I place a period
at the end of the manuscript. The other man,
from under the paper, far from ending,
goes on writing feverishly
in Greek, in Hindi, in squareblock Hebrew...

Sibiu in fog

Too much in the light for the first part of my life,
my body has become a film more and more faded, invisible,
and the fog is nibbling away at its edges.
In the Goldsmiths' Market there is fog.
I climb the Fingerling Steps shrouded in fog,
and up there, on the top of the Fingerling Steps, still in fog,
a Wallachian dance from the sixteenth century
with little bells chiming in the fog.

I continue in front of a watch-repair shop,
it is getting dark early again
and there is fog,
the light inside turns the window
into the window of a monstrous clock, made of thread,
a face beyond it stares at the passers-by
between the hands of the clock, through the fog.

Now all this has just fallen away
and the night is more and more softly eddying about me,
I squeeze together all these passages incurved toward the center
and in such focus, as if from another life,
this very landscape newly varnished with fog,
as if through an ancient magnifying lens comes back to life.

S.F.

Incomparable, this cedar oil
One drop
enlarges an image 400 times.
As if you banished the blue of sky and suddenly you saw,
deathly still in all their splendor,
the pieces of the microscope.
Colonies of mice
invading the cellars,
the robots' biographies, underground churches,
crows and blue flies devouring dirigibles,
transparent magnets attracting an old clearing
to the circumference of the sphere where it is kept,
on a winter night, among the royal cedars,
the formula of water, *The Wild Strawberries*
or Africa weeping like a glass of tar
drifting among icebergs.
In a thousand ways
one could read from the sky
that steaming swatch of skin.

Not a breathing thing anywhere nearby:
a village annihilated by the visitation of a tiger.

The Double

So distant is the dawning of day, and more distant still
in the forecasts of all interpreters. I share a destiny
with an old man bent in half
in the *Adoration of the Magi*
the one painted on a concave canvas. Probably beatitude
hasn't fully faded from my disfigured face.
My whole depiction speaks of a descent,
and, in truth,
growing old in the mountains, I spent my childhood in the sky.
I rarely lift my glance from the white clay.

With my back a little crooked,
I give a living impression I've been exhumed,
a globe huge but invisible.

In the night I stay round-backed,
my arms like clouds churning near my body.
Remembering, I am redeemed. Struck dumb.

The commune of paradise

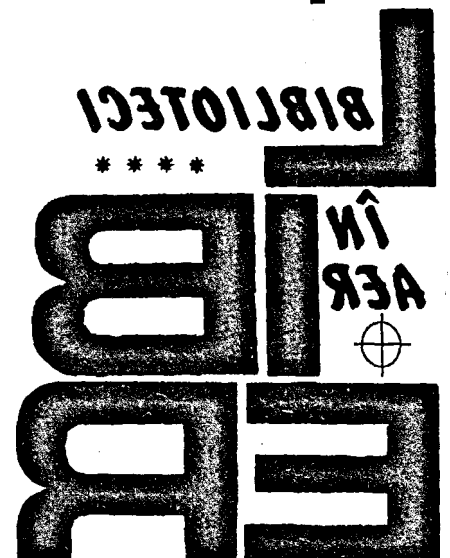
At last
here is my eye:
an archaic animal
with feathers and foliage –

and here is the light:
an egg with fine roots.

Jiva

Imagine two molecules of oxygen
eddying through the carnation-green of the ocean
toward the sky thousands of feet above,
those *jiva* abandoning their bodies and glueing themselves like
balloons
upon the ceiling of the universe –
and you will have the image of my eyes now seeking their sun
while they circulate through my body like orbs of blood.

Traducere de ADAM J. SORKIN și LILIANA URȘU

S U P L I M E N T

apărut cu sprijinul CENTRULUI DE RESURSE PENTRU DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ
și al FUNDAȚIEI PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ – ROMÂNIA,
în cadrul programului INTERFERENȚE CULTURALE ROMÂNNO-MAGHIARE

seria 2000-2001

Imaginarul colectiv (II)

Imaginea maghiarului în cultura română/
Imaginea românului în cultura maghiară

– masă rotundă –

Ion Pop: Iată o contribuție foarte densă în legătură cu mecanismul acesta foarte interesant de transgresare, de depășire a ideologicului prin o viziune estetică evident mai profund umană. L-aș invita acum pe dl Kántor Lajos care am observat, de câteva bune minute, c-a venit, să-și exprime punctul de vedere și să contribuie la discuția noastră.

Kántor Lajos: Mi se pare că toate exemplele arată că ele pot fi interpretate numai din punct de vedere istoric. Și m-aș asocia la cele spuse de dl Dávid Gyula, în legătură cu Tamási Áron, așa aduce un exemplu personal în legătură cu nuvela lui, cred că e un titlu mai bun *Stele de Transilvania*. Cel publicat nu este titlul corect, *Stele ardelenesti* sau *Stele transilvane*. Eu, la sfârșitul anilor '70 am fost rugat să alcătuiesc o antologie pentru Editura Tinerețului, în colecția Biblioteca Școlarului, pe atunci se numea Lyceum, unde așa fi vrut să introduc această nuvelă, după mine excelentă, a lui Tamási Áron, și n-am reușit, nu mi-a fost îngăduit s-o introduc. Această nuvelă este foarte semnificativă. Aș putea să amintesc și romanul celebru al lui Tamási Áron, *Abel*, în care figura românului este cu totul altfel decât în această nuvelă. Și după câte știu, în literatura maghiară este mai mult citit romanul amintit decât această nuvelă. Și dintr-o altă epocă, un alt scriitor, de data asta un scriitor român, Dumitru Radu Popescu, un scriitor mult mai bun decât se crede acum, are diferite romane cu figuri maghiare foarte interesante. Și este foarte interesant că un scriitor ca D.R. Popescu, care într-un timp mi-a fost prieten și care pînă în anii optzeci atît în spusele sale literare cît și în activitatea sa publică a reprezentat o atitudine echilibrată în problema minoritară, a putut să publice un roman antimaghiar, poate la comandă, în dictatura Ceaușescu. Aceste figuri de romane, acești scriitori ne vorbesc despre faptul că istoria și politica au însemnat foarte mult în trecut și în prezent.

Ion Pop: Vă mulțumesc. Iată încă niște exemple care ilustrează modul în care ideologia poate condiționa, deforma, deturna perspectiva asupra unei asemenea proble-

matici. L-aș ruga pe Ion Mureșan să spună câteva cuvinte.

Ion Mureșan: Eu zic că, sigur, și ideologiile sînt periculoase, dar zic că periculoasă este și tăcerea. Lipsa de comunicare este la fel de periculoasă și tocmai de aceea, aduc un cuvînt de laudă revistelor *Apostrof* și *Korunk* care au mijlocit aceste începuturi de comunicare pentru că, altfel se va întîmpla ca într-o cunoscută anecdotă pe care țin să v-o spun. Doamnele mă vor scuza, o să încerc s-o fac cît mai puțin pitorească. Ion cu Ianos merg la coasă, dimineața, pe cărare, unul în spatele altuia și nu vorbesc nimic, bineînțeles. Ajung acolo, cosesc toată ziua și nu vorbesc nimic. Mănîncă, nu vorbesc nimic. Pornesc spre casă, pe cărare, unul în spatele altuia. Cărarea se desparte și se opresc. Își iau rămas bun și, ca să-și spună ceva, Ion zice: uite mă Ianoș, faci sex, nu faci sex, vremea penisului trece. Și Ianos pleacă mai departe și se întîlnește cu Gyuri, și-i spune: măi Gyuri, Ion s-a stricat de cap, e șovin. De ce? Ce ți-a făcut Ion? Spus o vorbă tare urîță. Ce ți-a spus? Faci sex, nu faci sex, vremea trece, măi penisule! De aceea cred că este importantă comunicarea. Pentru că dacă stai o zi în-

treagă și nu vorbești nimic, traduci pe urmă tot felul de bazaconii. Eu susțin visul domnului Dávid Gyula, a celui instituit care să se ocupe cu cercetările acestea, ba chiar s-ar putea face chiar niște interesante teze de doctorat pe astfel de teme și pe urmă s-ar putea să se ajungă la două portrete: portretul românului în literatura maghiară, portretul maghiarului în literatura română și pot fi puse pe un perete și sper să nu se bată, ele, portretele! Vreau să revin și eu la o sursă, maghiarul văzut oarecum din afara spațiului transilvan. Este vorba de Nicolae Filimon pe care-l citesc întotdeauna cu mare plăcere. Este vorba despre notele sale de călătorie spre Viena. Și el numește episodul *O vizită neașteptată*, eu l-aș numi *O beție cu Kövesdi János*. Și dacă nu l-aș crede pe domnul Lazăr, un om și un cercetător serios, așa crede că de fapt nici nu a făcut cercetarea respectivă, ci s-au luat toate datele din Nicolae Filimon, pentru că nu mare lucru s-a schimbat în cercetarea făcută de dînsul de cele ce le spune Filimon. O să-mi permit să dau citate mai extinse pentru că sînt teribil de savuroase. În sfîrșit, ce constată Filimon care ajunge în Budapesta: „Obosit de a privi fiziono-

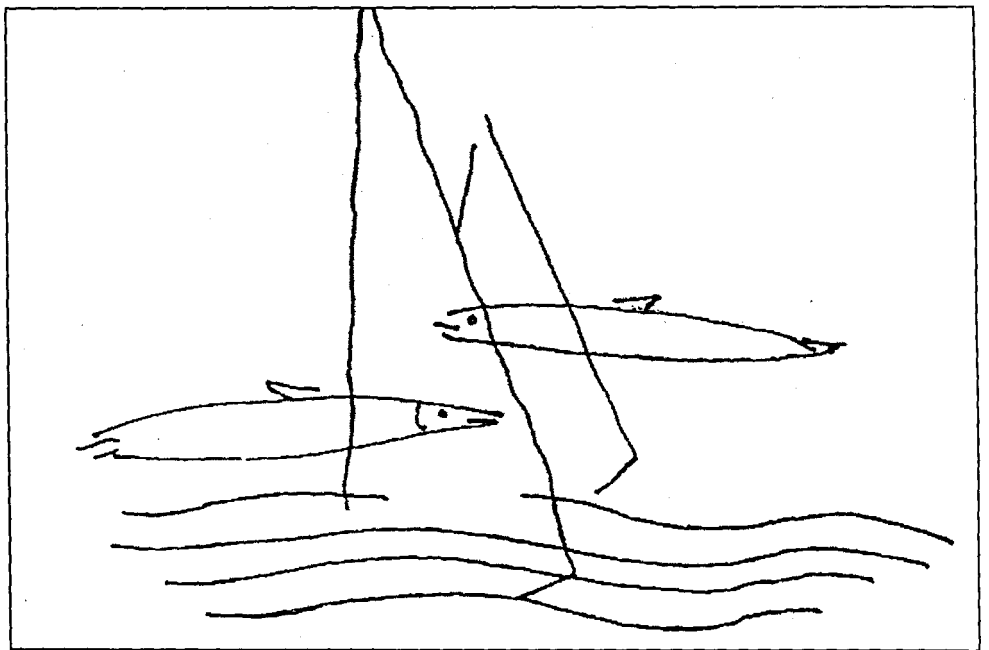
miile germane și slave, ce n-au întrînsel decît expresiunea tiraniei, a servilismului și a stupidității, eram să părăsesc capitala Ungariei chiar în ziua aceea. După o mică reflexiune îmi schimbai hotărîrea. Este peste măsură, îmi zisei, să fii degenerat atît de mult ferocii maghiari încît să nu găsești nici măcar unul care să justifice ideea ce au mai toți istoricii antici și moderni despre această cavalerescă națiune". Deci a umblat el prin toată Budapesta și nu găsea un gurul tipic. Cum apare maghiarul în viziunea lui Filimon la 1858, deci chiar înainte de marea unire. Și-acum să vedem cum îi descrie el pe maghiari. „Privii cu atenție fizionomiile acestor oameni și văzui că diferă mult de cele germane. Maghiarul în general are statură de mijloc. Corpul său se compune mai mult din mușchi și din oase. Capul maghiarului e potrivit. Ochii lor, uneori negri, alteori verzi și armași de niște sprîncene arcuite, mustățile unse cu cosmetic și sucite în sus dă acestor discendenți ai hunilor aerul bravurei și al eroismului. Femeile maghiare au și ele în trăsăturile lor cele frumoase un ce militar. Nu știu ce care inspiră respect și admirațiune. Cînd umblă, pașii lor și ținerea corpului sunt atît de mărețe, încît numai din aceasta ar putea cineva să distingă pe maghiari din toate popoarele ce locuiesc în imperiul austriac." Aici vorbește și de felul în care fac maghiarii conversație. Filimon pleacă cu un bagaj, o căutare a maghiarului din istoricii antici, din ce văzuse el, și voia să întîlnească maghiarul din iconografia istorică și literară pe care o avea el. Acuma se întîlnește cu realitatea. „Că să mărturisesc că conversațiunea maghiară nu seamănă deloc cu cea germană. Căci dacă aceștia din urmă se mulțumesc a-și bea rachiul sau paharul de bere, a-și fuma pipa lor și a schimba ministerul și politica imperiului de o sută de ori pe oră fără a se irita cît de puțin și fără a lăsa să se audă decît un *ja* sau *nein*, cei dintîi, dintr-o discuțiune de cea mai mică importanță sunt în stare să spargă mesele cu pumnii și să facă a se auzi cele mai teribile injurii de care limba maghiară are o mare cantitate", zice Filimon. Este relatată aici întîlnirea dintre Kövesdi și Nicolae Filimon, prezentările, conversația lor, care mie-mi plac teribil de mult. Sigur că Kövesdi nu poate da mîna cu Nicolae Filimon pentru că una era tăiată, o pierduse într-o luptă, iar la cealaltă îi lipseau cîteva degete. Ajung să-și plîngă unii altora de milă și zice Kövesdi: „Plîng căderea patriei mele, plîng pentru că în starea în care mă aflu nu pot să fac altceva mai bun pentru țara mea". Și începe cu tirania secolului în care trăim și pe urmă începe și Filimon să-i spună despre greșelile care le-au făcut maghiarii în revoluție: „maghiarii, ca popul cumințe cînd puseră mîna pe arme ca să-și dobîndească independența, căta să se gîndească mai întîi că Ungaria este locuită de mai multe popoare, toate cu tradițiunile, cu limba și aspirațiunile lor. Ca să unească aceste popoare la ideea cea mare a libertății, căta să le promiți ceva mai mult decît ce le da împăratul. Era necesariu să zdrobească privilegiile, să desființeze iobăgia [...] să proclame drepturi și îndatoriri pentru toți, libertate de religie și cunoștință și dreptul de existență națională." Apoi se plîng de agricultură, de comerț. Asta îi dă sfaturi la Kövesdi să dezvolte și ei „comerțiu" și agricultura. Asta spune că și în țară

la noi „agricultura și comerțiu stau în amorțire din lipsa căilor de comunicație", „artele și științele lipsesc cu totul din cauza puținei încurajeri și a lipsei totale a stabilimentelor necesare". Sînt înșiruiți apoi scriitorii, limba maghiară deși este aspră și foarte puțin poetică, literatura numără cîteva bărbați însemnați în litere: Teleki, Szabó, Mikó, Petófi, Náday, Csáki etc. Se laudă și al nostru cu ce avem noi. Iarăși ceva despre conversațiune. M-am întreat cum se înțelegea Filimon cu Kövesdi. „Lucrul n-ar fi fost cu puțință, dar căta să cunosc limba maghiară sau franceză, căci adevărații patrioți maghiari nu se servă în conversație decît cu aceste două limbi", deci cu maghiară și franceză. Așa că vorbesc ei în franceză și pe urmă ajung, bineînțeles, să țină niște toasturi absolut minunate. Închină cu vin roșu de Tokai. Ungaria se afla în suferință și spune Kövesdi: „Închin acest toast pentru unirea tuturor românilor, pentru redobîndirea drepturilor și libertăților lor și pentru prosperitatea materială și morală a acestei nobile națiuni. Fie ca Dumnezeu populilor să audă vocea mea". Și Filimon vine și el: „Ridic această cupă și urez Ungariei un viitor briliant și fericit. Ridic cupa aceasta în sănătatea adevăraților patrioți maghiari, a tuturor aceluia care se ocup cu fericirea frumoasei și eroice națiuni maghiare. Beau acest plăcut vin în memoria eroilor căzuți pentru sacra cauză a libertății Ungariei. Fie ca accentele mele să ajungă la Dumnezeu populilor și să-și întoarcă privirile asupra acestui brav popul". Pe urmă prietenia este atît de mare încît vine o trupă de ceterași ca să-i treacă și pe ei Dunărea cu barca și Filimon zice: „Zile să vie. În momentele acestea, iubite Kövesdi, simt atît de mult entuziasm pentru maghiari, că dacă ar fi cu puțință aș pune toată Ungaria în batelul meu". Sigur că a-

cate, intervenția dlui Lászlóffy Csaba, foarte interesantă, n-a putut fi înregistrată în întregime, din cauza unei defecțiuni tehnice. *N. red.*]

Ion Pop: Eu vă mulțumesc, însă cred că Ion Mureșan, dacă a spus acea anecdotă, n-a spus-o cu rea intenție, ci dimpotrivă, ar putea fi interpretată chiar invers decît...

Ovidiu Pecican: Cer iertare că revin stîrnit de contribuția distinsului domn coleg. Cred că, în esență, domnia sa are dreptate. Îmi amintesc că bunicul meu vorbea și maghiară și germană, ceea ce mie nu-mi este perfect lă îndemîină. Deci, problemele pe care dînsul le ridică, în esență, sînt reale. Voiam să salut contribuția onestă, cinstită a colegului nostru, și să spun că, poate îngroșînd puțin și subliniind, că faptul că ne aflăm cu toții aici și discutăm în această manieră cinstită e un început. Creem un spațiu comun sau îl recreem pentru că el a existat și poate, așa cum făcea Nicolae Filimon și prietenul lui maghiar la Budapesta, ar trebui să reinventăm darul de a bea împreună, din cînd în cînd, la cafelele. Tokai, de pildă, dar și vinuri de Tîrnave, poate cu mai puțină îndîrijire și suspiciune reciprocă și mai multă deschidere. Eu cred că avem acest spațiu și apropierea noastră, a românilor față de maghiari, a maghiarilor față de români, e facilitată și de faptul că avem printre noi un distins condei, cum este domnul Fey László, care este scriitor maghiar dar, fără îndoială, scrie și în limba română. Mai sînt și alții în Cluj de același fel. L-aș aminti pe colegul Borbély, pe László Alexandru, de pildă, ca să dau cîteva nume, pe poeta Judith Mézszáros. Nu e vorba numai despre asta. Vreau să spun că avem nevoie de aceste forme civice scoase de sub imperiul presiunii ideologice și politice. Să regăsim cumva darul de a rîde împreună și de a benchetui

nalizînd aceste lucruri am ajunge cam unde a ajuns domnul Marius Lazăr în cercetarea sa. Se poate specula.

Lászlóffy Csaba: N-am înțeles esența mesajului. Și n-am înțeles nici bancul... Eu cred că acest banc care a fost spus nu este binevenit în clipa cînd vrem, cumva, nu să ne ciocnim, să ne înțelegem, sau căutăm lipsurile undeva unde se poate reface ceva. Și cred că primul pas ar fi reciproc dacă eu cunosc o altă literatură, o altă limbă, să nu vorbesc de istoria, falsa istorie... [Din pă-

pînă la urmă.

Ion Pop: L-aș ruga pe domnul Balázs Imre József să-și spună punctul de vedere cu rugămîntea, avînd în vedere că sîntem în ore tîrzii, să fie scurt. Voi ruga și pe prietenul Alexandru Vlad să facă la fel.

Balázs Imre József: Sper să mai avem vreo cinci minute răbdare. La fel ca Ion Mureșan și Ovidiu Pecican, eu cred că umorul este un fel de a destinde atmosfera și apoi, cea de a doua importanță chestiune este să trecem la fapte, după cum spu-

nea Ovidiu Pecican. Tocmai de aceea am ținut să aduc câteva obiecte care, într-un fel, arată că lucrul a început și avem de unde porni deja. Am adus în primul rând o carte de sociologie, apărută acum o lună, este o carte despre liceeni, români și maghiari, din Transilvania (*Liceeni ardeleni în tranziție*, Ed. Limes, Cluj, 2000). Într-un fel prefigurează și un viitor, un trecut și un prezent. Am vrut să aduc această carte pentru că mi s-a părut foarte important să pornim nu numai de la felul cum percepe literatura maghiară figura românului și viceversa, ci cum se percepe în lumea cotidiană figura celuilalt. Eu nu sînt sociolog, dar ceea ce spunea Marius Lazăr mi-a confirmat într-un fel lectura acestei cărți. Mi s-a părut interesant ce spunea domnul Lazăr despre autocritica românului. Și în aceste cărți, liceenii spun că atributele specifice românului, de exemplu că românul este lenș, apare și la români și la maghiari în aceeași măsură. În schimb, roate celelalte atribute pozitive, apar mai frecvent reflectate la ei înșiși și toate celelalte atribute negative apar, mai frecvent, la ceilalți. Foarte interesantă această excepție pe care a consemnat-o și dl Lazăr. În al doilea rând aș vorbi și despre cum se percepe, în general, literatura maghiară de către români și literatura română de către maghiari. Celălalt obiect pe care l-am adus este acel număr *Vatra* despre literatura maghiară. Am adus și celălalt număr (3/2000) pe care nu știu dacă l-ați văzut, o reflecție a mea vizavi de această anchetă referitoare la literatura maghiară. O idee ar fi că imaginea despre celălalt este în foarte strînsă legătură cu imaginea despre sine. Deci, dacă literatura maghiară nu are o imagine foarte clară despre ea însăși, atunci e clar că nici literatura română nu poate să aibă o imagine foarte clară despre literatura maghiară. Și încă o chestiune în legătură cu ceea ce a sugerat dl Dávid Gyula despre o posibilă colaborare într-un institut care ar cerceta aceste legături. Mi se pare foarte interesant și productiv proiectul *Fundației* „A treia Europă”, de la Timișoara, care lucrează la un proiect de Europă Centrală. Vor scoate, de exemplu, un dicționar al romanului central-european, la care am colaborat și eu în ceea ce privește fișele autorilor maghiari. În acest dicționar vor fi, desigur, autori români, austrieci, polonezi,

cehi ș.a.m.d. Ceea ce mi se pare important este că un asemenea concept de Europă centrală este un concept productiv, pentru că scoate chestiunea dintr-o dihotomie a românului și ungurului, deci este un context mai larg, și poate găsim mai ușor tipul de discurs și situații comune într-un astfel de context.

Mihai Dragolea: S-a spus că ne unește umorul. Dar apropo de asta. Cred că ne unește, și e inevitabil să conviețuim, faptul că am citit un studiu despre înjurături. Și cele două popoare campioane la înjurături sînt românii și ungurii. Deci, noi, fiind inevitabil campioni la înjurături, la o înjurătură făcută așa, cu dichis, cu metaforă, asta înseamnă că avem foarte lucruri comune și ne-am perfecționat împreună. Și sînt optimist. [Rsete în sală]

Iudith Martin: M-am întors după multe decenii din Franța, unde trăiesc, și-mi pare bine că am venit la această întîlnire, după această săptămîină sinistră a alegerilor. Aș vrea să spun, chiar în calitate de exemplar transilvănean, și româncă (profesoară de română) și ungueroaică, și evreică, deci că această identitate triplă care ajunge să fie foarte greu de purtat uneori, și aici și acolo, în Franța, unde trăiesc acum, că Franța mi-a devenit a doua patrie, care îmi pune un fel de alifie, un fel de aer binefăcător; în Franța, într-adevăr, problemele acestea ale minorităților sînt înțelese. Am ascultat cu multă plăcere intervențiile dvs. și îmi permit câteva observații. În primul rând, vă mărturisesc care este cel mai odios lucru care mi se spune tot timpul, și aici și acolo, dar mai ales aici: este vorba de prietenia indulgentă a cîtorva inși și chiar prieteni care-mi spun: „să știi, Iudith, că am o prietenă ungueroaică care este foarte simpatică. Dar să știi că am avut și o evreică, o prietenă adevărată”. Nu există o injurie mai odioasă decît acest lucru, unde indulgența

particularului subliniază odiosul generalului. Adică evreica, româncă, ungueroaică sînt odioase, dar mi se întîmplă mie, în speță, să am o prietenă care într-adevăr să fie, cum să spun, „buvabilă”, ca să zic așa. Acesta este primul lucru. Apoi, am ascultat cu multă plăcere ce s-a vorbit, dar cred că nu este nevoie să ne dăm un fel de medalii pentru că în literatura maghiară sînt români simpatici și-n literatura română sînt viceversa, pentru că este destul de simplist. Imaginea literară este altceva. Dar, pentru a încheia și pentru a vorbi despre o operă contemporană în literatura maghiară, scrisă de un maghiar plecat din Ungaria, care se numește *Adám Bodor* și care a scris o carte celebră, *Valea Sinistrei*, am fost chiar și mirată că domnul Kántor nu l-a citat, îl citez eu pentru că sînt mîndră și satisfăcută că, lucrînd la Ministerul de Cultură din Franța, am obținut pentru sezonul ungueresc din Franța – unde se fac sezoane culturale închinare Marocului, Israelului și altor țări, sper și România, într-o zi, cînd România va intra în Europa – anul 2001 este închinat sezonului-maghiar. Eu, bilingvă fiind, cum m-am prezentat, am fost solicitată și de Ministerul de Cultură ca să spun câteva titluri și au fost scriitori celebri, *Esterházi* și *Bodor*, și ca-transilvăneancă am militat pentru *Bodor*. Am vrut ca unul dintre scriitorii unguri să fie un scriitor din Transilvania. Ei bine, această *Vale a Sinistrei* este tradusă în limba franceză, al doilea roman, *Vizita arhiepiscopului*, este la concurs de traducere și poate că acest *Adám Bodor* care a plecat de zece ani din Budapesta din cauza unor persecuții, n-ar fi rău să fie tradus și în limba română.

Alexandru Vlad: Este tradus.

Iudith Martin: Este? A, da, de Marius Tabacu.

Marta Petreu: Da. Chiar și la *Apostrof* am publicat un fragment din *Bodor Adám*, în numărul 11-12/2000.

Ion Pop: L-aș ruga, în încheiere, pe

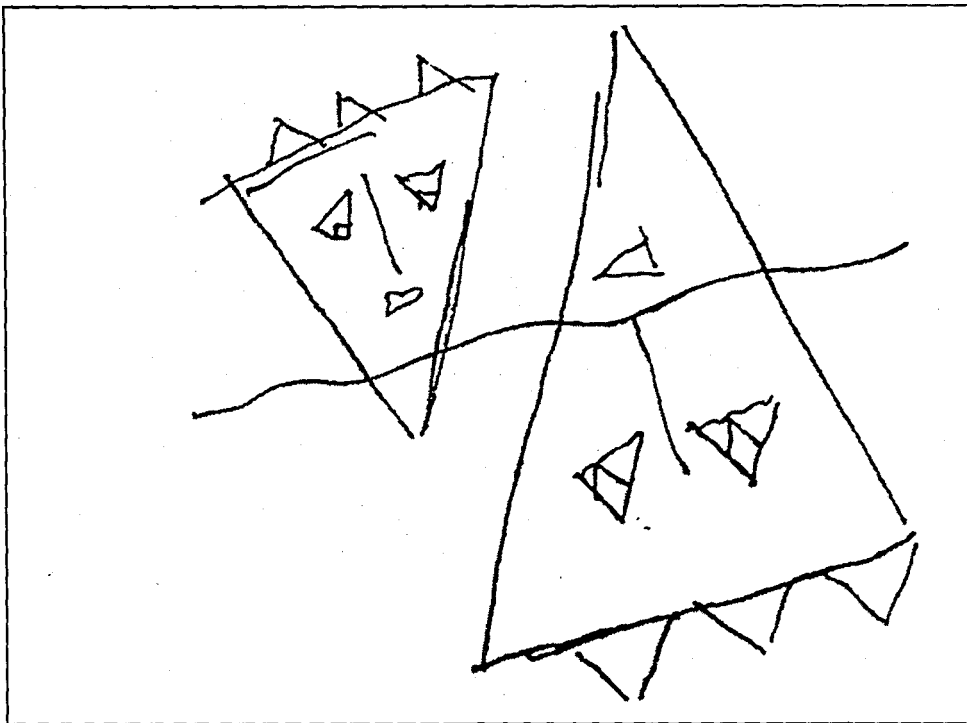
Alexandru Vlad să intervină.

Alexandru Vlad: Eu luasem în serios ce scrie pe afiș. Fiind scriitor m-am gândit că din această imagine culturală eu trebuie să-mi aleg una literară și-am venit cu un roman, destul de gros, din care să vă citez dumneavoastră câteva pagini – deja văd figuri speriate – în care aveam un personaj maghiar, singurul personaj maghiar din acel roman al meu. Probabil că, altădată, vom trece chiar la practica acestor analize, cei care într-adevăr sîntem de specialitate și, așa cum s-a vorbit aici, poate ideea aceasta încolțește, a unor întâlniri și a acestei duble imagini în oglindă. Discuțiile între noi însă au evoluat de așa manieră, ne-am și lungit, încît îmi dau seama că cel mai mare bine pe care vi-l pot face tuturor, români și maghiari laolaltă, este să fiu foarte, foarte, foarte scurt. Vreau să spun că politicul, vrem nu vrem, ideologizează. Totdeauna vor apărea oameni ca și Vadim sau alții care vor voi să profite de chestii latente pe care nici nu le putem numi și de care, în general, trebuie să ne ferim. Vreau să vă spun că-mi este și mie tot atît de jenă să fiu cetățean al acestui oraș. Ce vreau să vă spun este că, probabil, inițiativele concrete, chiar tăcute, chiar mai puțin plăcute și mai puțin festive, în ghilimele, decît aceasta, au mai multe șanse. Eu lucrez la revista *Vatra*, sînt redactorul acestei reviste. Din punctul acesta de vedere, dl Gálfalvi Zsolt a spus ceva despre unele intervenții de acolo care se cantona în clișee. Da, noi știam. Am vrut să se vadă și clișeul. Sînt oameni mai în vîrstă, sînt oameni care în vremea comunistă au avut o relație foarte bună interetnică doar în clișee și în beri. Am vrut să se vadă adevărul, că nu ne cunoaștem destul de bine. Am avut impresia, după aceste numere, că totuși scriitorii maghiari citesc și traduc mai mult, și ne cunosc mai bine pe scriitorii români și noi mai puțin. Noi n-am vrut să tragem concluziile într-un număr special. Le-am tras într-o întîlnire, tot ca aceasta, la Budapesta, onorată de foarte multă lume bună din Budapesta, ca dovadă că subiectul a trezit interes, și am concretizat-o printr-o relație foarte clară și scurtă c-o revistă maghiară. Noi facem un număr pentru acea revistă și acea revistă face un număr cu scriitori maghiari pentru noi. Ei au fost șocați și speriați. Încă niciodată o delegație de scriitori români n-a fost aici, să stea o oră jumate și să pretindă un număr, pe puncte, să arate structura numărului și să facem protocolul schimbării dosarelor la o dată prestabilă. De obicei ne-am simțit bine, am băut și vin... dar chiar atît de concret niciodată n-am ajuns, ne-au spus ei. De asemenea, sînt redactor al unei reviste care se numește *Balkon*, unde colaborăm, din nou, cu o revistă din Budapesta cu care ne simțim foarte bine și la care sînt foarte ocupat. Nici nu

am timp să vă explic eu dvs. cît de bine ne simțim și cît de bine lucrăm pentru că trebuie să dau material mîine și pentru *Vatra*, mîine se lansează *Balkon*-ul etc. Și aceste inițiative practice care apar cred că merg mult înaintea ideologiei și politicului. Și vor veni bancherii care sînt interesați de bani, și oamenii de afaceri care sînt interesați de schimburi și sînt convinși că noi, literații, va trebui doar să ne schimbăm și noi în spiritul și în ritmul acestor vremuri. Am vorbit mult? Asta e tot!

Ion Pop: Vă mulțumesc. Acum vă rog să mă iertați dacă nu invit sala cu generozitate la luări de cuvînt pentru că e foarte tîrziu. Aș vrea să nu vorbesc nici eu prea

început și a fost preluată și dezvoltată în continuare, este ca într-adevăr cineva să aibă inițiativa unui studiu de imagine comparată. Adică, poate că nu va fi nevoie chiar de un institut – ar fi, ar fi nevoie, dar nu-l vom avea, dar cine știe dacă printre acești participanți ai noștri sau alții, nu se vor găsi oameni buni cunoscători ai celor două spații culturale, care să intre într-un dialog de studiu aprofundat. Pentru că, într-adevăr, vorbe frumoase se spun. Și eu pot să spun că am prieteni, și dvs. că aveți prieteni, într-o parte și-n alta, dar mă tem că nu putem spune aproape nici unul dintre noi că cunoaștem, cît de cît bine, cele două spații, măcar literare, dacă nu marea

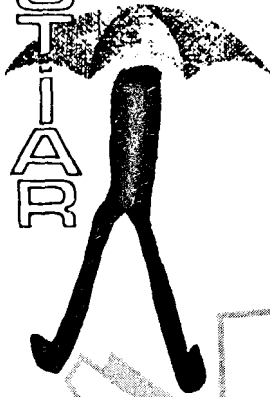

mult, însă cred că se cuvine să spun un cuvînt de încheiere. Cred că sînt de acord cu dvs. și dvs. cu mine și cu noi toți că dacă nu am putut face minuni de vitejie în această seară, cum n-am putut face nici în întîlnirile precedente, așa cum s-a spus de mai multe ori aici, și această a 12-a întîlnire între români și maghiari, oameni de cultură, intelectuali, a făcut încă un pas. Cred că este foarte important. Și aș reține de aici, dincolo de discuția care e necesară asupra fundamentelor, asupra motivațiilor, asupra contextelor care explică anumite atitudini, anumite imagini reciproce despre care am vorbit astăzi, împreună cu aceste explicații este nevoie, de fapt, și în urma lor sau alături de ele, să se treacă într-adevăr la fapte. Noi am mai rostit acest îndemn. S-a vorbit despre librării, despre cafenele literare, despre studii în comun, despre schimburi de materiale între publicații. Cred că ceea ce s-ar putea contura acum este acea idee pe care o spuneam la

cultură în ansamblul ei. Deci, aș rămîne cu această concluzie și cu acest îndemn care mi se pare foarte important în condițiile actuale, de a purcede la un studiu serios, la o colaborare concretă care se poate dezvolta apoi în timp și poate să aducă noi argumente în favoarea acestei colaborări. Pentru că într-adevăr este o problemă esențială, nu trebuie să ne facem nici mari iluzii că va fi rezolvată într-un timp foarte scurt, dar probabil, chiar nerezolvarea ei e un motiv de incitare și de îndemn permanent să mergem mai departe. ■

S U P L I M E N T

apărut cu sprijinul CENTRULUI DE RESURSE PENTRU DIVERSITATE ETNOCULTURALĂ
și al FUNDAȚIEI PENTRU O SOCIETATE DESCHISĂ – ROMÂNIA,
în cadrul programului INTERFERENȚE CULTURALE ROMÂNNO-MAGHIARE

Editura Universal Dalsi vă oferă:

- internațional de finanțe (englez-român), 160 000 lei
29. P.H. Collin, *Dicționar de politică și administrație*, 200 000 lei
 30. Michael Greener, *Dicționar de business* (englez-român), 240 000 lei
 31. Leslie Rae, *Tehnici de formare*, 180 000 lei
 32. Jordan Chimet, *Cică niște croniciari duceau lipsă de salvări* (Antologia avangărzii românești), 35 000 lei
 33. M. Vitezovic, *Atacuri cerebrale*, 15 000 lei
 34. Antoaneta Pop Giuvara, *Sex fără restricții*, 15 000 lei
 35. I.L. Caragiale, *Momente și schițe. Povestiri*, 25 000 lei
 36. Silvia Cîncă, *Pidurea ingerilor*, 25 000 lei
 37. Silvia Cîncă, *Lovitura*, 50 000 lei
 38. Silvia Cîncă, *Poarta succesului*, 25 000 lei
 39. Maria Marian, *Optimiștii înfrânți*, 2 200 lei
 40. Maria Marian, *Fetele lui Solomon*, 15 300 lei
 41. Maria Marian, *Castelul englezesc*, 40 000 lei
 42. Maria Marian, *Scrisoare din eternitate*, 15 000 lei
 43. George Bălăiță, *Intîmplări din noaptea soarelui de lapte*, 22 000 lei
 44. Mihail Drumeș, *Mari invenții*, 15 000 lei
 45. Florin Andrei Ionescu, *3.000.000.000 \$ cash*, 3 468 lei
 46. P. Franceschi, *Pasiunile bărbaților*, 15 000 lei
 47. André Maurois, *Mașina de citit gândurile*, 8 000 lei
 48. Viorica Huber, *Basme țigănești*, 13 000 lei
 49. Ștefan Bănuțescu, *Cartea de la Metropolis*, 7 140 lei
 50. Constantin Țoiu, *Obhgado*, 15 000 lei
 51. Dorel Dorian, *Anchetatorul SF și forțele oculte*, 3 468 lei
 52. G. Mosari, *Lumea pe dos*, 8 000 lei
 53. Martin Vopenka, *Dansul lupilor*, 15 000 lei
 54. Honoré de Balzac, *Capodopera necunoscută*, 10 000 lei
 55. Alice Constantinescu, *Texte și teste de limba română*, 20 000 lei
 56. George Călinescu, *Curs de poezie. Principii de estetică*, 20 000 lei
 57. Regina Maria a României, *Măști*, 26 000 lei
 58. Fay Weldon, *Inimile și viețile bărbaților*, 30 000 lei
 59. Maurice Le Blanc, *Edith cu gâtul de lebedă*, 15 000 lei
 60. Alice Rivaz, *Aruncă-ți pâinea*, 15 000 lei
 61. Pierre Very, *Goupi mână roșie*, 2 958 lei
 62. Pierre Moustiers, *Fermecătoarea vijelie*, 8 000 lei
 63. J.P. Dufrenoy, *Memoriile unui bărbat îndărgostit*, 15 000 lei
 64. F. Xenachis, *Așteaptă-mă*, 1 950 lei
 65. Dan Mihăescu, *Eu mințeam poporul cu televizorul*, 28 000 lei
 66. Jacob Streit, *Martin și albinele*, 3 500 lei
 67. Robert Musil, *Grigia*, 1 450 lei
 68. Regina Maria a României, *Patru anotimpuri din viața unui om*, 8 000 lei
 69. Daniela Vlasie, *Biserica*, 4 000 lei
 70. Risto Vašilevski, *Destinul minunat al unui portofel fermecat*, 30 000 lei
 71. Corneliu Buzinschi, *Noaptea ușilor deschise*, 30 000 lei
 72. x x x, *Omul fântânilor și alte povestiri portugheze* (Proză scurtă portugheză; trad. Micaela Ghișescu), 20 000 lei
 73. Bianca Balotă, *Micul palat baroc*, 30 000 lei
 74. C. Barborică, *Istoria literaturii slovace*, 25 500 lei
 75. Mihail Drumeș, *Cele mai frumoase povești din lumea întreagă*, 35 000 lei
 76. Virgiliu Ene, *Scritori satirici români*, 40 000 lei
 77. Rajiv Dogra, *Urme pe nisip*, 35 000 lei
 78. S. Ignjatovic, *Când eram cu toții Tito*, 12 000 lei
 79. Herma Kennel, *Jogging cu securitatea*, 25 000 lei
 80. Jordan Datcu, *Sub semnul Minervei*, 50 000 lei
- În limba germană:
1. Marin Preda, *Friguri*, 15 000 lei
 2. Nicolae Velea, *Poarta și alte povestiri*, 15 000 lei
 3. George Bălăiță, *Ucenicul neascultător*, 15 000 lei
 4. Eugen Uricaru, *Rug și flacără*, 15 000 lei
 5. Maria Marian, *Optimiștii înfrânți*, 15 000 lei
 6. Maria Marian, *Regina încurcăturilor*, 15 000 lei
 7. x x x, *Basme săsești*, 15 000 lei
 8. x x x, *Balade românești*, 15 000 lei
- În limba engleză:
1. Jana Odehnalova, *Țările de limbă engleză*, 10 000 lei
 2. Maria Marian, *Optimiștii înfrânți*, 15 000 lei
 3. Maria Marian, *Regina încurcăturilor*, 15 000 lei
 4. Maria Marian, *Fetele lui Solomon*, 15 000 lei

Adresa noastră este: Casa Presei Libere, Corp B1, Etj. 4, cam. 379, 380, sector 1 București, O.P. 33 - C.P. 29
Tel.: 222.38.69; 224.03.75./int. 2475, 1035, Tel./fax: 222.38.59
E-mail: Marian@Kappa.ro. Fax. no. 312.97.09
Editura Universal Dalsi caută difuzori de carte în municipiul Cluj și împrejurimi.

Cronică teatrală

Romeo și Julieta

Tragică poveste a celor doi tineri din Verona, pusă în scenă la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj de Keresztes Attila, primește o ingenioasă „execuție” regizorală într-o cheie ce înclină mai mult spre comic.

Decorul esențializat la maximum – inițial un paravan din catifea roșu închis prevăzută din loc în loc cu fante – se populează mai apoi cu diverse obiecte scenice. Aducerea în actualitate a piesei este operată de regizor atât prin lucrul pe text („epurat” până la aproape jumătate) cât și prin costumele anacronice ale personajelor (cu accente techno).

Prologul din textul lui Shakespeare prinde viață în acest spectacol. El este *raisonneurul*, substituit modern al corului antic menit să comenteze și puncteze momentele esențiale ale piesei. Tristețea metafizică a personajului-prolog, plasat în prim-planul scenei, cenzurează contrapunctiv comicul personajelor din planul secund, spectato-

rului nepermițându-i-se să uite nici o clipă că în fața lui se derulează o poveste tragică. Textele rostite de acest meta-personaj constau deopotrivă din mai multe monoloage aparținând lui Romeo și Julietei, precum și din cele două prologuri.

Inteligența interpretării lui Bogdán Zsolt face din respectivele secvențe de text, preponderent neepice, personaj în sine.

Cromatic, spectacolul este impregnat de culorile esențiale ale iubirii (roșul sîngeriu) și ale morții (negrul). Ura devoratoare dintre cele două familii este sugerată chiar de debutul reprezentății printr-o scenă de duel. Ea va pluti ca o nălucă pe tot parcursul, irupind în cele din urmă în confruntarea dintre Mercutio și Tybalt.

Personajele cele mai simpatice se dovedesc a fi Mercutio, înalt și deșirat, și respectiv mititelul Benvolio, un fel de „rucsac” al lui Mercutio de care acesta nu va scăpa nici în lumea de dincolo (scenă de un comic irezistibil). Acest cuplu de tip Stan și Bran funcționează perfect, spre deliciul publicului, actorii Hatházi András (alias Mercutio) și Galló Erno (Benvolio) recurgînd în chip inspirat la savuroase scene de gag

și pantomimă. Parodierea duelului dintre Mercutio și Tybalt se justifică prin nonșalanța ironică a celui dintîi, care, spre deosebire de adversarul lui, ia în ris spectrul morții. Ceea ce nu-l împiedică, totuși, să moară... De aici încolo lucrurile iau o altă turnură, viața celor din Verona nu mai este o simplă joacă, ci devine ceva foarte serios, chiar tragic.

Celebra scenă a balconului se remarcă prin simplitatea mijloacelor scenice adoptate. Un pat-leagăn coboară ușor din tavan purtînd-o pe Julieta. Aflată între cer și pămînt, ea nu poate fi atinsă de Romeo, în această etapă pasiunea lui amintește mai mult de iubirea curentescă a trubadurilor, pentru care femeia adorată era de o puritate intangibilă. Unirea consfințită de călugărul Lorenzo are austeritatea și simplitatea pămîntului. Csiki András (Lorenzo) conferă personajului întocmai doza necesară de hitroșenie și seriozitate pe care rolul i-o cere.

Dacă, în prima parte a spectacolului, actorul Dimény Áron găsește resursele autenticității personajului shake-spearean, așa încît, în interpretarea sa, Romeo se încadrează credibil între Mercutio și Benvolio, trio-ul lor funcționînd pînă în cele mai mici deta-

lii, nu același lucru se întîmplă în partea a doua. Gesturile sale suferă de un automatism neconvingător. Tragismul cade în banalitate. Același lucru se observă în interpretarea Andrei Kali – Julieta, altfel o prezență extrem de agreabilă.

Din spectacol s-ar putea „decupa” o scenă de o frumusețe stranie – cea în care Petre (Ráduly Csaba), aflat într-un con de lumină pe fundalul întunecat al scenei, mîngîie voalul/giulgiu, devenit aproape imaterial, al Julietei. Sfirșitul reprezentației ar fi putut surveni chiar aici, suspendat în registrul sugestiei metaforice.

Regizorul a optat însă, în scena finală, pentru o parabolă cu implicații religioase, în care rolul de „spectator al morții” îi revine Julietei, iar *raisonneurul*, devenit mesager al divinității, îi poartă pe cei doi îndrăgostiți înspre Purgatoriu.

Construit din scene scurte care nu afectează în nici un fel ritmul, relațiile între personaje funcționînd impecabil, transpunerea scenică a piesei shake-speareiene poate fi considerată un punct de reper în spectacologia Teatrului Maghiar din Cluj.

EUGENIA SARVARI

CARTEA DE CARE AI NEVOIE

Editura „Biblioteca Apostrof” vă oferă următoarele titluri încă disponibile:

- I. NEGOIȚESCU, **Straja dragonilor**
ediție îngrijită de ION VARTIC,
1994, 222 p. 20 000 lei
- EVELYN UNDERHILL,
Mistica. I. Fenomenul mistic
traducere de LAURA PAVEL,
postfață „Evelyn Underhill – Nae Ionescu”
de MARTA PETREU, 1995, 332 p. 20 000 lei
- MARTA PETREU, **Apocalipsa după Marta**
poeme, 1999, 96 p. 30 000 lei
- GRIGORE SCARLAT, **Prizonier în deșert**
poezie, 2000, 88 p. 30 000 lei
- MIRCEA ZACIU, **Jucătorul de rezervă**
poezie, 2000, 88 p. 50 000 lei

Colecția

„Cărți fundamentale ale culturii române”

- I.L. CARAGIALE, **Momente**
ediție îngrijită și studiu introductiv de ION VARTIC,
notă asupra ediției de MARIANA VARTIC,
1998, 542 p. 40 000 lei

Colecția „Filosofie contemporană”

- GABRIEL MARCEL, **A fi și a avea**
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 192 p. 20 000 lei
- MICHEL HAAR,
Cîntul pămîntului. Heidegger
traducere de IRINA PETRAȘ,
1998, 227 p. 30 000 lei

Colecția „Filosofie extrem-contemporană”

- JEAN-FRANÇOIS LYOTARD,
Postmodernul pe înțelesul copiilor
traducere de CIPRIAN MIHALI,
1997, 108 p. 22 000 lei
- VLADIMIR JANKÉLÉVITCH, **Să iertăm?**
traducere de JANINA IANOȘI, postfață de ION IANOȘI,
1998, 82 p. 22 000 lei
- HANS-GEORG GADAMER, **Heidegger și grecii**
traducere și comentarii de VASILE VOIA,
1999, 84 p. 25 000 lei

Colecția „Filosofie medievală”

- SF. ANSELM DIN CANTERBURY,
Monologion despre esența divinității
traducere de ALEXANDER BAUMGARTEN,
1998, 162 p. 25 000 lei

Colecția „Filosofia religiei”

- HENRY CORBIN,
Paradoxul monoteismului
traducere de JANINA IANOȘI,
1997, 216 p. 30 000 lei

Colecția „Filosofie românească”

- ION IANOȘI,
O istorie a filosofiei românești
1996, 392 p. 40 000 lei
- N. STEINHARDT, **Cartea împărțirii**
ed. a II-a, cu un comentariu de ION VARTIC,
1998, 138 p. 25 000 lei
- D.D. ROȘCA,
Introducere la „Viața lui Isus”. Mitul utilului
traducere de DUMITRU ȚEPENEAC,
ediție și postfață de MARTA PETREU,
1999, 138 p. 25 000 lei

- VASILE MUSCĂ, **Filosofia în cetate**
1999, 132 p. 30 000 lei
- BUCUR ȚINCU, **Apărarea civilizației**,
ediție îngrijită și prefață de MARTA PETREU
132 p. 45.000 lei

Colecția „Janus”

- NORMAN MANEA, **Despre clovni**
eseuri, 1997, 230 p. 25 000 lei
- NORMAN MANEA, **Octombrie, ora opt**
proză, 1997, 186 p. 25 000 lei
- FLORIN SICOIE,
Simbăta engleză și alte povestiri
1998, 130 p. 20 000 lei
- NORMAN MANEA, **Fericirea obligatorie**
proză, 1999, 192 p. 35 000 lei
- RAMIRO DE MAEZTU,
Don Quijote, Don Juan și Celestina
trad. de MARIANA VARTIC, prefață de ION VARTIC,
1999, 264 p. 45 000 lei
- MARTA PETREU, **Un trecut deocheat sau
„Schimbarea la față a României”**,
1999, 440 p. 70 000 lei
- ION VARTIC, **Cioran naiv și sentimental**,
422 p. 80.000 lei.

Colecția „Istoria filosofiei”

- CONSTANTIN RĂDULESCU-MOTRU,
F. W. Nietzsche. Viața și filosofia sa
ediție îngrijită și postfață de MARTA PETREU
1997, 116 p. 20 000 lei

Colecția „Scrinul negru”

- **Procesul „tovarășului Camil”**
ediție îngrijită de ION VARTIC, prefață de MIRCEA ZACIU,
1998, 96 p. 20 000 lei
- I.D. SÎRBU, **Scrisori către bunul Dumnezeu**
ediție îngrijită de ION VARTIC, 1998, 244 p. 25 000 lei
- ARTHUR DAN, **Mituri căzute (Din jurnalul
unui psihiatru)**
Aforisme. Prefețe de I. NEGOIȚESCU, ION VIANU, ALEXANDRU
PALEOLOGU; ediție și notă asupra ediției de MARTA PETREU,
1999, 96 p. 25 000 lei
- PETRU DUMITRIU, **Vârsta de aur sau
Dulceața vieții (Memoriile lui Totò Istrati)**,
text îngrijit și prefață de ION VARTIC
1999, 208 p. 35 000 lei
- DORLI BLAGA, ION BĂLU, **Blașa supravegheat
de Securitate**
1999, 240 p. 70 000 lei
- RADU PETRESCU, **Corespondență • Sinucide-
rea din Grădina Botanică**
(variantele întâi în facsimil), ediție de MARTA PETREU și ANA
CORNEA, prefață de MARTA PETREU, 188 p. 50.000 lei
- RADU STANCA, **Aquarium**,
selecția textelor și cuvînt înainte de ION VARTIC, ediție
de MARTA PETREU, 202 p. 50.000 lei

Colecția „Puck”

- SAMUEL BECKETT, **Sfîrșit de partidă**,
trad. și prefață de ȘTEFANA POP
2000, 96 p. 40 000 lei
- OLIVIER APERT, **Oreste & Oedip**
operă - teatru, libret, ediție bilingvă, în colab. cu Édi-
tions Mihály (Franța), în românește de ANCA MĂNIUȚIU,
152 p. 50.000 lei

APOSTROF

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

ANA CORNEA
DORA PAVEL
IRINA PETRAȘ
CLAUDIU GROZA
HORVÁTH SÁNDOR
LUKÁCS JÓZSEF
ANA POP
(contabilitate)

TEHNOREDACTARE:
DAN CRAIOVEANU

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor
din România
- Fundația Culturală Apostrof
Cont la BRD Cluj:
în lei: 251100996617101
în valută: 251100296617101

Revista apare cu sprijinul:

- Ministerului Culturii din Româ-
nia
- Fund for Central and East Euro-
pean Book Projects

ADRESA REDACȚIEI:

3400 Cluj
Str. Iașilor, nr. 14
Tel., fax: 064/432.444
e-mail: fca@internet.ro
web: www.apostrof.org

- Revista APOSTROF figurează
în Lista-catalog a publicațiilor in-
terne pe 1999, editată de
RODIPET S.A., la poziția 4251.
- Abonamentele se fac la toate
oficiile poștale din țară și la
redacție. Costul unui abonament
este de 30.000 lei – pe trei luni,
60.000 lei – pe șase luni, 120.000
lei + taxe poștale – pe un an.
- Cititorii din străinătate se pot
abona trimițând un cec (money
order) pe adresa redacției în con-
tul nr. 251100296617101, deschis
la Banca Română de Dezvoltare,
Cluj. Costul unui abonament este
de 13 US\$ (trei luni); 26 US\$ (șase
luni); 52 US\$ (un an). Expedierea
se face, par avion, de către redac-
ție. În costul abonamentului sînt
incluse cheltuielile de expediere.
Cititorii sînt rugați să indice
adresa exactă la care urmează să
primească abonamentul.

Manuscrisele primite la redacție
nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122
Revista este înregistrată la OSIM
cu nr. 45630/22.05.1996

Vignetele revistei reprezintă vari-
ațiuni grafice de Mihai Barbu
după desene de Franz Kafka.

Tiparul executat la Centrul de Presă Reformată

Comandînd cel puțin trei titluri beneficiați de o reducere de 20%.
Adresa redacției: 3400, Cluj, str. Iașilor, nr.14, tel. 064 432.444.

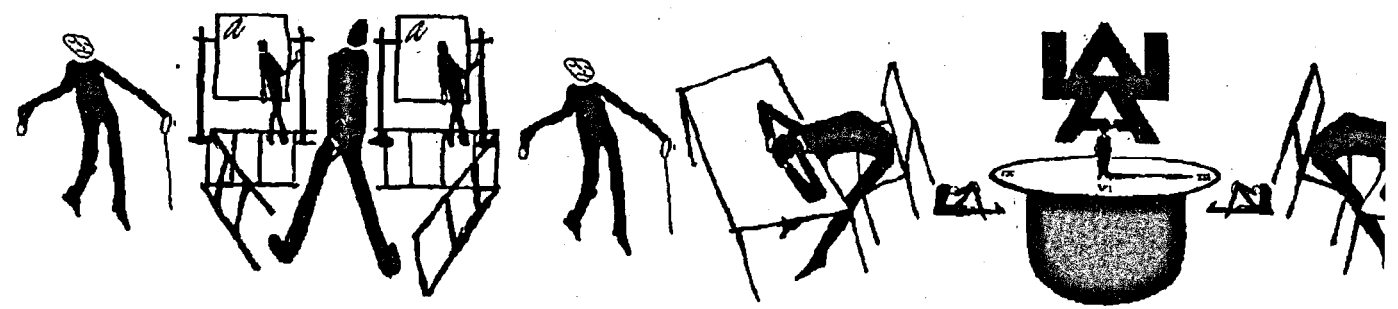
APOSTROF

revistă a uniunii scriitorilor

APARE
LUNAR

ARTISTIC

Dezbateri:
Imaginea maghiarului in cultura romana
Imaginea romanului in cultura maghiara
participa:
Ion Pop, Kantor Lajos, Ion Muresan
Balazs Imre Jozsef, Mihai Dragolea
Alexandru Vlad
Eseuri de
Mircea Muthu si Ionel Necula
Poeme de
Ion Mircea si Dumitru Velea
Cronici si comentarii de
Maria Voda Capusan, Irina Petras
Marta Petreu, Eugenia Sarvari
Claudiu Groza, Catalin Ghita
Ovidiu Pecican, Alexandru Vakulovski

Revistă editată cu sprijinul financiar al MINISTERULUI CULTURII
și al FUND FOR CENTRAL AND EAST EUROPEAN BOOK PROJECTS